

Αϊφρυλιώτης

Διαβάστε διαδικτυακά την έκδοση:
<http://lyk-ag-fylaxi-lem.schools.ac.cy/>

Επετειακή Εφημερίδα του Λυκείου Αγίας Φυλάξεως - Ιδιοκτήτης: Σάββας Τιμοθέου - Αρ. Φύλλου 3 - Μάιος 2023

200 ΧΡΟΝΙΑ «ΥΜΝΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ» ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ

«Ο ποιητής που ήθελε να τραγουδήσει την Επανάσταση»

«Ήταν ένας ποιητής κάποτε... ποιητής σπουδαίος... Έλληνας ήταν, αλλά μεγάλωσε και ζούσε στην Ιταλία. Μια μέρα, λοιπόν, έμαθε ότι, οι Έλληνες, που ήταν σκλαβωμένοι στους Οθωμανούς, πήραν τα όπλα να πολεμήσουν. Εύπνησε τότε μέσα του η ξεχασμένη πατρίδα, τα παιδικά του χρόνια στο νησί... Κάθε νύχτα έβλεπε στον ύπνο του τη μάνα του, νύμφη, ντυμένη στα άσπρα, να τον καλεί... Την άλλη μέρα, μ' ένα καράβι από τη Βενετία, γύρισε στην Ελλάδα, στη Ζάκυνθο... στο νησί του. Ξαναβρήκε τα πρόσωπα, τα χρώματα, τις μυρουδιές, το πατρικό του... αλλά δεν ήξερε τη γλώσσα! Ήθελε να τραγουδήσει την Επανάσταση, αλλά δεν ήξερε τη γλώσσα της μάνας του. Αρχισε τότε να τριγυρίζει στις γειτονιές, στα ψαροχώρια, καταγράφοντας τις λέξεις που άκουγε... (απόσπασμα: Μια αιωνιότητα και μια μέρα (1998), ταινία του Θεόδωρου Αγγελόπουλου)

ΣΕΛ. 28

Ιστορίες από το Άουσβιτς και τον Καράολο...

- * Τα στρατόπεδα της φρίκης...
- * «Ένα μέρος που δεν ξημέρωνε ποτέ...»
- * Οι «Κάμποι των Εβραίων» στην Κύπρο...

ΣΕΛ. 4-5

Η σημασία της γεωπολιτικής θέσης της Κύπρου από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα ΣΕΛ. 26-27

Το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας:
Ενοποιητικό ή Διχαστικό; ΣΕΛ. 7

Επιπτώσεις από την εισβολή της Τουρκίας στην Κύπρο το 1974
ΣΕΛ. 8-11

Η νεολαία της Κύπρου στον Αγώνα του '55-'59
ΣΕΛ. 24-25

Ανδρέας Παναγιώτου: Μαρτυρίες από την εισβολή της Τουρκίας στην Κύπρο. Συνεντεύξεις με κ. Σάββα Τιμοθέου, κ. Βάσο Χρίστου και κ. Γιώργο Ηλία ΣΕΛ. 14-22

Εθνικός διχασμός: διδάγματα ΣΕΛ. 6

Πόλεμος και Τέχνη ΣΕΛ. 12-13

Ο Εθνομάρτυρας Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Κυπριανός ΣΕΛ. 2-3

1922 Η αλληλεγγύη του λαού της Κύπρου στους ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ της Μικρασιατικής Καταστροφής ΣΕΛ. 23

Ο εθνομάρτυρας Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Κυπριανός

από τη Μαρία Οδυσσέως Γ42

Ο Κυπριανός παρέμεινε στην ιστορία ως ένας από τους επιφανέστερους Αρχιεπισκόπους της αυτοκέφαλής Εκκλησίας της Κύπρου και υπήρξε ένας από τους σημαντικότερους των χρόνων της Τουρκοκρατίας τόσο για τη συμμετοχή του στη Φιλική Εταιρεία όσο και για τον μαρτυρικό του θάνατο από τον Τούρκο Πασά του νησιού.

Ο Κυπριανός χειροτονήθηκε Αρχιεπίσκοπος σε ηλικία 48 ετών στις 30 Οκτωβρίου 1810, μετά την εξορία του Αρχιεπισκόπου Χρύσανθου. Αγαπήθηκε ιδιαίτερα από τον λαό. Το έργο του ήταν ποικιλόμορφο και πέρα των πνευματικών καθηκόντων έδωσε ιδιαίτερη σημασία στα προβλήματα των Κυπρίων αγροτών. Ασχολήθηκε με την Παιδεία χρηματοδοτώντας την ίδρυση της Ελληνικής Σχολής (Παγκύπριο Γυμνάσιο), του ιστορικότερου και λαμπρότερου των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων στην Κύπρο, όπως και Σχολής στη Λεμεσό.

Από τα μέσα, περίπου, της δεκαετίας του 1810, ο υπόδουλος Ελληνισμός άρχισε να οργανώνεται, για να αγωνιστεί για την απελευθέρωσή του από τα δεσμά της πολύχρονης δουλείας. Αυτό δεν άφησε ασυγκίνητο τον Κύπριο Αρχιεπίσκοπο, ο οποίος είχε προσωπική επικοινωνία με τον Αλέξανδρο Υψηλάντη, συναντήθηκε με Φιλικούς και μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία και τις δραστηριότητές της. Με τη σειρά του αργότερα μύησε κι άλλους Κύπριους προκρίτους.

Η πορεία του χρόνου ήταν τραγική για τον Κυπριανό. Αρχίζει στον ελληνικό χώρο να ετοιμάζεται η εξέγερση των υπόδουλων Ελλήνων. Η Φιλική Εταιρεία ήταν αυτή η οποία ετοίμασε την πορεία προς την Επανάσταση. Ήρθαν στην Κύπρο απεσταλμένοι, οι οποίοι πλησίασαν τον Κυπριανό και του μίλησαν για την εξέγερση, θέλοντας να συμμαχήσει ο Κυπριανός μαζί τους, ώστε και η Κύπρος να εξεγερθεί. Ο Κυπριανός με τη σοφία, τη σύνεση και την πείρα που τον διέκριναν, κατάλαβε ότι αυτό ήταν πάρα πολύ επικίνδυνο, και μοιραία θα καταδικαζόταν σε αποτυχία. Γι' αυτό

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΕΠΕΤΕΙΑΚΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑΣ «Αϊφυλιώτης»

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εκδότης - Ιδιοκτήτης

Σάββας Τιμοθέου, Διευθυντής

Διευθυντής Σύνταξης

Δρ Ανδρέας Σοφοκλέους, Β.Δ., Φιλολόγος

Συντακτική Ομάδα - Διόρθωση κειμένων

Κατερίνα Οικονόμου, Β.Δ., Φιλολόγος

Κασσάνδρα Χαριλάου, Φιλολόγος

Χριστίνα Χρίστου, Φιλολόγος

Κλεοπάτρα Ευσταθίου, Φιλολόγος

Αλίκη Πιαννακού, Φιλολόγος

Δέσποινα Φυσέντζου, Εικαστικών Τεχνών

Άρθρα/Ερευνα/Συνεντεύξεις/Εικαστικά

Αγαθοκλέους Δέσποινα (Γ51)

Αντωνίου Ελπίδα (Γ31)

Αρέστη Χαρά (Γ51)

Αρτεμίου Κωνσταντίνος (Γ31)

Γεωργίου Αρίστη (Α21)

Ευθυμίου Σοφία (Γ42)

Ηλιόπουλος Ιάσοντας (Γ31)

Καρβελάς Μάριος (Γ61)

Κούμνα Νεφέλη (Γ31)

Κυπριανού Μαρίνα (Γ42)

Κωνσταντίνου Αναστασία (Β61)

Λουκά Παναγιώτα (Γ51)

Νικολαΐδου Μαριάννα (Γ61)

Οδυσσέως Μαρία (Γ42)

Ούκα Μαρκέλα (Α21)

Παναγή Γεωργία (Γ31)

Παναγιώτου Ανδρέας (Β61)

Παναγιώτου Νικόλ (Γ61)

Πήλασα Αναστασία (Γ31)

Σπύρου Αλέξανδρος (Γ31)

Σταυρινίδου Βαρβάρα (Α21)

Στυλιανού Ελένη (Β61)

Τσάγγα Δέσποινα (Γ11)

Τσεκούρα Θεανώ (Γ51)

Τσίγκη Βικτώρια (Γ32)

Φραγκούδη Ζωή (Γ51)

Επικοινωνία

Αίτνας, 3117, Λεμεσός

Τηλ.: 25692220

Τηλεομοιότυπο: 25692225

lyk-ag-fylaxi-lem@schools.ac.cy

Χορηγοί Έκδοσης:

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΓΟΝΕΩΝ ΚΑΙ

ΚΗΛΕΜΟΝΩΝ

VLISSIDES WINERY

SVALENO PROPERTIES

GEORGE GARAGE

Κ.Κ ΚΡΥΣΤΑΛΛΙΝΟ ΝΕΡΟ ΛΤΔ

ΕΡΕΥΝΑ - ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

-«Ο ποιητής που ήθελε να τραγουδήσει την Επανάσταση» σσ. 1, 28

-Ιστορίες από το Άουσβιτς και τον Καράολον σσ. 4-5

-Εθνικός Διχασμός: διδάγματα σ. 6

-Το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας:

Ενοποιητικό ή Διχαστικό; σ. 7

-Επιπτώσεις από την εισβολή της Τουρκίας στην Κύπρο σσ. 8-9

-Μαρτυρίες 1974 σσ. 9-11

-Πόλεμος και Τέχνη: Η επιρροή της εισβολής του 1974 στην Κυπριακή Τέχνη σσ. 12-13

-1922: Η αλληλεγγύη του λαού της Κύπρου στους πρόσφυγες της Μικρασιατικής Καταστροφής σ. 23

-Η νεολαία της Κύπρου στον Αγώνα του '55-'59 σσ. 24-25

-Η σημασία της γεωπολιτικής θέσης της Κύπρου από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα σσ. 26-27

ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΕΣ

-Ο Εθνομάρτυρας Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Κυπριανός σσ. 2-3

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΙΣΒΟΛΗ

-κ. Σάββας Τιμοθέου, Διευθυντής Λυκείου Αγίας Φυλάξεως σσ. 14-15

-κ. Βάσος Χρίστου, Πρόεδρος του Παγκύπριου Συνδέσμου

Αιχμαλώτων Πολέμου 1974 σσ. 16-19

-κ. Πώργος Ηλία, Μέλος Παγκύπριου Συνδέσμου Αιχμαλώτων

Πολέμου 1974 σσ. 20-22

τον λόγο, εξήγησε στους Φιλικούς ότι δεν μπορούσε στην Κύπρο να γίνει εκείνη τη στιγμή επανάσταση. Υποσχέθηκε οικονομική βοήθεια, πράγμα το οποίο έπραξε περιμένοντας την έκβαση των γεγονότων.

Το 1820 διορίζεται από την Υψηλή Πύλη ως διοικητής της Κύπρου ο Κουτσούκ Μεχμέτ, ο οποίος έτρεφε άσπονδο μίσος κατά των χριστιανών και είχε ακόρεστη επιθυμία να πάρει τις περιουσίες των προεστών και της Εκκλησίας. Με διάφορες προφάσεις προσπαθούσε να πείσει την Υψηλή Πύλη ότι και στην Κύπρο άρχισαν τα πράγματα να γίνονται επικίνδυνα. Στην αρχή δεν το πετύχαινε, διότι η Κύπρος, όπως γράφει σ' ένα γράμμα του ο σουλτάνος, δεν έδωσε δείγματα τέτοιας διαγωγής απέναντι στην Πύλη. Παρά ταύτα, όμως, λίγο αργότερα, όταν το 1821 ένας Αρχιμανδρίτης, ο Θεοφύλακτος Θησέας άρχισε να μοιράζει προκηρύξεις και φυλλάδια για την επανάσταση εναντίον των Τούρκων, αυτό έγινε αιτία, ώστε να πεισθεί πλέον η Υψηλή Πύλη ότι και στην Κύπρο τα πράγματα έγιναν επικίνδυνα.

Ο Κυπριανός εξέδωσε εγκύκλιο στις 22 Απριλίου 1821, με την οποία προέτρεπε τους Έλληνες να παραδώσουν στους Τούρκους όλα τα όπλα που είχαν στην κατοχή τους. Και έναν μήνα αργότερα, τον Μάιο, απέστειλε και άλλη εγκύκλιο, με την οποία προέτρεπε τους χριστιανούς να είναι πάρα πολύ προσεκτικοί στη διαγωγή τους, προσεκτικοί μέχρι λεπτομέρειας, ακόμα και στα ρούχα που φορούσαν, να μην είναι δηλαδή προκλητικά, να είναι συνετοί και πολύ σώφρονες, διότι και η παραμικρή απροσεξία θα ήταν μοιραία και για τους ίδιους και για τον τόπο.

Βέβαια, τα πράγματα προχωρούσαν, μέχρι που φθάσαμε στην 9η Ιουλίου του 1821. Ο Κουτσούκ Μεχμέτ αποφάσισε, αφού έλαβε και την έγκριση της Υψηλής Πύλης, να σκοτώσει 486 προεστούς του τόπου, όλους τους μητροπολίτες, αρκετούς ηγουμένους, ιερομονάχους, ιερείς, δασκάλους, πρύχοντες, οι οποίοι θεωρούντο επικίνδυνοι. Έτσι, άρχισε το ανόσιο έργο του την 9η Ιουλίου.

Όταν ήρθε η ώρα του θανάτου του Αρχιεπισκόπου Κυπριανού, ένας Τούρκος τού πρότεινε να τον στείλει με δική του άμαξα στα Προξενεία στη Λάρνακα για να σωθεί, αλλά αυτός αρνήθηκε. Παρέμεινε κοντά στο ποιμνίό του με αξιοπρέπεια και αρχοντιά χωρίς να τρομάξει, πράξη που του προσδίδει υπευθυνότητα ηγέτη που αγγίζει το μεγαλείο. Πίστευε πως δούλος άνθρωπος και ελεύθερη πατρίδα να έχει, θα την υποδουλώσει. Και ότι η ελευθερία δεν είναι μόνο γεωγραφική, αλλά πρωτίστως γεγονός το οποίο συντελείται μέσα στο είναι του ανθρώπου.

Όταν οδηγήθηκε μπροστά στον Κουτσούκ Μεχμέτ, αυτός άρχισε να κατηγορεί τους Κυπρίους, προσπαθώντας να φέρει τον Κυπριανό σε δύσκολη θέση. Ο Αρχιεπίσκοπος με αξιοπρέπεια τού εξήγησε ότι αυτή η πράξη είναι άδικη, ότι οι Ρωμιοί του τόπου δεν ήταν άξιοι αυτής της συμπεριφοράς. «Κοίταξε», του είπε, «εμείς είμαστε άνθρωποι ήσυχοι, δεν είμαστε αυτοί που εσύ νομίζεις, αλλά εάν θέλεις να μας σκοτώσεις, κάνε όπως προτιμάς. Να ξέρεις, όμως, ότι η Ρωμιούσση είναι φυλή συνότζαιρη του κόσμου. Και δεν πρόκειται να εκλείψει, όχι γιατί έχει όπλα, σου τα

δώσαμε τα όπλα, αλλά γιατί αυτή η Ρωμιούσση έχει άλλες δυνάμεις. Κι εσύ μπορεί να σκοτώσεις το σώμα μας, αλλά την ψυχή μας δεν μπορείς να την σκοτώσεις». Γιατί ο Κυπριανός ήταν αληθινός μαθητής και μιμητής του Χριστού, ο οποίος είπε: «Μη φοβάστε απ' αυτούς που μπορούν να σκοτώσουν το σώμα σας, την ψυχή σας, όμως, δεν μπορούν να σκοτώσουν». Έτσι και ο Κυπριανός, όταν πήγε στην αγχώνη, εκεί, ως επίσκοπος, ως μιμητής του Χριστού, ως άνθρωπος ο οποίος εγεύετο την αιώνια ζωή, δεν τρόμαξε, αλλά ευλόγησε τη θηλειά του απαγχονισμού, όπως ευλογούν ιερατικώς τα άμφια και τα φορούν, και γύρισε με αξιοπρέπεια και αρχοντιά και είπε στον δήμιο: «Εκτέλεσον την εντολή του απηγούς κυρίου σου». Και προσευχόμενος παρέδωσε την ψυχή του στον Δεσπότη Χριστό.

Η υπερήφανη αυτή στάση, που τήρησε έναντι του Τούρκου αιμοδιψούς Κυβερνήτη της Κύπρου, ήταν συγκλονιστική. Χρειαζόταν ψυχικό σθένος και ακατάβλητο θάρρος να αντιμετωπίσει τον βέβαιο θάνατο, που δεν τον απέφυγε, αφού πρώτος βάδισε στην αγχώνη στις 9 Ιουλίου του 1821. Στη συνέχεια, ο Κουτσούκ Μεχμέτ καρατόμησε τους μητροπολίτες Πάφου Χρύσανθο, Κιτίου Μελέτιο, Κυρήνειας Λαυρέντιο, τον ηγούμενο Κύκκου Ιωσήφ, τον οικονόμο του Τιμίου Σταυρού Ομόδου Ευτύχιο, τον αρχιδιάκονο Μελέτιο, τον ηγούμενο της μονής Χρυσοστόμου, τους ιερομονάχους από τη μονή του Σινά και αρκετούς άλλους, κληρικούς και λαϊκούς. Τρεις μέρες κράτησε η σφαγή όλων αυτών των ανθρώπων στη Λευκωσία, όσοι δεν κατάφεραν να διαφύγουν τότε στα διάφορα Προξενεία, που υπήρχαν στην Κύπρο.

Σύμφωνα με προφορικές μαρτυρίες των Καμπιωτών, τη μέρα του απαγχονισμού η μητέρα του Αρχιεπισκόπου κατέβηκε στη Λευκωσία με ένα ζώο για να ψωνίσει, όταν ξαφνικά άκουσε ντελάληδες να διώχνουν τον κόσμο, γιατί οι Πύλες θα έκλειναν νωρίς. Η Μαριού απόρησε και όταν έμαθε πως είχε πέσει διαταγή να σφαχτούν οι δεσποτάδες, επέστρεψε στα Καμπιά μοιρολογώντας. Οι Καμπιώτες που βρίσκονταν στα χωράφια τους άκουσαν από μακριά το κλάμα κι έτρεξαν κοντά της. Αυτή με λυγμούς τους ανακοίνωσε τα τραγικά νέα. Το ίδιο απόγευμα ο Αρχιεπίσκοπος Κυπριανός απαγχονίστηκε σε μία συκαμινιά στο Σεράγιο.

Η 9η Ιουλίου είναι μία από τις πιο τραγικές ημέρες στην ιστορία της Κύπρου. Η θυσία του Αρχιεπισκόπου, ενέπνευσε τον καλλιτεχνικό κόσμο της Κύπρου, με σημαντικότερο ίσως μέχρι σήμερα έργο την «9η Ιουλίου 1821» του Βασίλη Μιχαηλίδη.

Το λείψανό του, όπως κι εκείνα των υπόλοιπων αρχιερέων που έχασαν τη ζωή τους εκείνη την ημέρα, θάφτηκαν πίσω από το ιερό Βήμα του ναού της Φανερωμένης στη Λευκωσία, από χριστιανούς που τα περισυνέλεξαν την ίδια νύχτα. Το 1873, τα λείψανα φυλάχτηκαν σε κτιστό τάφο κάτω από το ιερό Βήμα, ενώ το 1930 ανεγέρθηκε το μαρμάρινο κενοτάφιο, το Μαυσωλείο των Εθνομαρτύρων, στον περίβολο του ναού, όπου και μεταφέρθηκαν και βρίσκονται μέχρι σήμερα. Ο Αρχιεπίσκοπος Κυπριανός είναι μία σημαντική προσωπικότητα της ιστορίας της Κύπρου.

Αριστερά: Ο Αρχιεπίσκοπος Κυπριανός συζητά έντονα με τον Κουτσούκ Μεχμέτ, Δεξιά: Ο απαγχονισμός του Αρχιεπισκόπου Κυπριανού και η καρατόμηση των Επισκόπων (9η Ιουλίου 1821). Πίνακες Γιώργου Μαυρογένη. Βρίσκονται στην Αρχιεπισκοπή.

Ιστορίες από το Άουσβιτς και τον Καράολο...

από τη Δέσποινα Τσάγγα Γ11

Το στρατόπεδο Άουσβιτς βρίσκεται στην πόλη Όσβιετσιμ της Πολωνίας δυτικά της Κρακοβίας και σε κοντινή απόσταση από το στρατόπεδο Μπίρκεναου. Η οικοδόμησή του ξεκίνησε το 1941. Το 1942 έγινε ο κατεξοχήν τόπος εξόντωσης των Εβραίων στο πλαίσιο της εφαρμογής της «Τελικής Λύσης- Final Solution» των Ναζί. Το στρατόπεδο περιλάμβανε τέσσερις θαλάμους αερίων και τέσσερις φούρνους, τα κρεματόρια. Οι περισσότεροι Εβραίοι έφθαναν στο Μπίρκεναου με τρένα και μετά από διαλογή στο σημείο άφιξης κατευθύνονταν είτε προς τους θαλάμους αερίων είτε στους κοιτώνες του στρατοπέδου όσοι/ες ήταν ικανοί/ές για εργασία, όπου παρέμεναν προσωρινά στη ζωή. Το 1945, 7.500 κρατούμενοι που παρέμειναν στο στρατόπεδο απελευθερώθηκαν από τον Κόκκινο Στρατό. Σήμερα, το «Άουσβιτς -Μπίρκεναου» λειτουργεί ως μνημείο-μουσείο και αποτελεί σύμβολο της μεγαλύτερης ανθρώπινης βαρβαρότητας, ένα εργοστάσιο θανάτου...

Τα στρατόπεδα της φρίκης...

Όταν το 1942 έκλεισε το γκέτο του Λοτζ (Πολωνία), ο Ζίγκι Σίπερ (85 ετών σήμερα), μαζί με τη γιαγιά του προθυμοποιήθηκαν εθελοντικά να εργαστούν σε ένα εργοστάσιο... Έτσι, στοιβάχτηκαν σε ένα τρένο με χιλιάδες άλλους Εβραίους και προορισμό, όπως πίστευαν, ένα εργοστάσιο. Στην πραγματικότητα, το τρένο τους πήγαινε στο Άουσβιτς. «Το ταξίδι εκείνο μέσα στο πακτωμένο βαγόνι ακόμη με στοιχειώνει. Θυμάμαι εγώ, ένα μικρό αγόρι 14 ετών, να εύχομαι κάποιος γύρω μου μέσα στο βαγόνι να πεθάνει, προκειμένου να έχω λίγο περισσότερο χώρο να σταθώ και να αναπνεύσω. Όταν τελικά φτάσαμε στο Άουσβιτς, εκεί άρχισαν οι ξυλοδαρμοί. Αλλά δεν ήταν το ξύλο που μας πείραζε. Εξάλλου, ο πόνος από το ξύλο φεύγει μετά από λίγο, ενώ η πείνα παραμένει», θυμάται ο 85χρονος άντρας. «Αυτό που μου έκανε εντύπωση ήταν το ότι ακόμη και το σπίτι που διέμενε ο διοικητής του στρατοπέδου ήταν σε απόσταση μόλις δέκα μέτρων από τα κρεματόρια. Πώς γίνεται ο ίδιος άνθρωπος το πρωί να εκτελεί κρατουμένους και το βράδυ να τρώει μαζί με τη γυναίκα και τα παιδιά του;», αναρωτιέται μέχρι και σήμερα (Πηγή: in.gr, Συγκλονιστικές Ιστορίες τεσσάρων Επιζώντων)

Αριστερά: Η κ. Ρίνα Μπαρζιλιά Ρεβάχ, Δεξιά: Ο κ. Ζίγκι Σίπερ

«Ένα μέρος που δεν ξημέρωνε ποτέ...»

Αυτά ήταν τα λόγια της κυρίας Ρίνας Μπαρζιλιά Ρεβάχ, επιζήσασας του Ολοκαυτώματος, η οποία μίλησε σε δεκάδες μαθητές της Κύπρου για τη ζωή της πίσω από τα συρματοπλέγματα, αλλά και για τη ζωή της μετά την απελευθέρωσή της. Η κυρία Ρεβάχ στην τρυφερή ηλικία των τριών ετών μαζί με ολόκληρη της την οικογένεια και άλλους τόσους εκατομμύρια Εβραίους, μεταφέρθηκε στο στρατόπεδο καταναγκαστικής εργασίας Bergen Belsen στη βόρεια Γερμανία. Η κυρία Ρεβάχ είναι Εβραία της Θεσσαλονίκης. Η Θεσσαλονίκη πριν τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο κατοικούνταν από 50 χιλ. Εβραίους, ενώ σήμερα στη Θεσσαλονίκη ζουν

μόνο 900... Οι αριθμοί αποτυπώνουν τη σκληρή αλήθεια, ασύλληπτος ο αριθμός των ανθρώπινων ζώων που χάθηκαν. Έξι εκατομμύρια άνθρωποι σαν να μην υπήρξαν ποτέ, και όπως είχε αναφέρει και η κυρία Ρεβάχ, «θα χρειαζόμασταν 11 χρόνια για να διαβάσουμε τα ονόματα των 6 εκατομμυρίων Εβραίων που δολοφονήθηκαν από τους Ναζί στο Ολοκαύτωμα.» Αυτό, όμως, που στιγμάτισε όλους όσοι παρακολούθησαν την παρουσίασή της, ήταν οι αφηγήσεις από τη ζωή της μετά τον πόλεμο και η επιβίωση τόσο με το τραύμα όσο και με το στίγμα της «άλλης», της διαφορετικής, αφού τα φαινόμενα αντισημιτισμού ήταν συχνά στη ζωή του κοριτσιού, που το μόνο «λάθος» που φαίνεται να είχε κάνει είναι ότι γεννήθηκε Εβραία. «Το πυρωμένο σίδηρο της διαφορετικότητάς μου και η ευαισθησία μου, με ακολουθούν ζυμωμένα μαζί μου», μας είχε πει η κυρία Ρεβάχ.

Οι «Κάμποι των Εβραίων» στην Κύπρο

Η Κύπρος υπήρξε ο τελευταίος σταθμός πριν την απελευθέρωση των Εβραίων. Η τελευταία σελίδα στην ιστορία της ίδρυσης του κράτους του Ισραήλ γράφτηκε στο νησί μας. Σε αντίθεση με την Ελλάδα, η παρουσία των Εβραίων στην Κύπρο δεν υπήρξε συνεχής και διέπεται, σύμφωνα με τους μελετητές, «από το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό συνεχών εισροών και εκροών μεταναστών και προσφύγων» (Ματθοπούλου, 2016). Στις αρχές του 20ού αιώνα, υπάρχουν στοιχεία και για μια μικρή Εβραϊκή κοινότητα στη Λάρνακα, που αποτελείτο κυρίως από Ρωσοεβραίους εποίκους (Σεβέρη, 2003). Ωστόσο, μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου βρέθηκαν στην τότε αγγλοκρατούμενη Κύπρο περίπου 53.000 Εβραίοι, οι οποίοι γλύτωσαν από το Ολοκαύτωμα στην Ευρώπη. Πώς; Το 1946 συνελήφθησαν στα ανοιχτά της Κύπρου από τις Βρετανικές αρχές χιλιάδες Εβραίοι, στην προσπάθειά τους να μεταβούν στην Παλαιστίνη. Οι Βρετανοί αφού ανέκοπταν τα πλοία που μετέφεραν τους πρόσφυγες Εβραίους, στη συνέχεια τα οδηγούσαν στα λιμάνια της Αμμοχώστου και της Δεκέλειας. Εκεί οι Εβραίοι αποβιβάζονταν και μεταφέρονταν στα στρατόπεδα κρατήσεως, τα λεγόμενα Detention Camps, τους περιφραγμένους με συρματοπλέγματα «Κάμπους», μέχρι να τους δοθεί άδεια για είσοδο στην Παλαιστίνη. Οι Βρετανοί αντιμετώπιζαν τους εκτοπισμένους, πρόσφυγες Εβραίους, ως «παράνομους μετανάστες».

Οι άνθρωποι αυτοί «φιλοξενήθηκαν» σε χώρους κράτησης, τους λεγόμενους Κάμπους (camps), όπως τους αποκαλούσαν οι Βρετανοί. Το Summer Camp λειτουργούσε στην περιοχή Καράολος, στην Αμμόχωστο, και το Winter Camp στην περιοχή Ξυλοφάγου-Ορμήδειας. Εβραίοι όλων των ηλικιών και κυρίως ορφανά παιδιά, που έχασαν τους γονείς τους στο

Το Κάμπους στην περιοχή Καράολος στην Αμμόχωστο

Ολοκαύτωμα, έζησαν προσωρινά στους Κάμπους, υπό άθλιες συνθήκες. Για την κατασκευή των «Κάμπων», των στρατοπέδων κράτησης των Εβραίων, εργάστηκαν Βρετανοί και Κύπριοι. Όμως, οι Βρετανοί δεν δίστασαν να ζητήσουν και από τους ίδιους τους Εβραίους κρατούμενους να βοηθήσουν - έναντι αμοιβής φυσικά - στο κτίσιμό τους, λες και δεν είχαν ήδη κτίσει αρκετά στρατόπεδα σε όλη την Ευρώπη... Οι Βρετανοί, αναφέρει ο Emmanuel Gutman, ο οποίος έφτασε στο νησί για να δουλέψει ως δάσκαλος σε εβραϊκό σχολείο στους Κάμπους, δεν πρόσφεραν καμία άνεση στους Εβραίους κρατούμενους, αλλά τους κρατούσαν σε κατάσταση ομηρίας και περιορισμού. Όπως ισχυρίζεται ο ίδιος, «μοναδική τους περιουσία ήταν ένα ξύλινο κρεβάτι και οι μέρες περνούσαν μέσα στην ανία και την απραξία, αφημένοι στη μοίρα τους».

Στην περιοχή Καράολος, βόρεια της Αμμοχώστου, 26 Εβραίοι με καλλιτεχνική κλίση και ταλέντο στη ζωγραφική, δημιούργησαν μια σειρά από ξυλογραφίες (χαρακτικά σε ξύλο), χρησιμοποιώντας απλά υλικά. Στις ξυλογραφίες των ανώνυμων Εβραίων καλλιτεχνών απεικονίζονται με ιδιαίτερα παραστατικό τρόπο η ζωή στους «Κάμπους των Εβραίων». Σε ένα κείμενό τους οι καλλιτέχνες του Καράολου γράφουν ότι η «Η Κύπρος είναι ένα σταθμός στο επίπονο μονοπάτι προς τη γη του Ισραήλ. Αυτός ο σταθμός σημαίνει για τους Εβραίους αγκαθωτά συρματοπλέγματα, μια καταδίκη σε απραξία και παράλυση. Αλλά ακόμα και κάτω από αυτές τις συνθήκες υπήρξε ζωή...» (Σεβέρη, 2003, 228-229). Τα σημαντικά αυτά έργα των ανώνυμων Εβραίων καλλιτεχνών ανήκουν στην ιδιωτική συλλογή του ιδρύματος Κώστα και Ρίτας Σεβέρη και βρίσκονται στο Κέντρο Εικαστικών Τεχνών και Έρευνας, στη Λευκωσία. Στα στρατόπεδα αυτά, ένα βήμα πριν την «προαιώνια γη της Επαγγελίας», άλλοι Εβραίοι πρόσφυγες απεβίωσαν από τις κακουχίες και τα προηγηθέντα βασανιστήρια στα ναζιστικά στρατόπεδα συγκέντρωσης, άλλοι δεν άντεξαν και αυτοκτόνησαν και άλλοι χάθηκαν σε ναυάγια στα νερά της Μεσογείου... Η ζωή, όμως, πάντα βρίσκει τον τρόπο της και συνεχίζεται. Πίσω από τα συρματοπλέγματα υπήρξαν άνθρωποι που ερωτεύτηκαν και παντρεύτηκαν και άλλοι που πρωτοείδαν το φως του ήλιου. Περίπου γύρω στα 2200 παιδιά γεννήθηκαν στους Κάμπους.

Ενδιαφέρουσα φαίνεται να είναι και η στάση που κράτησαν οι Κύπριοι απέναντι στους Εβραίους «μετανάστες». Σύμφωνα με μαρτυρίες των επιζώντων, για την εμπειρία τους με τους ντόπιους, φαίνεται ότι οι Κύπριοι στάθηκαν αλληλέγγυοι προς αυτούς. Στην αρχή, οι Κύπριοι παρουσιάζονται κάπως διστακτικοί και ανήσυχτοι για το ενδεχόμενο μιας μαζικής εγκατάστασης Εβραίων στο νησί, που ίσως να οδηγούσε στη δημιουργία μιας νέας κοινότητας και έτσι κρατούσαν τις αποστάσεις τους. Στην πορεία, όμως, οι Κύπριοι φαίνεται να ξεπερνούν τα ξενοφοβικά τους αισθήματα και συνειδητοποιώντας ότι ήταν όλοι αποικιοκρατούμενοι στο νησί, πρόσφυγες και ντόπιοι, άλλαξαν εντελώς στάση τείνοντας το χέρι προς το μέρος τους. Έτσι, ρισκάροντας να συλληφθούν ξεγελούσαν τους Βρετανούς διοικητές και πρόσφεραν ό,τι μπορούσαν στους έγκλειστους, όπως ρούχα, καλάθια με φαγητό (γιατί οι άνθρωποι ήταν υποσιτισμένοι), ακόμα και παιχνιδάκια για τα μωρά. Η Νάσια Διονυσίου (2021) στο βιβλίο της με τίτλο: «Τι είναι ένας Κάμπος;» περιγράφει με ιδιαίτερα συγκινητικό τρόπο τη φιλευσπλαχνία και την πραγματική βοήθεια των Κυπρίων προς τους έγκλειστους συνανθρώπους τους: «Φράουλες, την επόμενη φορά

θα τους πάω φράουλες [...]. Ξαφνικά άκουσε το ξωπόρτι που έτριξε [...]. 'Ηρτες, γιε μου; Του είπε. Φαίνεσαι ποσταμένος, έλα να σε σάσω να φάεις» [...]. Τον ρώτησε: «Πήρες νερό των πλασμάτων, να μην μείνουν άποτα το Πάσχα;» 'Ηθελε να της πει πως δεν γιορτάζουν το ίδιο Πάσχα [...] ήθελε ακόμα να της πει, πως κάθε φορά που μπαίνει στους Κάμπους κουβαλώντας νερό απ'το υδραγωγείο, τα παιδιά τρέχουν ξοπίσω από το τάνκερ, φορτωμένα μαστραπάδες, μικρούς και μεγάλους, μπακιρένιους και τσίγκινους, που κουδουνίζουν σαν τα ντέφια. Και καθώς τρέχουν τα παιδιά, φωνάζουν βόντα και άκουα.[...] 'Ηθελε να της πει ακόμα πως έτσι που τα βλέπει, θυμάται πως και ο ίδιος λίγα χρόνια πρωτότερα, έπαιρνε στο κατόπι το βαν με τους Εγγλέζους, φωνάζοντας τσιόκολεϊτ σερ, σερ ουάν τσιόκολεϊτ [...]. Σήμερα, μετά που άδειασε το νερό, έβαλα στο τάνκερ πέντε-έξι μωρά και τα πήρα έναν γύρο στο περιβόλι μας... Κι αν κάποιος τον έβλεπε, αν το μάθαιναν οι Εγγλέζοι και έχανε τη δουλειά του;» (76-77).

Η πιο μεγάλη βοήθεια, όμως, που πρόσφεραν οι Κύπριοι ήταν το ότι βοηθούσαν τους έγκλειστους να δραπέτευσουν από τους Κάμπους. Έσκαβαν λαγούμια κάτω από τα συρματοπλέγματα και τους μετέφεραν με φορτηγά. Εικάζεται ότι περίπου 1089 Εβραίοι δραπέτευσαν από τα στρατόπεδα για την Παλαιστίνη, γεγονός που επέσπευσε τις διαδικασίες, για να δοθεί άδεια να μεταφερθούν όλοι οι πρόσφυγες μαζικά στην Παλαιστίνη. Το Ισραηλινό κράτος ιδρύεται τον Μάιο του 1948. Γράφει η Διονυσίου: «Ο διοικητής μπήκε κατευθείαν στο θέμα, κοφτός, απότομος. Χτες το βράδυ, είπε, έγινε απόπειρα απόδρασης. Είχαν φτάσει στα αυτιά μου φήμες για αποδράσεις, αν και κανείς δεν μιλούσε ανοιχτά, παρά μόνο αν τύχαινε κάποιος να συλληφθούν - λίγοι, υπολογίζω, οι πιο πολλοί μάλλον τα καταφέρνουν και φτάνουν στην Παλαιστίνη μια ώρα αρχύτερα. Πρώτα βρίσκουν τρόπο να βγουν έξω απ'το στρατόπεδο, ύστερα, ακολουθώντας τους τηλεφωνικούς στύλους για προσανατολισμό φτάνουν σε απόμερα σημεία, όπου κάποιος τους περιμένουν, μπορεί άλλοι Εβραίοι που μπήκαν κρυφά στο νησί μπορεί και δικοί μας [...]. Τους επιβιβάζουν σε καΐκια ή τους ρίχνουν στ' ανοιχτά, κολυμπώντας να προφτάσουν τα καράβια που πλέουν για τη Μέση Ανατολή» (2021, 83-84).

Τον 21ο αιώνα γινόμαστε μάρτυρες ξανά ακραίων καταστάσεων και φαινομένων. Σήμερα, σχεδόν 76 χρόνια μετά, οι διενέξεις και οι πόλεμοι στην Ανατολική Μεσόγειο δημιουργούν πρόσφυγες που στοιβάζονται σε στρατόπεδα. Πρόσφυγες συνωθούνται ξανά σε υπερφορτωμένα πλοία και καΐκια ελπίζοντας... Τα συρματοπλέγματα στήνονται ξανά και γίνονται ακόμα μια φορά το σύμβολο που μαρτυρεί τη δύναμη της εκάστοτε εξουσίας, σύμβολο για την «πειθαρχία», την «τάξη», την «ασφάλεια» και κυρίως σύμβολο του διαχωρισμού. Συρματοπλέγματα, ψηλοί απροσπέλαστοι μεταλλικοί φράκτες, αντίσκηνια, ανεπαρκείς χώροι υγιεινής, έλλειψη ειδών πρώτης ανάγκης, υπερπληθυσμός, είναι μόνο μερικά από τα χαρακτηριστικά που θα συναντήσει κάποιος στα «Κέντρα Προσωρινής Φιλοξενίας» στην Κύπρο, αλλά και στην υπόλοιπη Ευρώπη. Όποιος και αν είναι ο τρόπος που ακολουθείται από τις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις, για την αντιμετώπιση αυτής της νέας μεγάλης ανθρωπιστικής κρίσης, να θυμόμαστε ότι η λύση στις πιο μεγάλες μας συμφορές βρίσκεται πάντα στην απάντηση που έδωσε ο Οιδίποδας στο αίνιγμα της Σφίγγας: «ο Άνθρωπος». Ας μην λησμονούμε, λοιπόν, την ανθρωπιά μας.

Αριστερά: Εβραίοι κρατούμενοι εξέρχονται απελευθερωμένοι από το Άουσβιτς, Δεξιά: Εβραίοι εισέρχονται στα Camps των Βρετανών στην Κύπρο

Εθνικός Διχασμός: Διδάγματα

από τη Σοφία Ευθυμίου Γ42

Στα σύγχρονα χρόνια, οι νέοι γνωρίζουν την καταστροφή της Σμύρνης ως ένα από τα μεγαλύτερα πλήγματα του ελληνισμού κατά τον εικοστό αιώνα. Δεν γνωρίζουν, όμως, ακριβώς ποια ήταν η αίτια αυτού του γεγονότος. Ας πάρουμε τα πράγματα από την αρχή. Στις αρχές του 1915, η πρόταση της Αντάντ (Γαλλία, Ρωσία, Αγγλία) για τη συμμετοχή της Ελλάδας στη σχεδιαζόμενη συμμαχική επιχείρηση στα στενά των Δαρδανελίων, επέφερε έντονη διαφωνία μεταξύ του πρωθυπουργού Ελευθέριου Βενιζέλου και του βασιλιά Κωνσταντίνου. Ο Βενιζέλος υποστήριζε θερμά τη συμμετοχή της Ελλάδας στην επιχείρηση αυτή, σε αντίθεση με τον βασιλιά Κωνσταντίνο, ο οποίος υποστήριζε ακριβώς το αντίθετο, δηλαδή να παραμείνει ουδέτερη η Ελλάδα. Έτσι, ο Βενιζέλος οδηγήθηκε στην πρώτη του παραίτηση ως πρωθυπουργός, η οποία, όμως, δεν έγινε δεκτή από τον βασιλιά. Αυτό το στρατιωτικό δίλημμα αφορούσε στο τέλος τις προοπτικές επιβίωσης του Έθνους στο σύνολό του, καθώς και του ελληνικού κράτους, γι' αυτό και ήταν τόσο μεγάλη η διαφωνία, γιατί ό,τι και αν ακολουθούσαν, θα είχε μεγάλες συνέπειες για την Ελλάδα. Η διαφωνία αυτή οδήγησε στον εθνικό διχασμό, ο οποίος καθόρισε τη σύγχρονη ιστορία της Ελλάδας.

Ποιες ήταν οι στρατιωτικές διαφωνίες μεταξύ τους; Στις αρχές του 1915, το βασικό στρατιωτικό πρόβλημα σχετιζόταν με τις προοπτικές επιτυχίας μιας συμμαχικής επιχειρήσεως στα Στενά. Ένα δεύτερο ζήτημα αφορούσε στις προσφορές των Αγγλογάλλων, που πράγματι εμπεριείχαν καθορισμένα επώδυνα σημεία. Μάλιστα, περιέλαβαν την προοπτική μιας ανταλλαγής, πρότειναν δηλαδή να παραχωρήσει η Ελλάδα την Ανατολική Μακεδονία στη Βουλγαρία και να αποζημιωθεί με μεγαλύτερα εδάφη στην Ιωνία. Ο Βενιζέλος στην αρχή φάνηκε πρόθυμος να εξετάσει το ενδεχόμενο, αν και ήταν βέβαιος ότι η Βουλγαρία δεν θα αποδεχόταν την προσφορά. Ωστόσο, η παραχώρηση της Ανατολικής Μακεδονίας ήταν εντελώς απαράδεκτη για τον Βασιλιά Κωνσταντίνο. Μάλιστα οι αντιβενιζελικοί ξεκίνησαν τον πόλεμο της μαύρης προπαγάνδας, με την κατηγορία της προδοσίας και έτσι σημάδεψαν τον εθνικό διχασμό.

Τραγικά ειρωνικό ήταν το γεγονός ότι το 1916 η αντιβενιζελική Κυβέρνηση ήταν αυτή που παρέδωσε το Ρούπελ στους Βουλγάρους, με αποτέλεσμα την κατάληψη του συνόλου της Ανατολικής Μακεδονίας από αυτούς. Οι άνθρωποι που κατηγορήσαν τον Βενιζέλο για προδοσία ήταν οι ίδιοι που την έχασαν, χωρίς καν να πολεμήσουν. Όμως, η κυριότερη διαφωνία ήταν στο στρατηγικό επίπεδο και πρακτικά ήταν αγεφύρωτη.

Ο Βενιζέλος θεωρούσε ότι θα επικρατήσει η Αντάντ, καθώς η Ρωσία είχε μεγαλύτερη οικονομική ανάπτυξη (είχε πιο εύκολη πρόσβαση στις πρώτες ύλες παγκοσμίως). Γι' αυτό πίστευε ότι η Ελλάδα έπρεπε να συνταχθεί μαζί τους. Εάν το έκανε, εδαφικές απώλειες στη διάρκεια του πολέμου θα ανακτώνταν με το τέλος του, ενώ θα είχε τη δυνατότητα να διεκδικήσει την Ιωνία, που εξάλλου ήταν και ο μόνος τρόπος για την επιβίωση του εκεί ελληνισμού. Αντίθετα, εάν η Ελλάδα παρέμενε εκτός του πολέμου, δεν θα μπορούσε να πάρει την Ιωνία και ίσως να έχανε τα κέρδη της από τους βαλκανικούς πολέμους.

Αντίθετα, ο Κωνσταντίνος ήταν απόλυτα βέβαιος ότι ο γερμανικός στρατός δεν μπορούσε να ηττηθεί στον πόλεμο. Υποστήριζε ότι η Ελλάδα δεν θα έπρεπε να είναι στο στρατόπεδο των ηττημένων. Σε μια τέτοια

περίπτωση ο μικρασιατικός πολιτισμός θα καταστρεφόταν. Παράλληλα, η χώρα ηττημένη θα έχανε από τη Βουλγαρία τα πρόσφατα αποκτημένα μακεδονικά εδάφη, αλλά ακόμη και αν νικούσε η Αντάντ - κάτι που ο Κωνσταντίνος απέκλειε - θα εξόντωναν τους Μικρασιάτες. Επίσης, εκείνη την εποχή πολλά είχαν λεχθεί για τον φιλογερμανό και γαμπρό του Κάιζερ, τον βασιλιά Κωνσταντίνο, ο οποίος σίγουρα θα επηρεαζόταν από τη σύζυγο του, βασίλισσα Σοφία. Οι υποστηρικτές του Βενιζέλου πίστευαν ότι εάν επικρατούσε η άποψη του Κωνσταντίνου και η Ελλάδα έμενε ουδέτερη, το Έθνος θα καταστρεφόταν. (Ας σημειωθεί το γεγονός ότι η εκτίμηση του Βενιζέλου ήταν ορθή. Οι σύμμαχοι νίκησαν τον πόλεμο και έχασε η Γερμανία. Αλλά, δεν θα πρέπει να αγνοηθεί το γεγονός ότι δεν ήταν ποτέ απολύτως βέβαιο ποιος θα κέρδιζε στο τέλος).

Ποια ήταν η διαφορά στη στρατηγική του Βενιζέλου και των αντιβενιζελικών ως προς τις στρατιωτικές επιχειρήσεις στη Μικρά Ασία; Οι αντιβενιζελικοί ηγέτες δεν ήταν πολιτικά άπειροι, αλλά δεν είχαν τη διαύγεια του Βενιζέλου και την κατανόηση που είχε εκείνος για τη λειτουργία του διεθνούς συστήματος. Σε κάθε περίπτωση, το 1921 ανακάλυψαν ότι έμειναν μόνοι και έπρεπε μόνοι να εφαρμόσουν τη Συνθήκη των Σεβρών απέναντι σε έναν ισχυρό Τούρκο, τον Μουσταφά Κεμάλ. Αποφάσισαν, λοιπόν, να το κάνουν μόνοι, αφού δεν είχαν διεθνή βοήθεια - θα προέλαυαν, ώστε να εγκλωβίσουν τις δυνάμεις του Κεμάλ. Ήταν μια στρατηγική που έβγαζε νόημα, αλλά η δυνατότητα της εφαρμογής της είχε δυσκολία. Ο ίδιος ο Ιωάννης Μεταξάς, ένας Έλληνας στρατιωτικός, τόνισε

ότι αυτή η εφαρμογή δεν ήταν εφαρμόσιμη. Αρνήθηκε να αναλάβει την ηγεσία του στρατού και έτσι έκανε την επίθεση μόνη η Ελλάδα σε ένα αδιέξοδο «κυνήγι». Δεν είχαν σκοπό, βέβαια, να κρατήσουν όλη την περιοχή στην οποία προέλαυαν, ως τα πρόθυρα της Άγκυρας. Είχαν ως στόχο, πάντως, να καταστρέψουν τον τουρκικό στρατό. Αλλά, στην απόφαση αυτή διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο ο εθνικός διχασμός, αφού η αντιβενιζελική παράταξη θεωρούσε ότι θα μειωνόταν το κυρός της εάν επέλεγε την άμυνα, σε αντίθεση με τον Βενιζέλο που με την επιθετική πολιτική του είχε πραγματοποιήσει το όραμα της Μεγάλης Ιδέας.

Ακόμα και να κατάφερνε ο στρατός να πάρει την Άγκυρα, ο Κεμάλ πάλι θα συνέχιζε τον αγώνα. Δεν υπήρχε στρατιωτική απάντηση που θα έδινε μόνη της η Ελλάδα. Κατά την προέλαση του 1921 ο ελληνικός στρατός έκανε ανειπίτες θυσίες. Αλλά, όσο προχωρούσε ο στρατός τόσο μειώνονταν οι γραμμές επικοινωνίας και τα εφόδια.

Πού βρίσκεται η διαφορά; Η διαφορά βρίσκεται για ακόμη μια φορά στο ζήτημα των διεθνών στηρίξεων. Ο Βενιζέλος με την έξυπνη διπλωματία του τις προκαλούσε, ενώ οι αντιβενιζελικοί τις έχασαν με την απόφαση για επάνοδο του βασιλιά. Και επειδή τις έχασαν, δεν είχαν άλλο τρόπο να αντιμετωπίσουν τη Συνθήκη των Σεβρών, παρά να επιτύχουν στο μέτωπο. Δυστυχώς, με τις ενέργειές τους αποδυνάμωσαν τον στρατό και οδήγησαν σε διεθνή απομόνωση την Ελλάδα, με αποτέλεσμα δυστυχώς την καταστροφή των ελληνισμού στη Μικρά Ασία.

Έτσι, φτάνουμε στο σημείο να αντιληφθούμε ότι οι σημερινοί Έλληνες, μετά από 100 χρόνια, πολύ πιο μορφωμένοι από τότε, θα έπρεπε να αποστασιοποιούνται από τους πολέμους της μαύρης προπαγάνδας και τον φανατισμό, στον οποίο οδηγήθηκαν εκείνη την εποχή, που είχε ως αποτέλεσμα τη μικρασιατική καταστροφή. Ελπίζουμε σε καλύτερες μέρες!

Αριστερά: Η τριανδρία του Κινήματος Εθνικής Αμύνης, Ελευθέριος Βενιζέλος, ναύαρχος Παύλος Κουντουριώτης και στρατηγός Παναγιώτης Δαγκλής
Δεξιά: Ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος

Το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας: ενοποιητικό ή διχαστικό; από τη Βικτώρια Τσίγκη Γ32

Στις 12 Ιουλίου 1878 η Κύπρος παραχωρήθηκε στην Αγγλία από τους Οθωμανούς, οι οποίοι κυβερνούσαν το νησί για τρεις αιώνες. Οι Κύπριοι ευελπιστούσαν πως η φιλελεύθερη Μεγάλη Βρετανία θα ανέπτυξε την οικονομία, την πολιτική και την κοινωνία του νησιού. Πάνω απ' όλα, όμως, οι Ελληνοκύπριοι ανέμεναν πως η Αγγλία, η οποία είχε παραχωρήσει τα Επτάνησα στην Ελλάδα το 1864, θα επέτρεπε και την Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Οι προσδοκίες, όμως, των Κυπρίων διαψεύστηκαν. Οι νέοι κατακτητές αποδείχτηκαν σκληρότεροι από τους Οθωμανούς σε αρκετούς τομείς, επέβαλαν φόρο υποτέλειας, προσπάθησαν να αφελληνίσουν την Κύπρο και δεν επέτρεψαν την Ένωση.

Οι κάτοικοι του νησιού, όταν εξάντλησαν όλα τα ειρηνικά μέσα διεκδίκησης της απελευθέρωσής τους από τον Αγγλικό ζυγό, προέβησαν στην οργάνωση και ανάληψη ένοπλου απελευθερωτικού Αγώνα από την Εθνική Οργάνωση Κυπρίων Αγонιστών (ΕΟΚΑ). Ο Αγώνας άρχισε το 1955 και διήρκεσε περίπου τέσσερα χρόνια. Στόχος της ΕΟΚΑ ήταν η απελευθέρωση της Κύπρου και η Ένωσή της με την Ελλάδα.

Έντονη ήταν η διπλωματική δραστηριότητα μεταξύ Κύπρου, Αγγλίας, Τουρκίας και Ελλάδας κατά τη διάρκεια του Αγώνα. Επικεφαλής των Ελλήνων της Κύπρου ήταν ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ'. Η Ελλάδα κατέθεσε πέντε προσφυγές στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ), με σκοπό να δοθεί διεθνής διάσταση στο Κυπριακό ζήτημα. Στις πρώτες τέσσερις προσφυγές (1954-1957) οι Κύπριοι υπέβαλαν μέσω της Ελλάδας το αίτημα της Αυτοδιάθεσης. Το 1958, όμως, το αίτημα αυτό άλλαξε σε Ανεξαρτησία.

Το 1955, η Αγγλία συγκάλεσε τριμερή διάσκεψη στο Λονδίνο, στην οποία θα λάμβαναν μέρος η Ελλάδα και η Τουρκία ως συνομιλητές, η Αγγλία ως επιδιαιτητής, ενώ ο κυπριακός λαός δεν κλήθηκε να συμμετάσχει. Οι εισηγήσεις της διάσκεψης αυτής, όμως, δεν έγιναν τελικά αποδεκτές από την Ελλάδα. Στη συνέχεια, το 1956, σε συνομιλίες μεταξύ του Αρχιεπισκόπου Μακάριου και του Άγγλου Κυβερνήτη της Κύπρου έγινε εισήγηση για σχέδιο εσωτερικής αυτοκυβέρνησης, η οποία τελικά, δεν κατέληξε σε αποτέλεσμα. Ακολούθως, μετά τις αποτυχημένες αυτές συνομιλίες, ο Μακάριος έφυγε εξόριστος στις Σεϋχέλλες. Κατά τη διάρκεια της εξορίας του, παρουσιάστηκε το Σύνταγμα Ράντκλιφ (1956), και μετά την απελευθέρωσή του το Σχέδιο Μακμίλλαν (1958). Και τα δύο σχέδια περιείχαν διχαστικά στοιχεία και επιπρόσθετα το Σχέδιο Μακμίλλαν καθιστούσε την Τουρκία συγκυρίαρχη στην Κύπρο. Ενώ η Τουρκία αποδέχτηκε τις δύο αυτές προτάσεις, η Ελλάδα τις απέρριψε, αφού τις θεώρησε ισοδύναμες με διαίρεση της Κύπρου.

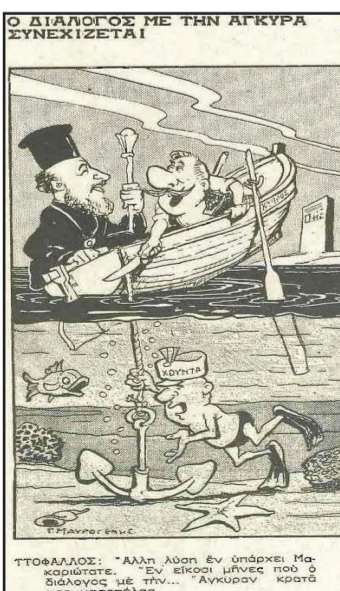
Το ενδεχόμενο μίας τέτοιας καταστροφικής για την Κύπρο λύσης του Κυπριακού ζητήματος οδήγησε τον Αρχιεπίσκοπο να δεχθεί να μελετήσει το ενδεχόμενο της Ανεξαρτησίας, αντί της Αυτοδιάθεσης. Έτσι, ξεκίνησαν νέες ελληνοτουρκικές διαπραγματεύσεις, που οδήγησαν στις συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου.

Τις συμφωνίες υπέγραψαν οι πρωθυπουργοί Ελλάδας και Τουρκίας. Συγκεκριμένα, υπέγραψαν τέσσερα κείμενα: τα βασικά άρθρα του Συντάγματος, τη Συνθήκη Εγγύησης μεταξύ Ελλάδας, Τουρκίας, Μεγάλης Βρετανίας και Κυπριακής Δημοκρατίας, τη Συνθήκη Συμμαχίας μεταξύ της Κύπρου, της Ελλάδας και της Τουρκίας και τη Συμφωνία Κυρίων. Οι Συμφωνίες αυτές θα εγκρίνονταν στο Λονδίνο από τους ηγέτες της ελληνοκυπριακής και τουρκοκυπριακής πλευράς. Ο Μακάριος, έπειτα από συσκέψεις με τους συμβούλους του, εξέφρασε δυσαρέσκεια για συγκεκριμένους όρους των Συνθηκών, όπως εκείνους που προέβλεπαν παρουσία τουρκικών στρατευμάτων στο νησί. Όταν, όμως, δεν έλαβε τη στήριξη της Ελλάδας, αναγκάστηκε να υποχωρήσει και να υπογράψει τις Συμφωνίες.

Οι Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου αποτέλεσαν τις βάσεις για την ίδρυση της ανεξάρτητης Κυπριακής Δημοκρατίας και την καθιέρωση Κυπριακού Συντάγματος. Το Σύνταγμα, όμως, αποδείχτηκε προβληματικό. Κατ' αρχάς το Άρθρο 1 ορίζει Έλληνα ως Πρόεδρο και Τούρκο ως Αντιπρόεδρο, οι οποίοι είχαν δικαίωμα veto για κοινωνικά, πολιτικά και αμυντικά ζητήματα. Ακόμη, σύμφωνα με το Άρθρο 2, δημιουργήθηκαν δύο κοινότητες: μία Ελληνική με ελληνική γλώσσα, παράδοση και θρησκεία και μία Τούρκικη με τουρκική γλώσσα, παράδοση και θρησκεία. Τα διχαστικά στοιχεία του Συντάγματος είναι ακόμη περισσότερα. Για παράδειγμα, το Άρθρο 62 παραχωρεί το 30% της Βουλής των Αντιπροσώπων σε Τουρκοκυπρίους και το συμπληρωματικό Πρωτόκολλο 1 τους παραχωρεί το 40% του στρατού και της αστυνομίας. Τα ποσοστά αυτά ήταν δυσανάλογα του κυπριακού πληθυσμού, ο οποίος αποτελείτο μόνο από 18% Τουρκοκυπρίους. Είναι, επομένως, ολοφάνερο πως το Κυπριακό Σύνταγμα ήταν διαχωριστικό. Το γεγονός αυτό ενίσχυσαν η Συνθήκη Συμμαχίας με την Τουρκία και την Ελλάδα, αλλά και η ύπαρξη αγγλικών στρατιωτικών βάσεων στο νησί, που υποβοήθησαν την εισβολή των Τούρκων το 1974.

Η πλειοψηφία του λαού αποδέχτηκε τις Συμφωνίες. Την 13η Δεκεμβρίου 1959, ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος εξελέγη Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας, με Αντιπρόεδρο τον Δρ Φαζίλ Κουτσιούκ. Τα «ελαττώματα», όμως, του Συντάγματος δεν άργησαν να φανούν. Έντονες υπήρξαν οι εντάσεις μεταξύ Τουρκοκυπρίων και Ελληνοκυπρίων. Η κάθε πλευρά κατηγορούσε την άλλη για παραβίαση του Συντάγματος. Τόσο η ΕΟΚΑ όσο και η ΤΜΤ (τουρκοκυπριακή οργάνωση) προέβησαν σε μυστικές στρατιωτικές προετοιμασίες. Η ειρήνη δεν καθιερώθηκε στο νησί.

Συνοψίζοντας, μπορούμε να υποστηρίξουμε πως η ίδρυση Ανεξάρτητου Κυπριακού κράτους και η καθιέρωση Συντάγματος υπήρξαν λύσεις ανάγκης σε μία προσπάθεια αποφυγής της διχοτόμησης του νησιού. Τελικά, όμως, το Σύνταγμα αποδείχτηκε διχαστικό και είχε αρνητικές επιπτώσεις στην ατμόσφαιρα του νησιού και τις εντάσεις που ακολούθησαν μεταξύ των δύο κοινοτήτων, Ελληνικής και Τουρκικής.

Επιπτώσεις από την εισβολή της Τουρκίας στην Κύπρο το 1974

από τους Κωνσταντίνο Αρτεμίου και Αλέξανδρο Σπύρου Γ31

Η τουρκική εισβολή στην Κύπρο ξεκίνησε στις 20 Ιουλίου 1974, πέντε ημέρες μετά το πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου. Η Τουρκία ισχυρίζεται πως η επιχείρηση αποτελούσε ειρηνευτική επιχείρηση νομιμοποιημένη από το άρθρο 4 της Συνθήκης Εγγυήσεων, ενώ στο άρθρο 2 αναφέρεται πως η Ελλάδα, η Τουρκία και το Ηνωμένο Βασίλειο «αναγνωρίζουσι και εγγυώνται την ανεξαρτησίαν, εδαφική ακεραιότητα και ασφάλειαν της Δημοκρατίας της Κύπρου»!

Το πραξικόπημα στην Κύπρο καθορίστηκε από την Χούντα των Αθηνών και πραγματοποιήθηκε από την Εθνική Φρουρά, σε συνεργασία με την ΕΟΚΑ Β'. Ήταν η κερκόπορτα της εισβολής. Στις 20 Ιουλίου, η Τουρκία εισέβαλε στην Κύπρο. Οι τούρκικες δυνάμεις μέσα σε τρεις ημέρες κατέλαβαν περίπου το 3% από το βόρειο κομμάτι του νησιού με την επιχείρηση «Αττίλα Ι» και κατά ακρίβεια την Κερύνεια και την περιοχή γύρω από αυτήν. Στις 23 Ιουλίου κηρύχθηκε εκεχειρία και κατέρρευσε η Χούντα των Αθηνών και η πραξικοπηματική κυβέρνηση της Κύπρου. Στη συνέχεια, ακολούθησαν δύο γύροι διαβουλεύσεων στη Γενεύη μεταξύ των χωρών που εμπλέκονταν, στις οποίες η Τουρκία ζητούσε ομοσπονδιακή λύση, το 34% των εδαφών της Κύπρου, τα οποία θα ελέγχονταν από Τουρκοκύπριους και ανταλλαγή πληθυσμού. Στις 14 Αυγούστου, οι συνομιλίες της Γενεύης κατέρρευσαν και η Τουρκία ξεκίνησε την επιχείρηση «Αττίλας II», με την οποία κατέλαβε το 36,2% του νησιού, ενώ εκδίωξε 120 χιλιάδες Κυπρίους, με άλλους 20 χιλιάδες να παραμένουν εγκλωβισμένοι και συνολικά να σκοτωθούν περίπου 3 χιλιάδες Ελληνοκύπριοι.

Η κατοχή μέχρι σήμερα θεωρείται παράνομη, ενώ παράλληλα οι συνομιλίες για λύση του Κυπριακού Ζητήματος συνεχίζονται. Οι συνέπειες που έχουν προκληθεί από την εισβολή και κατοχή είναι πολλές και σοβαρές τόσο σε ανθρώπινο, όπως και σε οικονομικό και πολιτισμικό επίπεδο.

Συγκεκριμένα, περίπου 150.000 άνθρωποι έγιναν πρόσφυγες (περίπου το ένα τρίτο των Ελληνοκυπρίων). Έναν χρόνο μετά, γύρω στους 60.000 Τουρκοκυπρίους, μετακινήθηκαν στις βόρειες περιοχές οι οποίες ήταν ελεγχόμενες από τις τουρκικές δυνάμεις. Το 1983, ανακηρύχθηκε η λεγόμενη «Τουρκική Δημοκρατία Βόρειας Κύπρου», η οποία είναι αναγνωρισμένη μόνο από την Τουρκία και το Πακιστάν.

Η κυπριακή οικονομία, πριν την τουρκική εισβολή, αναπτυσσόταν με εξαιρετικά υψηλούς ρυθμούς. Αρχικά, η οικονομία στηριζόταν στη γεωργία και βιομηχανία, ενώ από τα μέσα της δεκαετίας του 1960 άρχισαν να αξιοποιούνται τα σπουδαία πλεονεκτήματα που έχει το νησί ως τουριστικός προορισμός. Στον υψηλό ρυθμό ανάπτυξης της οικονομίας διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο ο κρατικός τομέας, λόγω της έμφασης που δόθηκε στην αύξηση των επενδυτικών και τον περιορισμό των καταναλωτικών δαπάνων. Η εισβολή είχε καταστροφικές επιπτώσεις στην κυπριακή οικονομία. Η απώλεια πλούτου και παραγωγικής δυναμικότητας, που προκλήθηκε από την επίθεση των τουρκικών στρατευμάτων και την κατάληψη του ενός τρίτου των εδαφών της Κύπρου, ήταν τεράστια.

Επιπλέον, η τουρκική κατοχή και η στέρηση του δικαιώματος πρόσβασης προκαλεί σοβαρές οικονομικές απώλειες στους νόμιμους ιδιοκτήτες των κατεχόμενων περιουσιών. Την περίοδο αμέσως μετά την εισβολή η οικονομία αναπτύχθηκε πολύ γρήγορα. Ωστόσο, μόλις το 1978 η παραγωγή επανήλθε στα επίπεδα πριν την εισβολή. Αυτή η εντυπωσιακή ανάπτυξη της οικονομίας συνεχίστηκε, με αποτέλεσμα το βιοτικό επίπεδο των κατοίκων των ελεύθερων περιοχών να αυξηθεί, σε βαθμό που η Διεθνής Τράπεζα να κατατάσσει την Κύπρο στην κατηγορία των χωρών με υψηλό κατά κεφαλήν εισόδημα. Ταυτόχρονα, το κράτος διέθεσε σημαντικό μέρος των εσόδων του για την κάλυψη βασικών αναγκών των παθόντων και εκτοπισμένων από την τουρκική εισβολή.

Η τουρκική εισβολή επηρέασε ιδιαίτερα τη γεωργία, λόγω της κατάληψης εύφορων περιοχών. Την περίοδο 1974-75 ο τομέας της γεωργίας μειώθηκε κατά μέσο όρο 20% περίπου. Ο τομέας της μεταποίησης όχι μόνο επηρεάστηκε λιγότερο από τον τομέα της γεωργίας, αλλά ακολούθησε αναπτυξιακή πορεία μετά το 1975. Οι επιπτώσεις της τουρκικής εισβολής στον τομέα των κατασκευών ήταν, επίσης, ιδιαίτερα έντονες το 1974-75. Μετά το 1975 ο ρυθμός αύξησης του τομέα αυτού ήταν πολύ υψηλός, λόγω του χαμηλού επιπέδου από το οποίο άρχισε η ανάκαμψή του και έτσι έπρεπε να περάσει αρκετό χρονικό διάστημα, για να επανέλθει σε κανονικά επίπεδα.

Ο τομέας του τουρισμού το 1974-75 μειώθηκε στα 2/5 του μεγέθους που υπολογίζεται ότι θα είχε χωρίς την τουρκική εισβολή, ενώ μετά το 1975 είχε σημαντική αύξηση, που συνεχίστηκε μέχρι τη δεκαετία του 1990. Υπολογίζεται ότι η τουρκική εισβολή αύξησε τον ρυθμό ανάπτυξης του τουρισμού στις ελεύθερες περιοχές περισσότερο από όσο θα συνέβαινε, αν δεν προηγούνταν η εισβολή και κατοχή του βόρειου μέρους της Κύπρου.

Επιπρόσθετα, η πολιτιστική και ιστορική κληρονομιά 9.000 χρόνων στο κατεχόμενο τμήμα δέχτηκε σοβαρό πλήγμα. Τουλάχιστον 55 εκκλησίες μετατράπηκαν σε τζαμιά, άλλες περίπου 50 εκκλησίες και μοναστήρια μετατράπηκαν σε αποθήκες, στάβλους, ξενώνες, μουσεία, κινηματογράφους, δημόσια αποχωρητήρια ή κατεδαφίστηκαν. Ακόμη, τα κοιμητήρια τουλάχιστον 25 χωριών έχουν βεβηλωθεί και καταστραφεί, εικόνες, εκκλησιαστικά σκεύη και κάθε είδους αρχαιολογικοί θησαυροί κλάπηκαν και φυγαδεύτηκαν στο εξωτερικό, και ας σημειώσουμε ότι διεξάγονται παράνομες ανασκαφές και απροκάλυπτη αρχαιοκαπηλία.

Με βάση τα παραπάνω, μπορούμε να υποστηρίξουμε με σιγουριά πως η τουρκική εισβολή του 1974 προξένησε σοβαρότατα προβλήματα στον οικονομικό και πολιτισμικό τομέα. Ωπωσδήποτε, τα γεγονότα της εισβολής θα είναι χαραγμένα για πάντα στη μνήμη του ελληνισμού. Υπάρχουν, όμως, κάποιοι άνθρωποι, οι οποίοι έχουν στη μνήμη τους τα γεγονότα ακόμη πιο σκληρά. Είναι οι άνθρωποι που υπήρξαν μάρτυρες της εισβολής και οι μαρτυρίες τους σοκάρουν και μπορούν να αναστατώσουν

Συνελήφθησαν από τον Τουρκικό στρατό. Σήμερα αγνοούνται.
They were arrested by Turkish soldiers. Since then they are missing.

“Έχουμε δικαίωμα να μάθουμε τι απέγιναν”.
“We have the right to know about their fate”.

τον οποιονδήποτε. Δεν χρειάζεται να είναι κανείς οξυδερκής, για να αντιληφθεί πως ο τρόμος του να είσαι αιχμάλωτος είναι απεριγράφτος. Όπως αναφέρουν οι ίδιοι οι αιχμάλωτοι, δεν γνώριζαν τι θα τους συμβεί την επόμενη ώρα, αλλά ούτε και αν θα ξαναδούν τις οικογένειές τους. Ακόμη, οι αιχμάλωτοι πολέμου θυμούνται και δεν ξεχνούν τα βασανιστήρια, τις κακουχίες και όσα έχουν βιώσει κατά τη διάρκεια της αιχμαλωσίας τους. Φαίνεται πως οι αιχμάλωτοι οδηγήθηκαν αρχικά σε φυλακή στην περιοχή Άδανα της Τουρκίας, όπου λάμβανε χώρα τόσο η σωματική, αλλά και η ψυχική τους κακοποίηση, με τις διάφορες μεθόδους που χρησιμοποίησαν οι Τούρκοι. Βέβαια, οι Τούρκοι δεν παρέλειψαν να αναγκάσουν τους συμπατριώτες μας να παραδώσουν χρυσαφικά, λεφτά και ό,τι άλλο αντικείμενο αξίας είχαν. Επιπρόσθετα, διάφορες άλλες μαρτυρίες αναφέρουν πως όταν κατέφθασαν στις φυλακές, ξυλοκοπήθηκαν βίαια και ορισμένοι κρατήθηκαν ξύπνιοι όλο το βράδυ. Όλα αυτά φανερώνουν τις διάφορες απάνθρωπες μεθόδους των Τούρκων, που αρνούνται μέχρι σήμερα τέτοιου είδους συμπεριφορές.

Όταν αναφερόμαστε σε τέτοιου είδους γεγονότα η λέξη τύχη φαίνεται να μην εμπεριέχεται σε αυτά, αλλά για την καλή τύχη κάποιων

από τους αιχμαλώτους, ένα ποσοστό από αυτούς καταγράφηκε σε καταλόγους του Ερυθρού Σταυρού (ονοματεπώνυμο και στοιχεία οικογένειας). Έτσι, με αυτόν τον τρόπο «διασφαλίστηκε» ότι αυτοί θα επέστρεφαν αισίως στη ματωμένη πατρίδα τους. Λόγω του ότι η Εθνική Φρουρά κατάφερε να αιχμαλωτίσει Τούρκους στρατιώτες, υπήρξε ανταλλαγή μεταξύ αιχμαλώτων και για καλή τους τύχη οι ήρωές μας κατάφεραν να επιστρέψουν στα σπίτια τους, στις οικογένειές τους, στον τόπο που αγάπησαν.

Δυστυχώς, μεγάλο ποσοστό αιχμαλώτων μέχρι και σήμερα αγνοείται, με τις οικογένειές τους να μη γνωρίζουν τι απέγιναν, αν ζουν ή αν θα επιστρέψουν ποτέ πίσω. Όποιος δεν βίωσε κάτι τέτοιο για ένα δικό του πρόσωπο δεν μπορεί να αντιληφθεί το πόσο επίπονη είναι η όλη διαδικασία. Χρόνο με τον χρόνο αποκαλύπτονται και ταυτοποιούνται πεσόντες αγνοούμενοι, αλλά κανείς δεν ξέρει πότε θα βρεθούν και θα ταυτοποιηθούν όλα τα αγνοούμενα πρόσωπα. Αυτές είναι μερικές από τις αρνητικές συνέπειες που προκαλούν όλοι οι πόλεμοι και τα γεγονότα αυτά πρέπει να ευαισθητοποιήσουν τον κόσμο, για τη δημιουργία ενός πιο ειρηνικού κόσμου για το καλό της ανθρωπότητας.

Μαρτυρία 1974: Μαρία Ιωάννου (μαθήτρια: Χαρά Αρέστη, Γ51)

Κατάγομαι από τη Βασιλεία, περιοχή Κερύνειας. 20 Ιουλίου 1974... Θυμάμαι τα πρώτα αεροπλάνα που εισέβαλαν στην περιοχή μας και άρχισαν να βομβαρδίζουν. Η μητέρα μάς ξύπνησε φοβισμένη. Σηκωθήκαμε όλοι πανικόβλητοι. Τα αεροπλάνα βομβάρδιζαν σε διάφορα σημεία. Ένα από αυτά ήταν το σχολείο μας, που βρισκόταν σχεδόν δίπλα από το σπίτι μας. Φορέσαμε ό,τι βρήκαμε και τρέξαμε μέσα από τα περιβόλια προς το βουνό. Βρήκαμε καταφύγιο μέσα σε φυσικές σπηλιές και από εκεί βλέπαμε τα πλοία και τα αεροπλάνα να βομβαρδίζουν το χωριό μας, προκαλώντας πυρκαγιές, από τις οποίες κινδυνεύαμε να καούμε. Εκεί μείναμε τέσσερις μέρες. Κατά τη διάρκεια αυτών των τεσσάρων ημερών, η μητέρα μας, μαζί με άλλες γυναίκες, κατέβαιναν κρυφά στο χωριό, με κίνδυνο τη ζωή τους, για να μας φέρουν φαγητό, ώστε να μην πεθάνουμε από την πείνα. Την τέταρτη μέρα, μας είχαν ειδοποιήσει ότι οι Τούρκοι πλησίαζαν και έπρεπε να βγούμε από τις κρυψώνες μας και να πάμε προς το χωριό, για να φύγουμε με όποιο μέσο βρούμε. Δειλά δειλά βγήκαμε από την κρυψώνα μας και κατεβήκαμε στο χωριό. Πήραμε γρήγορα ό,τι μπορούσαμε και μπήκαμε στα λεωφορεία με προορισμό τη Μόρφου, όπου μείναμε σ' ένα ξενοδοχείο. Κάποιοι επέστρεψαν στο χωριό, για να διασώσουν ό,τι μπορούσαν. Μερικοί από αυτούς δεν γύρισαν ποτέ. Ανάμεσά τους η ξαδέλφη μας, με τον σύζυγό της και τον 5χρονο γιο τους, αφήνοντας πίσω άλλα δύο ανήλικα παιδιά ηλικίας 8 χρονών και 15 ημερών. Στις 14 Αυγούστου έγινε η δεύτερη εισβολή. Φύγαμε από τη Μόρφου προς Λευκωσία. Ξεκίνησαν τα δύσκολα χρόνια της προσφυγιάς.

Μαρτυρία 1974: Θεανώ Τσεκούρα (μαθήτρια: Θεανώ Τσεκούρα, Γ51)

Είμαι πρόσφυγας από την Αμμόχωστο. Το καλοκαίρι του 1974 η πολιτική κατάσταση ήταν τεταμένη, αφού στις 15 Ιουλίου έγινε το πραξικόπημα κατά του Μακαρίου και υπήρχαν φήμες ότι σύντομα η Τουρκία θα εισέβαλλε στην Κύπρο. Δυστυχώς, αυτό έγινε λίγες μέρες μετά, στις 20 Ιουλίου.

Ήταν ξημερώματα όταν χτύπησαν οι σειρήνες. Ο σύζυγός μου, Σάββας Τσεκούρας, βρισκόταν σε υπηρεσία, ως έφεδρος αξιωματικός της Εθνικής Φρουράς. Μετά από τηλεφώνημα του πατέρα μου, πήρα τις δυο μου κόρες και πήγαμε στο σπίτι του αδερφού μου, το οποίο βρισκόταν κοντά στη θάλασσα. Εκεί μαζευτήκαμε όλοι οι συγγενείς, οι γονείς μου και τα ξαδέλφια μου με τα παιδιά τους. Μαζί μας είχαμε ένα ραδιόφωνο, από το οποίο ενημερωνόμασταν για τα γεγονότα και παίρναμε εντολές για τη δημιουργία συσκότισης, να σβήνουμε δηλαδή τα φώτα το βράδυ, εξαιτίας των βομβαρδισμών. Εκεί μείναμε για μία περίπου εβδομάδα σε συνθήκες τρόμου και πανικού, αφού οι σειρήνες ηχούσαν καθημερινά και αναγκαζόμασταν να βρίσκουμε καταφύγιο σε υπόγεια παρατημένων πολυκατοικιών. Τα τουρκικά αεροπλάνα βομβάρδιζαν και πολυβολούσαν κτήρια και δρόμους. Κάποια σπίτια είχαν μετατραπεί σε χώρους υποδοχής τραυματιών. Πήγαινα καθημερινά και ρωτούσα για τον σύζυγό μου, μήπως είχε τραυματιστεί... για πολλές μέρες δεν είχα νέα του... φοβόμουν...

Τα νέα από το ραδιόφωνο και οι φήμες που διαδίδονταν από τον έναν στον άλλον έλεγαν ότι τα πράγματα δεν πάνε καθόλου καλά, παρά τις αρχικές εκτιμήσεις για την εξέλιξη των γεγονότων. Εν τω μεταξύ, στο σπίτι που μέναμε οι προμήθειες και τα τρόφιμα κόντευαν να τελειώσουν. Η νύμφη μου, που μας φιλοξενούσε, επέστρεψε με τα παιδιά της στην πατρίδα της, την Ελλάδα. Εγώ με τις κόρες μου πήγαμε στο κάτω Βαρώσι και μείναμε στο σπίτι της συννυφάδας μου, της Νίκης Τσεκούρα, διότι ο αδερφός του συζύγου μου βρισκόταν στον πόλεμο και δεν είχε δώσει ούτε αυτός σημεία ζωής. Όταν, επιτέλους, επικοινωνήσαν μαζί μας και μάθαμε ότι είναι καλά, ο σύζυγός μου και ο αδελφός του, μας ενημέρωσαν πως την επόμενη μέρα το πρωί θα πετούσαν πάνω από την Αμμόχωστο ελληνικά αεροπλάνα, αφήνοντας μπλε προπέτασμα καπνού, για να τα καταλάβουμε και να πάρουμε θάρρος. Εκείνο το βράδυ, περιμένοντας αυτό το γεγονός, δεν κοιμήθηκα καθόλου.

Την επόμενη μέρα, κατά τα ξημερώματα, ακούσαμε θόρυβο αεροπλάνων, τα οποία πετούσαν πολύ χαμηλά και βγήκαμε με τα παιδιά

10 Αϊφυλιώτης

έξω για να τα δούμε και να τα χειροκροτήσουμε, πιστεύοντας ότι ήταν τα ελληνικά αεροπλάνα, για τα οποία μας ενημέρωσε ο σύζυγός μου. Τότε είδα ένα αεροπλάνο, το οποίο πέταξε από πάνω μας πολύ χαμηλά, τόσο που είδα τον πιλότο του, να ρίχνει μια βόμβα στο Νοσοκομείο της Αμμοχώστου. Το ίδιο αεροπλάνο έκανε στροφή και άρχισε να πολυβολεί στον δρόμο που στεκόμασταν με τις κόρες μου. Αμέσως τις άρπαξα και πέσαμε στο πλάι του δρόμου, για να γλυτώσουμε. Τις επόμενες μέρες, αποφασίσαμε να πάρουμε τα παιδιά και να φύγουμε από εκεί, επειδή το σπίτι όπου μέναμε ήταν κοντά στα σημεία βομβαρδισμού των Τούρκων. Πήγαμε στον Άγιο Λουκά Αμμοχώστου, στο σπίτι της πεθεράς μου, Αναστασίας Τσεκούρα. Εκεί μείναμε τρεις μέρες και αφού τα πράγματα είχαν ησυχάσει λίγο συμφωνήσαμε με όλους να πάμε στο σπίτι μου στην οδό Νίκου Νικολαΐδη, στον Άγιο Λουκά, το οποίο νοικιάζαμε, διότι ήμασταν έτοιμοι να μετακομίσουμε στο σπίτι μας που είχε μόλις χτιστεί. Μαζευτήκαμε, λοιπόν, εκεί όλα τα γυναικόπαιδα και μια γειτόνισσά μας με το βρέφος της.

Την ημέρα της δεύτερης εισβολής, στις 14 Αυγούστου, τα ξημερώματα, ακούσαμε τις σειρήνες και αμέσως κατεβήκαμε όλοι στο υπόγειο του σπιτιού. Μαζί μας πήραμε το ραδιόφωνο για ενημέρωση, ελάχιστα τρόφιμα και παιχνίδια για τα παιδιά. Πήρα μαζί μου για προστασία και το κυνηγετικό όπλο του συζύγου μου και έναν μεγάλο μπαλτά. Έπειτα από δυο-τρεις μέρες μάθαμε ότι οι Τούρκοι θα έμπαιναν στην Αμμόχωστο και σε συνεννόηση με άλλα συγγενικά μου πρόσωπα μπήκαμε στο αυτοκίνητό μου όλοι μαζί και φύγαμε από την Αμμόχωστο, από την πλευρά της Άχνας. Περνώντας από την Άχνα διαπιστώσαμε ότι το χωριό είχε ήδη εκκενωθεί, όπως και άλλα χωριά και περιοχές της Αμμοχώστου, γεγονός που εμείς αγνοούσαμε. Φτάσαμε στη Λάρνακα, όπου συναντήσαμε τους υπόλοιπους συγγενείς μου και διαπιστώσαμε ότι όχι μόνο είχαμε φτάσει τελευταίοι, αλλά μόλις γλυτώσαμε τον εγκλωβισμό μας στην Αμμόχωστο από τους Τούρκους.

Στη Λάρνακα μείναμε μόνο μια μέρα και μετά μεταφερθήκαμε σε διαμέρισμα στη Λεμεσό. Λίγες μέρες μετά ήρθε και ο σύζυγός μου, τον οποίο είχα να δω μια εβδομάδα πριν την εισβολή. Ήταν καταπονημένος και μας περιέγραψε με λεπτομέρεια όλες τις μάχες στις οποίες έλαβε μέρος. Δυστυχώς, τώρα πια δεν βρίσκεται στη ζωή, αλλά θυμάμαι ένα περιστατικό που μας αφηγήθηκε για την κατάληψη του λιμανιού της Αμμοχώστου. Ο σύζυγός μου είχε πάρει εντολή από το τάγμα του να επιθεωρεί κάθε πρωί με τη διμοιρία του το λιμάνι της Αμμοχώστου και να ελέγχουν εάν οι Τούρκοι είχαν εισέλθει στο λιμάνι. Στην πορεία ρουτίνας που ακολουθούσαν κάθε πρωί μια κουκουβάγια – θουπί, όπως το λέμε στην Κύπρο - που είχε φωλιά σε παρακείμενο δέντρο, πετούσε μακριά. Ένα πρωί, λοιπόν, εκείνη η κουκουβάγια δεν σηκώθηκε και τότε κατάλαβαν ότι κάποιος άλλος είχαν περάσει πριν από αυτούς και την σήκωσαν. Αμέσως άλλαξαν τη διαδρομή τους και εντόπισαν Τούρκους στρατιώτες να τους περιμένουν, έχοντας στήσει ενέδρα. Στη μάχη που ακολούθησε κατάφεραν να τους νικήσουν, χωρίς να χάσουν ούτε ένα στρατιώτη. Στη συνέχεια, ενημέρωσαν ότι το λιμάνι είχε καταληφθεί.

Δυστυχώς, τίποτα δεν μπορεί να περιγράψει τον μεγάλο και βαθύ πόνο που νιώσαμε όλοι μας, αφήνοντας πίσω τις περιουσίες μας, τα εδάφη μας και τους τάφους των προγόνων μας. Τώρα πια στα 76 μου χρόνια δεν έχω καμιά ελπίδα ότι θα μπορέσω να επιστρέψω στην πόλη μου την Αμμόχωστο.

Μαρτυρία 1974: Αντρέας Γιούτης (μαθήτρια: Παναγιώτα Λουκά, Γ51)

Γεννήθηκα στο χωριό Καμινάρια, στη Μαραθάσα, της επαρχίας Λεμεσού, το 1952. Όταν τέλειωσα το σχολείο κατατάχτηκα στην Εθνική Φρουρά, όπου υπηρέτησα για δύο χρόνια. Μετά την ολοκλήρωση της στρατιωτικής μου θητείας, το 1972, προσλήφθηκα στην Αστυνομία Κύπρου ως ειδικός αστυνομικός. Με αφορμή το πραξικόπημα και την τουρκική εισβολή, τον Ιούλιο του 1974, μας κάλεσαν για επιφυλακή στην Εθνική Φρουρά και συγκεκριμένα στον Κουτραφά, στην περιοχή Καζιβέρα, επαρχία Λευκωσίας. Εκεί μας έδωσαν έναν σισηπέττο (κυνηγετικό ντουφέκι) με 12 φυσίγγια, για να αντιμετωπίσουμε τους Τούρκους. Ένας φίλος οπλίτης αντέδρασε, λέγοντας στον αξιωματικό του πως μας έστελναν στη σφαγή. Γενικά υπήρχε μια ανοργάνωτη κατάσταση. Έπειτα ήρθε η καινούρια εντολή να μπούμε στα άρματα, αλλά όταν προσπαθήσαμε να τα βάλουμε μπρος κανένα δεν ξεκινούσε. Χωρίς άλλη, πλέον, επιλογή ξεκινήσαμε πεζοί για την Κερύνεια. Ήταν πολύ επικίνδυνο, γιατί αποτελούσαμε εύκολο στόχο. Καθώς περπατούσαμε μέσα στα χωράφια, ξαφνικά είδα να μας σημαδεύει ένας Τούρκος στρατιώτης με οπλοπολυβόλο και, για καλή μας τύχη, ένας συμπολεμιστής μου τον είδε νωρίτερα και τον πυροβόλησε.

Ο πόλεμος είναι σκληρός και απάνθρωπος. Στη διάρκειά του, οι πολεμιστές παρασύρονται από το πάθος και τον πόνο, με αποτέλεσμα πολλές φορές να εκδηλώνουν κτηνώδεις συμπεριφορές και απίστευτη βαρβαρότητα. Το '74 η βαρβαρότητα ήταν έκδηλη και από τις δύο πλευρές. Θυμάμαι Τούρκους στρατιώτες να κόβουν δάχτυλα γυναικών, για να πάρουν τις χρυσές βέρες τους. Στην περιοχή της Κερύνειας βίαζαν νεαρά κορίτσια. Όμως, θυμάμαι και τα βασανιστήρια που έζησε στα χέρια των συμπολεμιστών μου ένας Τούρκος στρατιώτης, που τον είχαν συλλάβει αιχμάλωτο. Όταν αποφάσισαν να τον αφήσουν ελεύθερο, κάποιος του δώσαμε λίγα μπισκότα να φάει. Ξαφνικά ένας στρατιώτης γύρισε το όπλο και τον σκότωσε. Εκείνη ήταν η χειρότερη στιγμή για μένα. Ο άνθρωπος σε συνθήκες πολέμου αγριεύει. Εύχομαι η ανθρωπότητα να μην βιώσει ποτέ ξανά τέτοια γεγονότα.

Μαρτυρία 1974: Σωκράτης Φραγκούδης (μαθήτρια: Ζωή Φραγκούδη, Γ51)

Τα τύμπανα του πολέμου είχαν αρχίσει να χτυπούν πριν κατέβω από το καράβι στις 9 Ιουλίου 1974, που με έφερνε από τον Πειραιά στη γενέτειρά μου, τη Λεμεσό. Τα διεθνή πρακτορεία, όπως το Deutsche Welle, και άλλα μέσα, ενημέρωναν ότι ο πόλεμος ήταν κοντά και η Τουρκία μας «φλέρταρε» επικίνδυνα. Δεν είχα κλείσει ακόμη τα 18 μου χρόνια και ερχόμουν στην πατρίδα, για να υπηρετήσω τη θητεία μου στην Εθνική Φρουρά. Ήδη δύο μου αδέρφια υπηρετούσαν και θα απολύονταν στις 20 Ιουλίου, ημερομηνία που θα κατατασσόμουν και εγώ.

Όταν ερχόμασταν στον τόπο μας, συνήθως τις πρώτες δυο τρεις μέρες τις αφιερώναμε στην οικογένειά μας που διέμενε στη Λεμεσό, στον αγαπημένο μου παππού, στη γιαγιά μου και άλλους συγγενείς. Το υπόλοιπο καλοκαίρι το περνούσαμε στο σπίτι μας στον Άγιο Θέρισσο της Γιαλούσας, όπου βρισκόταν και το εστιατόριό μας. Η χαρά μας ήταν απεριγράπτη! Εκείνο το καλοκαίρι, για πρώτη φορά θα είχαμε ηλεκτρικό ρεύμα και επίσης ο δρόμος Γιαλούσας Ριζοκαρπάσου θα επεκτεινόταν, γεγονός που υποσχόταν την ανάπτυξη της περιοχής στο εγγύς μέλλον. Παρά τις φήμες που υπήρχαν, ότι ενδεχομένως να προκληθεί κάποιο επεισόδιο με τους Τούρκους, οι μέρες κυλούσαν σχετικά ήρεμα. Η φύση μάς έδινε απλόχερα πολλές χαρές και μαγευτικές στιγμές. Μαζεύαμε χοντρό αλάτι από τις πεντακάθαρες λάντες που δημιουργούσε η θάλασσα, τα πρωινά ψαρεύαμε και πολλά βράδια βγαίναμε στ' ανοιχτά με το πυροφάνι και τα λουξ. Οι συγκεντρώσεις συγγενών και φίλων και τα γλέντια στον Άγιο Θέρισσο ήταν αξέχαστα.

Ξαφνικά, το πρωινό της 15ης Ιουλίου όλα σκοτείνιασαν... Πραξικόπημα! Ανατροπή της νόμιμης Κυβέρνησης Μακαρίου. Η αναπνοή μας αλλάζει ρυθμό. Το καταληφθέν από τους πραξικοπηματίες ΡΙΚ ανακοινώνει πως «ο Μακάριος είναι νεκρός». Μαθαίναμε τις εξελίξεις από το ραδιόφωνο. Οι πληροφορίες ήταν συγχυσμένες και ένα θολό πέπλο σκίαζε τα πάντα, μέχρι τη στιγμή που στο ραδιόφωνο ακούστηκε η φωνή του Μακαρίου, γεγονός που μας έδωσε ελπίδα. Πολύ σύντομα, όμως, διαψεύστηκαν οι ελπίδες μας, διότι το εγκληματικό πραξικόπημα αποδείχτηκε καταστροφικό για τον τόπο μας. Οι συζητήσεις και αναλύσεις ήταν έντονες σχετικά με τις ξένες επεμβάσεις στην Κύπρο, ιδιαίτερα των Αμερικανών και των Άγγλων, αλλά και για όσους εξυπηρετούσαν τα ξένα συμφέροντα, τη Χούντα στην Ελλάδα και την τρομοκρατική οργάνωση ΕΟΚΑ Β' στην Κύπρο. Ο εμφύλιος σπαραγμός και τα έκτροπα των τρομοκρατικών οργανώσεων άνοιξαν τις πύλες στους εχθρούς.

Ξημερώνει η 20η Ιουλίου, η ημέρα που θα έπρεπε να παρουσιαστώ για τη θητεία μου. Η φύση προσπαθεί πρωί πρωί να μας φτιάξει τη διάθεση, με το πρωινό τιτίβισμα των πουλιών, το γουργούρισμα της θάλασσας. Η μητέρα με τη γιαγιά έχουν στρώσει στην ταράτσα σεντόνια και απλώνουν τον παραδοσιακό τραχανά. Με τον πατέρα μου ετοιμάζουμε τα δίχτυα για το επόμενο ψάρεμα. Το ραδιόφωνο είναι πάντα ανοιχτό και μας ενημερώνει ότι «ο ήλιος ανατέλλει 6:18», «σήμερα είναι του προφήτη Ηλία»... Ξαφνικά το πρόγραμμα διακόπτεται και ακούγονται εμβατήρια... Η τουρκική εισβολή είναι πια γεγονός! Το ΡΙΚ ανακοινώνει «ο δυνάμενος να φέρει όπλο, να καταταγεί στο πιο κοντινό στρατόπεδο». Χωρίς δεύτερη σκέψη παρουσιάστηκε με τον πατέρα μου στο στρατόπεδο Ακράδες της Γιαλούσας. Όταν ήρθε η σειρά μου να μου δώσουν οπλισμό, ο Έλληνας λοχαγός μου έδωσε μια ξιφολόγχη και όταν αντέδρασα μου απάντησε λέγοντάς μου: «θα σκοτωθεί κάποιος δίπλα σου και θα του πάρεις το όπλο». Η κατάσταση ήταν τραγική.

Την επόμενη μέρα ήρθε κιόλας το πρώτο κακό μαντάτο, όταν πληροφορηθήκαμε ότι ένας φίλος μας σκοτώθηκε στις επιχειρήσεις στα τουρκοκυπριακά χωριά Κορόφκια, Άγιος Συμεών, Γαληνόπορνη. Είχαμε μεγάλη αγωνία για τα αδέρφια μου που βρίσκονταν στον πόλεμο, ο ένας στα τεθωρακισμένα και ο άλλος στο Αρχηγείο στρατού. Όταν έγινε ανακωχή και ήταν σε εξέλιξη οι συνομιλίες στη Γενεύη επιστρέψαμε στο σπίτι μας. Η αγωνία στο βουνό και η αβεβαιότητα, θυμάμαι να μου έχει περιορίσει τη διάθεση για φαγητό. Έτσι κι αλλιώς οι προμήθειές μας ήταν λίγες. Όλη μας η έγνοια, πλέον, ήταν για τα αδέρφια μου. Ο ένας μας ενημέρωσε τηλεφωνικά ότι είναι καλά, αλλά για τον άλλον δεν είχαμε νέα. Ένα τηλεφώνημα από έναν θείο μου, που μας ενημέρωνε ότι ο αδερφός μου βρίσκεται βαριά τραυματισμένος στο Νοσοκομείο Λευκωσίας, μας λύγισε τα γόνατα. Ο πόλεμος, όπως χτύπησε πολλές οικογένειες, μας επισκέφτηκε κι εμάς. Ο φόβος και ο πόνος της απώλειας επικράτησε και στο δικό μας σπίτι.

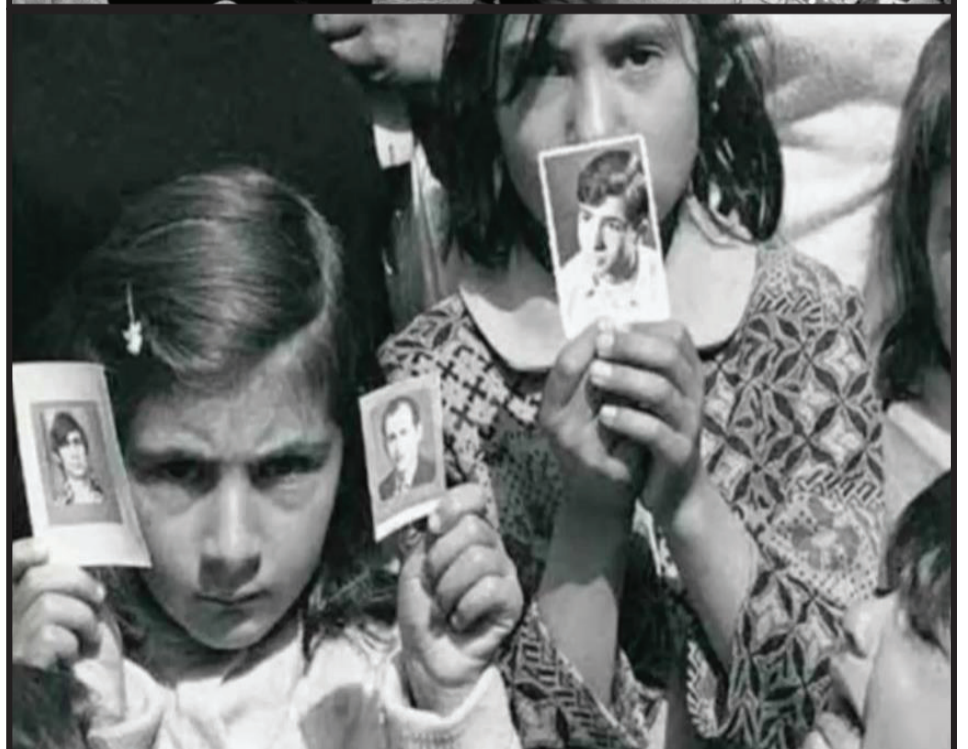
Εν τω μεταξύ οι εξελίξεις τρέχουν. Στη Γενεύη τα πράγματα δεν εξελίσσονται θετικά. Στις 13 Αυγούστου ο αδερφός μου που είναι στο αρχηγείο στρατού ενημερώνει τον πατέρα μου ότι οι Τούρκοι σχεδιάζουν να κλείσουν τον δρόμο της Αμμοχώστου και ότι θα εγκλωβιστούμε, γι' αυτό πρέπει να φύγουμε. Ο πατέρας μου θεώρησε χρέος του να ενημερώσει

τις δημοτικές αρχές της περιοχής, αλλά αποφάσισαν να μην διαδώσουν την πληροφορία, για να μην υπάρξει κατάσταση πανικού. Στις 14 Αυγούστου αναχωρήσαμε για τη Λεμεσό με ανάμεικτα συναισθήματα. Κανείς μας δεν πίστευε ότι δεν θα επιστρέψουμε ξανά στον τόπο μας.

Κατά τη διάρκεια της δεύτερης εισβολής οι Τούρκοι βομβαρδίζουν τη Λευκωσία. Ο αδερφός μου που βρισκόταν τραυματισμένος, κατάφερε με άλλους τρεις τραυματίες να εγκαταλείψουν το Νοσοκομείο και να φτάσουν στη Λεμεσό με ένα εγκαταλελειμμένο αυτοκίνητο, όπως μας περιέγραψαν αργότερα. Ήταν πολύ αδύνατος, ταλαιπωρημένος από τα πολλά τραύματα στο κορμί, αλλά ήταν ζωντανός. Η χαρά μας για τον αδερφό μου ήταν απεριγράπτη, παράλληλα όμως η αγωνία για την τύχη των συγχωριανών μας ήταν στο κατακόρυφο.

Στις 15 Σεπτεμβρίου επιστρέψαμε στην Ελλάδα, κουβαλώντας μαζί μας το χοντρό αλάτι από τις λάντες της Γιαλούσας. Ήταν, πλέον, ο μόνος συνδετικός κρίκος με τον τόπο μας. Τρία - τέσσερα κιλά χοντρό αλάτι και ένα κιλό σχινόλαδο, που με πολύ κόπο είχε φτιάξει ο πατέρας μου, ήταν τα μοναδικά πράγματα που πήρε η μητέρα μου φεύγοντας, υποτίθεται προσωρινά. Κάθε κόκκος αλατιού και κάθε σταγόνα σχινόλαδου μας ταξίδευε στη Γιαλούσα.

Τα χρόνια πέρασαν χωρίς να επιτευχθεί μια λύση για το κυπριακό. Το 2011 επέστρεψα οριστικά στην Κύπρο και αποφάσισα να επισκεφτώ την κατεχόμενη πατρίδα μου. Καθώς διασχίζω την κατεχόμενη Κύπρο, με δάκρυα αντικρίζω τον Άγιο Θέρισσο της Γιαλούσας, τον τόπο που πρωτοαντίκρισαν τα μάτια μου. Δεν μπορεί κανένας να μου στερήσει από την ψυχή και το μυαλό αυτά που αισθάνομαι και κουβαλώ απ' αυτόν τον τόπο. Κάποιοι έχουν την εντύπωση ότι μου τα στέρησαν. Αυτό είναι επιφανειακό, διότι από μέσα μου δεν μπορούν να πάρουν τίποτα! Δεν θα τα πάρουν! Δεν τους τα δίνω!

12 Αϊφυλιώτης

Πόλεμος και Τέχνη: Η επιρροή της εισβολής του 1974 στην Κυπριακή Τέχνη

από Νικόλ Παναγιώτου, Μαριάννα Νικολαΐδου, Μάριο Καρβελά Γ61

«Πώς να ξεχωρίσω τη δουλειά μου από τις πολλές καταστάσεις που δημιουργήθηκαν; Πόλεμος, πολιτική βία και εξαφάνιση;», γράφει στον Γιώργο Σεφέρη ο Διαμαντής. Και όντως, είναι ευρέως παραδεκτό, πως η Τέχνη έχει μόνο ουσία αν αφουγκράζεται την κοινωνία, τον τόπο και τον χρόνο στον οποίο δημιουργείται. Ο Αδαμάντιος Διαμαντής ήταν λάτρης του τόπου του, του «βαριού», «αδρού» κόσμου της Κύπρου, όπως τον χαρακτηρίζει ο ίδιος. Σε μία πορεία 30 χρόνων αποτυπώνει τη φυσιογνωμία του σε εκατοντάδες σκίτσα. Αργότερα, το 1972, τα σκίτσα αυτά συνθέτουν το μνημειακό έργο του «Ο Κόσμος της Κύπρου». Ένα έργο που έχει τη συνέχειά του στο λιγότερο γνωστό έργο «Όταν ο Κόσμος της Κύπρου πρωτάκουσε τα κακά μαντάτα», το οποίο δημιουργείται λίγο αργότερα από την τουρκική εισβολή. Ο Αδαμάντιος Διαμαντής, συντετριμμένος με τον θάνατο και τα καταστροφικά γεγονότα που βιώνει ο αγαπημένος του Κόσμος της Κύπρου, στο έργο «Όταν ο Κόσμος της Κύπρου πρωτάκουσε τα κακά μαντάτα», παρουσιάζει τις ίδιες μορφές που υπάρχουν και στο πρώτο έργο, καθώς όμως βιώνουν τη στιγμή που κάποιος τους ανακοίνωσε την είδηση της τουρκικής εισβολής. Οι μορφές είναι αναστατωμένες, η κάθε μία προβάλλει την αναστάτωσή της με διαφορετικές φυσιογνωμίες και κινήσεις, ενώ κραυγές πόνου και αγωνίας διαγράφονται στα χαρακτηριστικά των προσώπων τους.

Αυτό το έργο δεν είναι το μόνο του καλλιτέχνη που αποτυπώνει τις πολιτικές αναταραχές του τόπου του. Στη σειρά έργων του με τίτλο «Αγωνίες», ο Διαμαντής θέλησε να μορφοποιήσει το δράμα του λαού, καθώς και την ανήσυχη ψυχή του. Άξιο λόγου είναι ότι η σειρά αυτή δημιουργείται από το 1963, γεγονός που μαρτυρά τις έντονες πολιτικές αναταραχές μεταξύ των δύο κοινοτήτων και την «αγωνία» που θέλησε τόσο έντονα να εκφράσει ο καλλιτέχνης για το μέλλον του νεαρού Κυπριακού κράτους.

Συντετριμμένοι από τη Κυπριακή τραγωδία, εκτοπισμένοι, καθώς και πολλοί από αυτούς τραυματισμένοι, βρίσκονται πολλοί από τους καλλιτέχνες του τόπου, και με τα έργα που δημιουργούν εκείνη τη περίοδο αφήνουν παρακαταθήκη μαρτυριών για τις σημερινές γενεές. Οι «Σκληροί χρόνοι», οι ξυλογραφίες του Τηλέμαχου Κάνθου, είναι ίσως τα πιο συγκλονιστικά εικαστικά έργα με θεματικό άξονα την τουρκική εισβολή στην Κύπρο. Δημιουργημένα αμέσως μετά το 1974, σε αυτά ο καλλιτέχνης παρουσιάζει παραστάσεις από τα γεγονότα όπως διαδραματίστηκαν εκείνες τις «μαύρες» μέρες: Αιχμάλωτοι να οδεύουν με σηκωμένα τα χέρια,

νεκρά παλικάρια, μανάδες να θρηνούν δραματικά τον χαμό του παιδιού τους. Η εκτύπωσή τους με μαύρο μελάνι σε άσπρο χαρτί συνδράμει στη δραματικότητα των συναισθημάτων που προβάλλουν τα έργα στον θεατή τους.

Με το ίδιο καλλιτεχνικό μέσο εκφράζουν τον θρήνο τους για τα γεγονότα του 1974 τόσο ο Αλεβίζος Αναστάσιος (Α. Τάσος) όσο και ο Χαμπής ο χαρακτήρας. Ο πρώτος, μπορεί μεν να ήταν Ελλαδίτης, αλλά η εισβολή του 1974 τον συγκλονίζει. Τα έργα του είναι ίσως τα πιο δημοφιλή στο ευρύ κοινό, εφόσον πολλά από αυτά αποτυπώθηκαν σε γραμματόσημα και ταξίδεψαν μέχρι τα πέρατα του κόσμου, για να διαλαλήσουν την οργή μας για την αδικία που είχε υποστεί η Κυπριακή Δημοκρατία. Ένα από αυτά, το προσφυγόπουλο, είχε επιλεγεί από το Υπουργείο Οικονομικών για

Πάνω αριστερά: Α. Τάσος, «Προσφυγόσημο», 1977.

Πάνω δεξιά: Α. Τάσος: (i) «Δέκα χρόνια παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων της Τουρκίας στην Κύπρο», γραμματόσημο, 1984, (ii) «Δέκα χρόνια από την τουρκική εισβολή στην Κύπρο», γραμματόσημο, 1984.

Κάτω: Αδαμάντιος Διαμαντής: (i) «Ο κόσμος της Κύπρου», 1972, (ii) «Όταν ο Κόσμος της Κύπρου πρωτάκουσε τα κακά μαντάτα», 1975, (iii) «Αγωνίες, Πριν και Μετά», 1973-1977.

να συνοδεύει όλη ανεξαιρέτως την επίσημη ή ανεπίσημη αλληλογραφία που διακινείται εντός και εκτός συνόρων μέχρι και σήμερα. Το μικρό αποστεωμένο κοριτσάκι, καθισμένο πάνω στη βαλίτσα του, διωγμένο από το σπίτι του, σε καθλώνει με τη διαπεραστική, βυζαντινή ματιά του, γυρεύοντας από τον κάθε θεατή, συμπαράσταση στο δράμα που βιώνει, δίκιο στο άδικο που του έφερε ο τούρκικος Αττίλας. Η απεικόνισή του στο γραμματόσημο σκοπό είχε την οικονομική ενίσχυση του Ταμείου Προσφύγων, ώστε να ανεγερθούν οικισμοί φιλοξενίας για τους χιλιάδες ανθρώπους που έχασαν τα σπίτια τους, μα ο κυριότερος σκοπός του ήταν η προβολή του πολιτικού μας προβλήματος στο εξωτερικό, για να παρουσιάζει παντού την τραγωδία της Κύπρου.

Ο Χαμπής ο χαρακτήρας, μαθητής του Α. Τάσσου, χαράσσει τον πόνο του για τον αποχωρισμό, αφού η τουρκική εισβολή τον εκτόπισε από το αγαπημένο του χωριό, την Κοντέα. Τα έργα του γίνονται ντοκουμέντα των βιωμάτων του. Ο καλλιτέχνης μάχεται να περισώσει μνήμες και να τις μεταδώσει στον θεατή. Οι θηριωδίες των Τούρκων, αλλά και της εμφύλιας διαμάχης, φανερώνουν τον πόνο και την οργή του.

Εκτοπισμένοι ήταν και οι καλλιτέχνες Ξάνθος Χατζησωτηρίου και Γιώργος Σκοτεινός, και οι δύο από την Αμμόχωστο. Τα βιώματά τους και το ψυχικό τραύμα από τα γεγονότα της εισβολής, τον αποχωρισμό τους από το σπίτι τους, από τα γνώριμα τοπία και τους ανθρώπους του τόπου τους είναι εμφανή στη εικαστική τους δουλειά.

Οι μορφές του Χατζησωτηρίου, επιφανειακά απλές, αλλά εσωτερικά γεμάτες βυζαντινή μεγαλοπρέπεια, μόνιμα με κεκλιμένο το κεφάλι και κλειστά μάτια, προσεύχονται, και ταπεινά υπομένουν τα δεινά που τους όρισε η μοίρα, ένα σημάδι από Τον Κύριο. Ο Γιώργος Σκοτεινός, που απεβίωσε πρόσφατα, τα τελευταία πενήντα χρόνια δημιουργούσε έργα που καταχώρησε στον «Κύκλο Καταγγελίας» του. Ο Σκοτεινός λέει για αυτόν: «Ο Κύκλος Καταγγελίας» δημιουργήθηκε ειδικά μετά την εισβολή ως μια πολιτική αντίδραση, από ό,τι είδα και πέρασα σαν πρόσφυγας». Σε αυτά τα έργα του παρουσιάζει την Κύπρο ως πεδίο χαμένων μαχών. Στα μεγάλων διαστάσεων τελάρα συνθέτει τοπία, όπου αρχαϊκές, βυζαντινές και σύγχρονες μορφές κείτονται μαζί, άλλοτε νεκρές ή κατακρεουργημένες, και άλλοτε σε στάση θρήνου ή φυγής.

Πάνω αριστερά: Γιώργος Σκοτεινός, «Γυναίκες της Κύπρου», 1974.

Πάνω κέντρο: Ξάνθος Χατζησωτηρίου, «Πρόσφυγες», 1975.

Πάνω δεξιά: Χαμπής Χαράκτης: (i) «Αναμονή», 1976, (ii) «Εισβολή», 1978.

Κάτω αριστερά: Τηλέμαχος Κάνθος, «Δεκέμβρης του '63», 1964, Ξυλογραφία, 32 x 35 εκ.

Κάτω δεξιά: Τηλέμαχος Κάνθος, «Θρήνος γυναικών», 1976, Ξυλογραφία, 33 x 30 εκ.

Συνέντευξη με τον κ. Σάββα Τιμοθέου, Διευθυντή Λυκείου Αγίας Φυλάξεως

από Ανδρέα Παναγιώτου Β61

Κύριε Τιμοθέου, αρχικά πείτε μας μερικά λόγια για τον εαυτό σας και τον τόπο καταγωγής σας.

Ονομάζομαι Σάββας Τιμοθέου και είμαι ο διευθυντής του Λυκείου Αγίας Φυλάξεως. Κατάγομαι από το χωριό Τράχωνας της Λευκωσίας, σήμερα κατεχόμενο. Είναι το βορειότερο προάστιο της πόλης, μόλις ένα με δύο χιλιόμετρα από την ελεύθερη ζώνη. Οι γονείς μου κατάγονται από την επαρχία Κερύνειας, συγκεκριμένα από τον Καραβά και το Κάρμι.

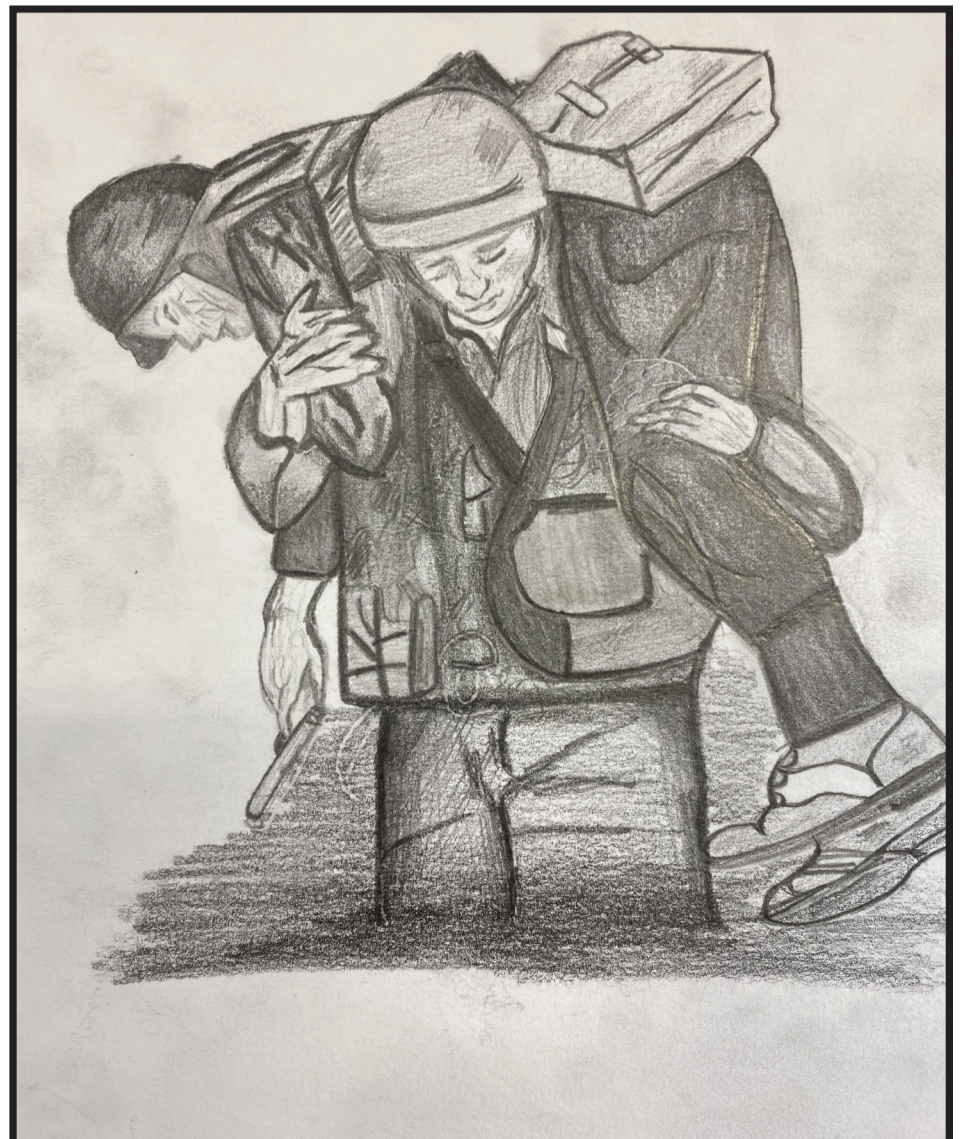
Μιλήστε μας για τα γεγονότα, όπως τα ζήσατε ο ίδιος ως παιδί.

Όταν έγινε η εισβολή ήμουν 10 χρονών, είχα μόλις τελειώσει την Δ' δημοτικού και πήγαινα για την Ε'. Ήμασταν στο χωριό εκείνη τη μέρα, το οποίο, όπως προείπα, βρίσκεται βόρεια της Λευκωσίας προς την Κερύνεια και συνορεύει με το Τουρκοκυπριακό χωριό Κιόνελλι. Θυμάμαι, μάλιστα, εν καιρό ειρήνης, ως παιδιά, να παίζουμε μπάλα με τους Τουρκοκυπρίους. Κάπου εδώ να προσθέσω πως ακριβώς πίσω από το σπίτι μου, που βρίσκεται στην άκρη του χωριού, υπάρχει ένα χωράφι, το οποίο χώριζε τα δυο χωριά. Έτσι, το σπίτι μου «συνόρευε» με το Κιόνελλι. Όταν έγινε, λοιπόν, η εισβολή, από τις 5 το πρωί έπεσαν οι πρώτοι αλεξιπτωτιστές σε εκείνο ακριβώς το χωράφι. Στο πίσω μέρος του σπιτιού υπήρχε επίσης φυλάκιο της Εθνικής Φρουράς, το οποίο αμέσως επανδρώθηκε από 5-6 στρατιώτες και έτσι ξεκίνησε μάχη, ακριβώς πίσω από το σπίτι μου, με ανταλλαγή πυρών. Η πρώτη σφαίρα που έπεσε στο φυλάκιο, τραυμάτισε έναν Κύπριο στρατιώτη 18 χρονών. Θυμάμαι ότι η σφαίρα είχε χτυπήσει το κράνος του στρατιώτη. Αργότερα, μάλιστα, είδα το κράνος με την τρύπα. Η σφαίρα το είχε διαπεράσει από τη μια μεριά στην άλλη, όμως ευτυχώς «έξυσε» το κεφάλι του και δεν τον τραυμάτισε πολύ σοβαρά. Τον φέραμε στο σπίτι της θείας μου, του έδωσαν τις πρώτες βοήθειες και ήρθε μετά αυτοκίνητο του στρατού, που τον παρέλαβε και τον πήγε στο νοσοκομείο. Οι μάχες συνεχίστηκαν στο χωράφι πίσω από το σπίτι μου, αλλά το φυλάκίό μας, που ήταν κεντρικό της περιοχής, άντεξε άλλες μία με δύο μέρες. Οι Τούρκοι, όμως, είχαν προχωρήσει σπάζοντας τις γραμμές στα άλλα φυλάκια της γύρω περιοχής και ουσιαστικά περικύκλωσαν το χωριό. Ο θείος μου, που πήγαινε για ανεφοδιασμό, είδε μια τούρκικη σημαία πάνω στην εκκλησία του Τράχωνα. Κατάλαβε, λοιπόν, ότι είχαν μπει στο χωριό και ήρθε στο σημείο που βρισκόμασταν οι υπόλοιποι και φώναξε στα γυναικόπαιδα να μαζευτούν, για να εκκενώσουμε τη γειτονιά. Συγκεντρωθήκαμε, λοιπόν, όλοι σε ένα σπίτι και από εκεί έπρεπε να φύγουμε όλοι ομαδικά. Σε εκείνο το σπίτι είδα ακόμη ένα περιστατικό τραυματισμού, όταν οι Τούρκοι πυροβόλησαν έναν αστυνομικό. Ένας θείος μου, που τότε ήταν 16 χρονών (να αναφέρω πως ο συγκεκριμένος θείος μου είχε πολιομυελίτιδα και περπατούσε κουτσά), κουβάλησε περπατητός τον τραυματία από τον Τράχωνα μέχρι το Καϊμακλή, απόσταση 3-4 χιλιομέτρων! Όπως είπα και πριν, όλη η γειτονιά είχε μαζευτεί σε ένα σπίτι και έπρεπε να φύγουμε με τη συνοδεία των στρατιωτών. Εγώ με δύο ξαδέλφους μου, λίγο μεγαλύτερους, ως παιδιά που ήμασταν, τρέξαμε μπροστά. Θυμάμαι να ακούω τις σφαίρες να βουίζουν μέσα στα αυτιά μου καθώς τρέχαμε. Καταλήξαμε, λοιπόν, να προχωράμε με κάποιους άλλους στρατιώτες, χωριστά από την οικογένειά μας. Όταν σταμάτησαν τα βουητά και όλα αυτά, είχαμε φτάσει με τους στρατιώτες σε μια περιοχή, που μας έβαλαν σε ένα αυτοκίνητο για να φύγουμε από το χωριό. Προχωρήσαμε, θυμάμαι, στον κυκλικό κόμβο του Καϊμακλιού, όπου συναντήσαμε έναν λόχο ελληνοκυπρίων στρατιωτών που έρχονταν στην περιοχή και οι στρατιώτες που ήταν μαζί μας τους ενημέρωσαν πως ο Τράχωνας είχε καταληφθεί. Εγώ με τα δύο μου ξαδέλφια, λοιπόν, ήμασταν με τους στρατιώτες, χωρίς την οικογένειά μας, καθώς δεν τους περιμέναμε να φύγουμε μαζί. Το βράδυ μείναμε σε ένα εργοστάσιο, χωρίς καν να ξέρουμε πού ήταν οι γονείς μας, χωρίς και αυτοί να ξέρουν που ήμασταν εμείς και χωρίς κανέναν τρόπο να μας βρουν όσο κι αν έψαχναν. Συμπωματικά, την επόμενη μέρα, αργά το απόγευμα, είδα στο εργοστάσιο μία θεία μου, που μιλούσε με κάποιους άλλους συγχωριανούς

και ρωτούσε για την οικογένεια του αδερφού της (του πατέρα μου), καθώς ούτε αυτή ήξερε που ήταν οι υπόλοιποι. Εγώ πήγα δειλά – δειλά και της άγγιξα το χέρι και τηςμίλησα. Αυτή με ρώτησε πού ήταν οι γονείς μου κι εγώ της απάντησα «δεν ξέρω». Όταν της είπα πως δεν ξέρω που ήταν οι δικοί μου, προφανώς αυτή θεώρησε πως για να βλέπει ένα παιδί μόνο του, μάλλον οι γονείς μου είχαν σκοτωθεί. Θυμάμαι χαρακτηριστικά, λοιπόν, σαν βγαμένο από αρχαία τραγωδία, με το που ξεστόμισα αυτή τη φράση, η θεία έβγαλε μια δυνατή κραυγή, φόβου και απελπισίας, προφανώς διότι ένιωσε πως έχασε την οικογένειά της. Από εκείνη τη στιγμή, λοιπόν, μας πήρε μαζί της και πέρασαν περίπου άλλες τρεις μέρες, για να δούμε τους δικούς μας, αφού είχε ηρεμήσει κάπως η κατάσταση.

Ποια ήταν τα συναισθήματα και οι σκέψεις σας κατά τη διάρκεια όλων αυτών των ημερών;

Καθ' όλη τη διάρκεια εκείνων των ημερών του πολέμου, από τη στιγμή που ξεκίνησε η εισβολή μέχρι και τη στιγμή που επανενώθηκα με την οικογένειά μου, υπήρχε ένας πανικός και μια ταραχή γενικά, παντού. Βέβαια, εμείς παιδιά ήμασταν, δεν φαινόταν ίσως και τόσο αληθινό ό,τι συνέβαινε μπροστά στα μάτια μας, δεν είχαμε καταλάβει και ακριβώς τι γινόταν, υπήρχε απλά μια μεγάλη σύγχυση, έτσι ο φόβος δεν ήταν τόσο έντονος, πέρα από τις στιγμές που βλέπαμε κάποιον τραυματία ή τις στιγμές αφού συνειδητοποιήσαμε ότι είχαμε χαθεί από τους δικούς μας. Εκεί ήταν που σκέφτηκα, ότι ίσως να είχαν πάθει κάτι ή ότι δεν θα μπορούσα να τους ξαναβρώ και με κυρίευσε άγχος και έντονος φόβος. Το μόνο παρήγορο ήταν πως ήμουν με τα ξαδέλφια μου, που ήταν λίγο μεγαλύτερα και ένιωθα κάποια ασφάλεια. Ευτυχώς, όμως, κατάφεραν όλοι να φύγουν από το χωριό και δεν είχαμε κάποια απώλεια.

Έργο της Μαρκέλας Ούκα Α21

Επισκεφθήκατε ποτέ το πατρικό σας μετά τον πόλεμο;

Το πατρικό μου στον Τράχωνα, αρχικά όταν άνοιξαν τα οδοφράγματα, δεν ήθελα να το επισκεφθώ. Δεν μπορούσα να ανεχτώ την ιδέα του ότι πρέπει να πάρω άδεια για να δω το ίδιο μου το σπίτι. Να νιώθω λες και μπορώ να πάω ευκολότερα στο πιο απομακρυσμένο μέρος του κόσμου, πάρα σπίτι μου. Πολλοί μου έλεγαν: «Καλά, δεν θες να πας, να δεις, να τα θυμηθείς;» Κι εγώ σκεφτόμουν, μα τι να δω, τι να θυμηθώ, κλείνω τα μάτια μου και τα θυμάμαι, κάθε μέρα. Με έπεισε, τελικά, ένας ξάδελφός μου πριν μερικά χρόνια να πάω, ήθελα κι εγώ να δει η σύζυγός μου τους τόπους όπου μεγάλωσα, να πάω κι εγώ ξανά στην Κερύνεια, να δω τα χωριά των γονιών μου, έτσι πείστηκα και πήγα τελικά.

Τι κατάλοιπα σας άφησε ο πόλεμος και η εισβολή ως παιδί; Άλλαξε το περιστατικό αυτό τη στάση και άποψή σας ως προς τη ζωή; Υπάρχει κάποιο μήνυμα που θα θέλατε να περάσετε μέσω της συνέντευξής σας;

Ο πόλεμος του '74 για αρκετά χρόνια ως παιδί μου είχε αφήσει αρκετό φόβο. Άκουγα αεροπλάνα και φοβόμουν... έτρεχα να κρυφτώ. Πάντα υπήρχε μια ανησυχία στο παιδικό μου μυαλό με κάθε ήχο αεροπλάνου και πυροβολισμό που άκουγα, ο τρόμος αν ξανάρχισε ο πόλεμος... Σίγουρα, αυτό το γεγονός άλλαξε τον τρόπο που βλέπω τη ζωή. Η εισβολή και το πραξικόπημα που προηγήθηκε, μου έδειξαν ως παιδί πως ζούμε σε έναν κόσμο και έναν τόπο όπου υπάρχει αντιπαλότητα και συγκρούσεις, των οποίων τα αποτελέσματα βιώνουμε από τότε μέχρι και σήμερα. Νιώθει λες και υπάρχει μια κατάρα, το ότι ζούμε σε έναν τόπο όπου ανά πασα στιγμή μπορεί να ξεσπάσει πόλεμος, να χαθούν ξανά όλα.

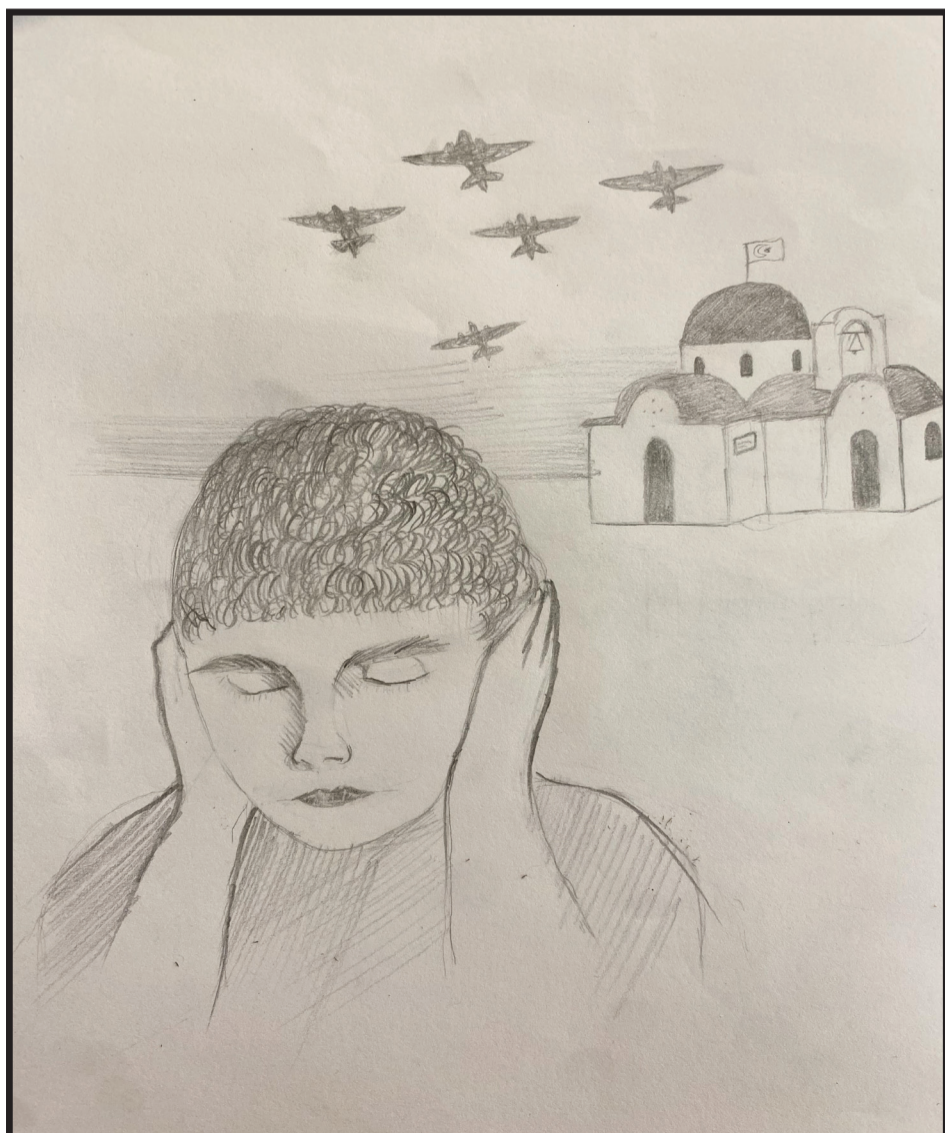
Σε κάνει ο πόλεμος να θέλεις την ειρήνη, να βρεθεί μια λύση. Πρέπει να προσπαθήσουμε να χτίσουμε μια νέα Κύπρο, που να μπορεί να ευημερήσει εν ειρήνη. Να αφήσουμε στην άκρη τα συμφέροντα και να δουλέψουμε για αυτό. Θέλω, ωστόσο, να πω ότι, ναι, εμείς έχουμε την ειρήνη ως πρότυπο και πρέπει να παλεύουμε, για να αυξήσουμε τις γνώσεις μας και τη δύναμή μας, έτσι ώστε να κερδίσουμε αυτά που επιθυμούμε με ειρηνικό τρόπο, αλλά πιστεύω πως αν χρειαστεί να αγωνιστούμε κάποια στιγμή πρέπει

όλοι να έχουμε το φρόνημα και την αντίληψη ότι αυτός ο τόπος είναι δικός μας και πρέπει να παλέψουμε για να τον κερδίσουμε πίσω. Το «Δεν ξεχνώ και αγωνίζομαι» δεν πρέπει να είναι απλά ένα σύνθημα, πρέπει να γίνει κτήμα μας και να το διατηρήσουμε, έτσι ώστε να μην χαθεί.

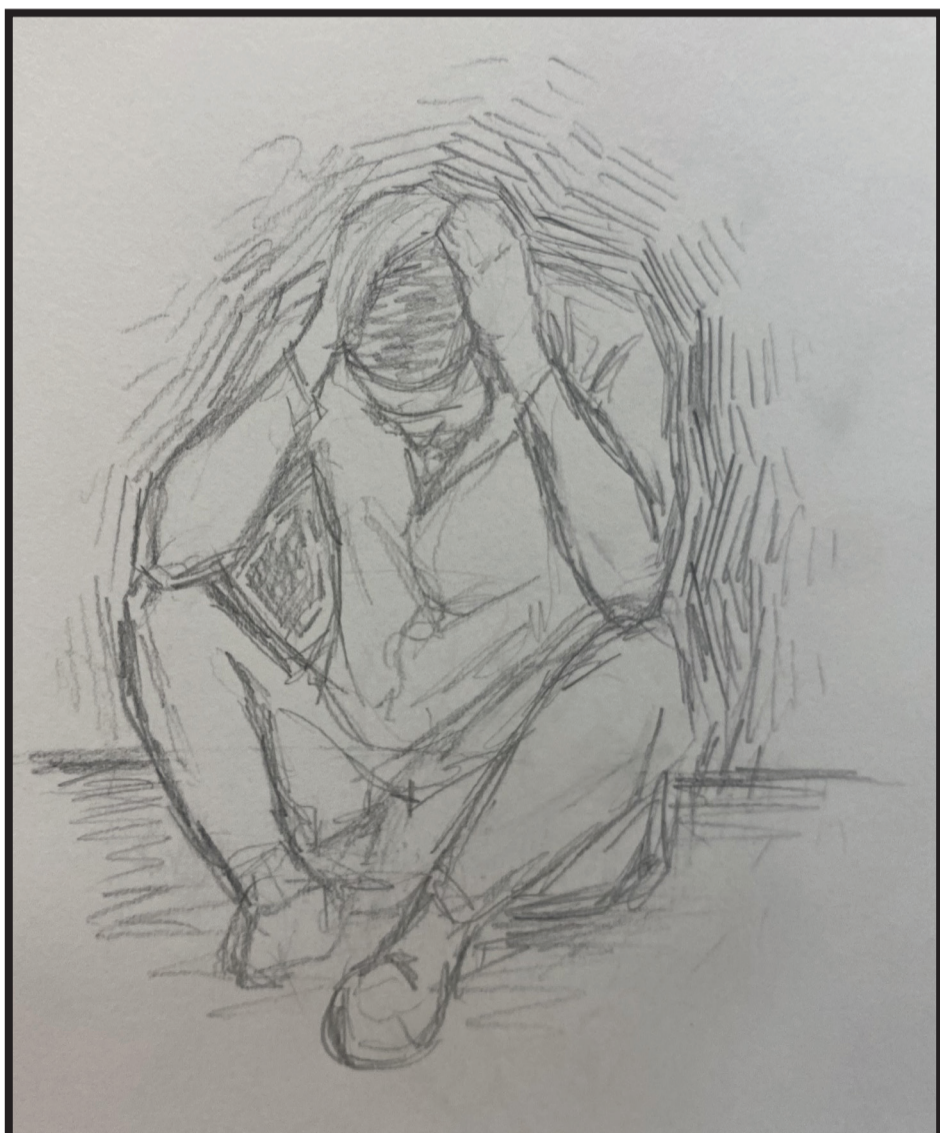
Εμείς θα ήμασταν και η τελευταία γενιά που θυμάται αυτούς τους τόπους και μαζί με εμάς σιγά σιγά θα χαθούν και αυτοί, αν δεν κάνουμε κάτι. Πρέπει να μεταλαμπαδεύσουμε στα παιδιά μας, στους/στις μαθητές/μαθήτριές μας, όλα αυτά, τις ιστορίες για τον τόπο μας, έτσι ώστε να μην ξεχαστούν, να μείνουν ζωντανές στη μνήμη.

Έργο της Αρίστης Γεωργίου A21

Έργο της Βαρβάρας Σταυρινίδου A21

Έργο της Αναστασίας Κωνσταντίνου B61

Συνέντευξη με τον κ. Βάσο Χρίστου Πρόεδρο Παγκύπριου Συνδέσμου Αιχμαλώτων Πολέμου 1974

Από: Ανδρέα Παναγιώτου Β61

Κύριε Χρίστου, ευχαριστούμε που αποδεχθήκατε την πρόσκλησή μας να μας παραχωρήσετε συνέντευξη για τα βιώματά σας από την εισβολή των Τούρκων. Αρχικά, πείτε μας λίγα λόγια για σας.

Καλημέρα σας, ονομάζομαι Βάσος Χρίστου και είμαι ο Πρόεδρος του Συνδέσμου Αιχμαλώτων Πολέμου 1974. Σήμερα είμαι 66 χρονών. Κατάγομαι από το πανέμορφο Πέλλαπαϊς, το οποίο βρίσκεται στην επαρχία Κερύνειας, γνωστό για το Αββαείο του. Έχω γεννηθεί την πρώτη μέρα του χρόνου και όπως λένε: «αυτοί που γεννιούνται την Πρωτοχρονιά είναι τυχεροί άνθρωποι στη ζωή τους». Δυστυχώς, για μένα δεν ισχύει κάτι τέτοιο. Σε ηλικία 2 χρονών έχασα τον πατέρα μου σε εργατικό ατύχημα και η μητέρα μου αναγκάστηκε να εργάζεται σε οικοδομές, για να αναθρέψει εμένα και την 9 μηνών τότε αδερφή μου. Πολλοί, ωστόσο, μου λένε πως είμαι τυχερός, αφού κατάφερα να γλιτώσω από τον πόλεμο και την αιχμαλωσία, αναλογιζόμενοι πόσοι πολλοί αιχμάλωτοι σκοτώθηκαν και δεν απελευθερώθηκαν όπως εγώ, τους οποίους, δυστυχώς, τους βρίσκουμε μέχρι και σήμερα σε ομαδικούς τάφους.

Πείτε μας μερικά λόγια για τις πρώτες μέρες της εισβολής. Πόσο χρονών ήσασταν, πού βρισκόσαστε και με ποιους;

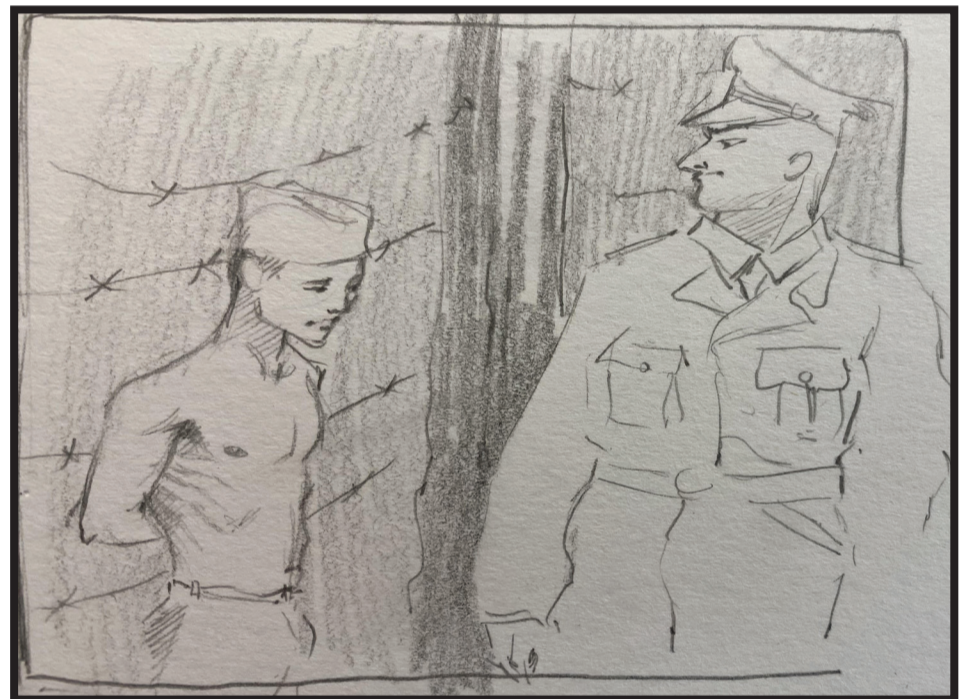
Αρχικά, εμείς, από τα γεγονότα που προηγήθηκαν, και εννοώ το πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου 1974, γνωρίζαμε και περιμέναμε ότι θα ακολουθήσει η εισβολή της Τουρκίας. Τις δύο τελευταίες μέρες, μάλιστα, από το Αββαείο στο Πέλλαπαϊς βλέπαμε κατά τη διάρκεια της νύχτας τα τουρκικά πλοία που έρχονταν. Φαίνονταν στο βάθος της θάλασσας τα φώτα των πλοίων να έρχονται αργά αργά προς την ακτή της Κερύνειας. Το Σάββατο το πρωί ξεκίνησαν οι βομβαρδισμοί των αεροπλάνων, χτυπώντας αρχικά τη ναυτική βάση της Κερύνειας και το στρατόπεδο του 251ου τάγματος πεζικού. Γενικά, χτυπούσαν όπου

υπήρχαν στρατιωτικοί στόχοι. Στο Πέλλαπαϊς υπήρχε η 33η μοίρα καταδρομών, όπως και ένα φυλάκιο πυρομαχικών, τα οποία χτύπησαν, χωρίς να πετύχουν τον στόχο τους, διότι ήταν σε χώρους που δεν μπορούσε η αεροπορία να χτυπήσει εύκολα. Τότε ήταν που ξεκίνησαν να καλούν από το ραδιόφωνο, όλους όσους ήταν στρατεύσιμοι, να παρουσιαστούν στις μονάδες τους, για να υπηρετήσουν. Εγώ τότε ήμουν 18 χρονών και θα πήγαινα στρατιώτης στις 22 Ιουλίου, δύο μέρες αργότερα. Ως εκ τούτου δεν μπορούσα να παρουσιάσω την ημέρα της εισβολής. Θεώρησα ωστόσο πως μπορούσα κι εγώ σε κάποιο βαθμό να βοηθήσω. Ένωσα πως ήρθε η ώρα να υπερασπιστώ κι εγώ τις αξίες και τα ιδανικά που είχα διδαχτεί τόσα χρόνια για την πατρίδα, τη θρησκεία και την οικογένεια. Έχοντας στο μυαλό όσα είχα δει ως παιδί δέκα χρόνια νωρίτερα, με όλους εκείνους τους ανθρώπους που έσπευσαν να βοηθήσουν κατά την Τουρκανταρσία, ένιωσα πως ήταν η σειρά μου να κάνω το ίδιο. Έτσι πήγα στην 33η μοίρα για να καταταγώ, με στόχο να βοηθήσω όπως μπορούσα. Όταν πήγα εκεί, ο αξιωματικός που έκανε την επιστράτευση με ρώτησε αν ήξερα να χειρίζομαι όπλο. Εγώ του απάντησα πως όχι, αλλά πως ήθελα να βοηθήσω. Έτσι, έγραψε στο μητρώο ότι κατατάγηκα στην 33η μοίρα καταδρομών και μετέφερα τραυματίες, οπλισμό, πυρομαχικά και προμήθειες. Δηλαδή, ό,τι βασικά μπορούσα να κάνω εκείνες τις πρώτες 2-3 μέρες. Στη συνέχεια, ξεκινήσαμε να μεταφέρουμε τους τραυματίες από το νοσοκομείο της Κερύνειας, το οποίο βομβαρδίστηκε, σε ένα νοσοκομείο που είχαμε στήσει πρόχειρα στο υπόγειο του Αββαείου, που πρόσφερε κάλυψη και προστασία. Αρχικά, προσπαθούσαμε όλοι να βοηθήσουμε όπως μπορούσαμε. Ακολούθως, ήρθαν από την Κερύνεια οι γιατροί, οι οποίοι ανέλαβαν τους τραυματίες που μεταφέραμε.

Στη συνέχεια, εκατοντάδες άνθρωποι από τη γύρω περιοχή άρχισαν να έρχονται στο Πέλλαπαϊς, διότι, όπως

αναφέραμε, πρόσφερε ασφάλεια. Οι τρεις πρώτες μέρες, ήταν και οι μόνες που οι Τούρκοι βρήκαν κάποια αντίσταση. Από εκεί και πέρα, από τη στιγμή που κατάφεραν να αποβιβάσουν άρματα και στρατό στο Πέντε Μίλι, δεν μπορούσε κανένας να τους σταματήσει, ήταν γι' αυτούς ένας περίπατος. Η μεγάλη προδοσία της τότε Κυβέρνησης ήταν επίσης καθοριστική. Οι στρατιώτες και οι έφεδροι, οι οποίοι ήταν στις μονάδες τους, είχαν διαταγή να μην χτυπήσουν αεροπλάνα και πλοία, γιατί τους έλεγαν πως

χωριό και αν βρουν οποιανδήποτε αντίσταση θα γινόταν μακελειό. Όταν οι Τούρκοι προχώρησαν κατά τη διάρκεια της εκεχειρίας, την οποία οι Τούρκοι δεν τήρησαν ποτέ, το Πέλλαπαϊς ήταν περικυκλωμένο. Εγκλωβιστήκαμε μέσα στο χωριό με πολλούς άμαχους, στρατιώτες και εφέδρους. Τότε ήταν που ήρθε ξανά η διαταγή πως θα μπου μέσα και αν βρουν οποιαδήποτε αντίσταση ή στρατεύσιμους, θα τους εκτελούσαν. Εκεί, λοιπόν, ξεκίνησε μια άτακτη φυγή από το χωριό με κατεύθυνση προς το βουνό. Ήταν

Έργο του Μάριου Καρβελά Γ61

ήταν άσκηση και δεν έπρεπε να τα χτυπήσουν. Πώς μπορείς να βλέπεις τα αεροπλάνα να χτυπούν το στρατόπεδο σου, τις μονάδες σου, ακόμη και κατοικημένες περιοχές και να μην κάνεις απολύτως τίποτα. Εν πάση περιπτώσει, μετά την εκεχειρία, στο Πέλλαπαϊς, όπου βρισκόμουν κι εγώ, είχαν μαζευτεί περίπου έξι χιλιάδες άνθρωποι. Εκείνες τις μέρες ήρθε στο χωριό πολύς κόσμος, πολίτες, τουρίστες που έκαναν διακοπές στην περιοχή και στρατιώτες που υποχώρησαν από το μέτωπο της Κερύνειας, διότι οι αξιωματικοί τους, τους είχαν εγκαταλείψει. Γινόταν ένας χαμός, κανείς δεν ήξερε τι έπρεπε να κάνει. Πριν μπου στο Πέλλαπαϊς πετούσαν τα όπλα, γιατί οι Τούρκοι απειλούσαν πως θα καταλάβουν το

μα ολέθρια φυγή, γιατί ξεκινούσαν να φύγουν χωρίς να ξέρουν πού ήταν οι Τούρκοι, ποιους τόπους είχαν καταλάβει, με αποτέλεσμα να πέφτουν στις ενέδρες τους. Στις 24 του Ιούλη ξεκίνησα και εγώ να φύγω με μια ομάδα στρατιωτών και πολιτών, γύρω στα 30 άτομα, πηγαίνοντας προς το βουνό, χωρίς να το πω στη μητέρα μου, η οποία εκείνη τη στιγμή ήταν στο σπίτι με άλλα 50-60 άτομα που είχαν έρθει στο χωριό. Την ώρα που φεύγαμε, επειδή εγώ φορούσα σάνταλα, αποφάσισα να πάω πίσω στο σπίτι μου να φορέσω παπούτσια, γιατί δεν θα μπορούσα να περπατήσω και είπα στους υπόλοιπους να προχωρήσουν και ότι θα τους φτάσω. Όταν πήγα στο σπίτι μου, για να φορέσω παπούτσια, η μάνα

μου δεν με άφησε να φύγω. Έπεσε στο πάτωμα και με τράβαγε από τα πόδια, θυμάμαι ακόμα τα λόγια που μου φώναζε: «Μην με αφήσεις μόνη μου να με σκοτώσουν, μην φύγεις γιέ μου!». Έτσι, με έπεισε να μην φύγω. Αργότερα, έμαθα πως όλοι όσοι ήταν στην ομάδα με την οποία ξεκίνησα να φύγω, αγνοούνταν με εξαίρεση 3 άτομα που κατάφεραν να γλυτώσουν από ενέδρα. Μεταξύ των αγνοουμένων υπήρχαν και 14χρονοι και 15χρονοι που είχαν ξεκινήσει να φύγουν.

Εσείς πώς συλληφθήκατε

αιχμάλωτος από τους Τούρκους;

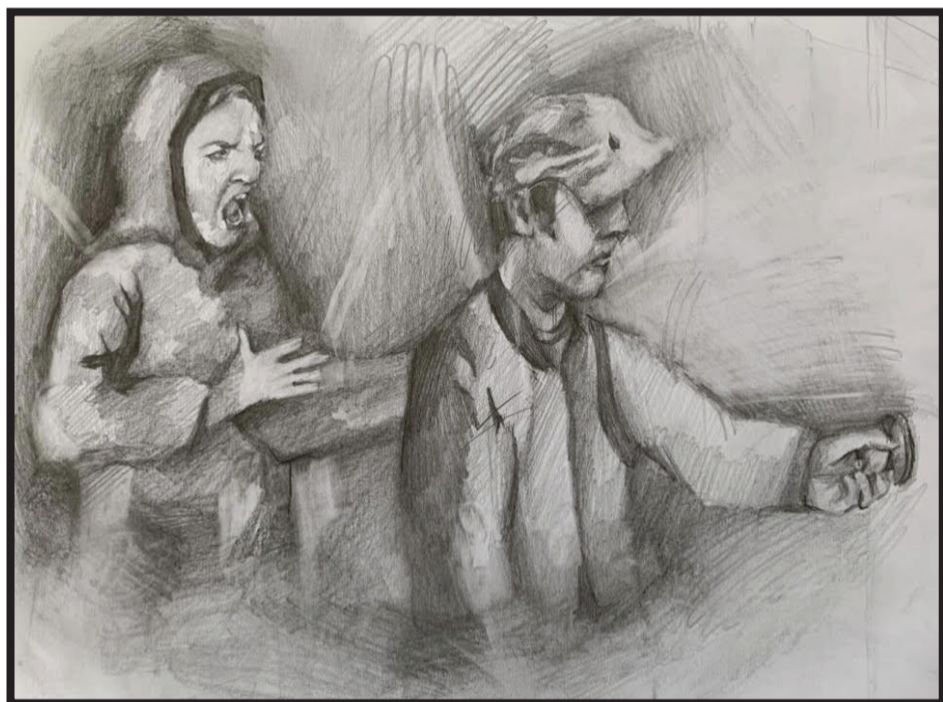
Εγώ, λοιπόν, στη συνέχεια έμεινα στο Πέλλαπαϊς, όπου ήμασταν δέθεν υπό την προστασία του ΟΗΕ. Έτσι, φτάσαμε στις 2 του

ήμασταν εμείς και μας έβλεπαν. Εμείς νομίζαμε ότι οι στρατιώτες του ΟΗΕ θα μας προστάτευαν και πως αφού ήμασταν μαζί τους οι Τούρκοι δεν θα μας πείραζαν. Αποδείχθηκε μετά ότι είχαμε λάθος. Ενώ βάζαμε τα βαρέλια και τα σακιά, μας επιτέθηκαν οι Τούρκοι, μας συνέλαβαν και άρχισαν να μας χτυπούν με τα χέρια, με τις άκρες των όπλων και να μας κλωτσούν. Εκεί επενέβη ο αξιωματικός του ΟΗΕ, λέγοντας στους Τούρκους πως δεν δικαιούνταν να μας χτυπήσουν, καθώς ήμασταν υπό την προστασία τους. Ο Τούρκος αξιωματικός τού απάντησε με αυστηρό ύφος πως είχαμε μόνο πέντε λεπτά να μαζέψουμε τα πράγματά μας και να εγκαταλείψουμε το Πέλλαπαϊς, το οποίο ήταν πλέον υπό την κατοχή

Μας χτυπούσαν, μας κλωτσούσαν και μας γρονθοκοπούσαν. Μετά μας έβαλαν σειρά και μας οδήγησαν περίπου τέσσερα χιλιόμετρα έξω από το χωριό, σε μια έπαυλη. Εκεί μας είπαν να κάτσουμε κάτω στην άσφαλτο και μας έδεσαν τα μάτια μας. Τότε καταλάβαμε ότι κάτι δεν πήγαινε καλά. Ήταν, ίσως, η μοναδική φορά που φοβήθηκα. Ήταν η στιγμή που με στιγμάτισε περισσότερο από όλες. Η επαφή με τον θάνατο, η αιχμαλωσία και το πρόσωπο του βάρβαρου εισβολέα. Δεν άκουγες ούτε ανάσα. Περιμέναμε όλοι απλά το μοιραίο. Την εκτέλεση. Τουλάχιστον, έτσι σκεφτήκαμε τότε. Μας είχαν κάτω στον δρόμο καθιστούς, με δεμένα μάτια, χέρια και πόδια. Κάποια στιγμή ακούσαμε βουητά. Εμείς υπολογίσαμε ότι ήταν άρματα. Τελικά ήταν Τούρκικα στρατιωτικά οχήματα, που είχαν έρθει, για να μας μεταφέρουν σε άγνωστο σημείο. Μας πέταξαν πάνω στα φορτηγά και μας έβαλαν να κάτσουμε πλάτη με πλάτη. Ήμασταν γύρω στα 15 άτομα σε κάθε φορτηγό. Όταν ξεκίνησαν τα φορτηγά έγινε μια λεηλασία. Άρχισαν να μας βγάζουν τα ρολόγια, τα χρυσαφικά, να μας παίρνουν τα λεφτά από τις τσέπες και γενικά έκλεψαν ό,τι είχαμε πάνω μας. Στο τέλος, φτάσαμε σε μια μάντρα στην Αγύρτα, ένα Τουρκοκυπριακό χωριό. Εκεί μας χώρισαν σε δύο ομάδες. Η πρώτη από 30 χρονών και άνω και η δεύτερη από 30 χρονών και κάτω. Εγώ ήμουν στη δεύτερη ομάδα, η οποία πήγε το απόγευμα. Στο μεταξύ η δίψα μας τσάκιζε. Ήταν Αύγουστος και εμείς δεν είχαμε πει νερό από το πρωί μέχρι αργά το απόγευμα, που μας έβαλαν στη μάντρα. Όταν λέω μάντρα, εννοώ κανονική μάντρα για ζώα. Μετέφεραν αλλού τα πρόβατα και τις αγελάδες και μας έβαλαν μέσα. Όταν ζητήσαμε νερό να πιούμε, μας κορόιδευαν και προσπαθούσαν να μας σπάσουν το ηθικό, λέγοντάς μας ότι εκεί που θα πάμε δεν θα χρειαστούμε ούτε νερό ούτε φαί. Εκεί στη μάντρα επικρατούσε μια παγωμάρα, καθώς δεν ξέραμε ποιο θα ήταν το μέλλον και η τύχη μας. Λίγο πριν νυχτώσει, ήρθε ένας Τούρκος αξιωματικός, ο οποίος έδωσε τους στρατιώτες που μας χτυπούσαν και διάταξε να μας δώσουν νερό να πιούμε. Έξω από τη μάντρα υπήρχε ένα βαρέλι, από το οποίο έπιναν νερό

οι αγελάδες. Από εκείνο, λοιπόν, το βαρέλι μάς έβαλαν να πιούμε νερό. Όταν ήρθε η σειρά μου, ένας Τούρκος στρατιώτης, αφού είχε φύγει ο αξιωματικός, ήρθε και με χτύπησε, χωρίς να έχω κάνει κάτι, με το πίσω μέρος του όπλου του στο μάτι και άρχισα να αιμορραγώ. Πήγα πίσω χωρίς να έχω καταφέρει να πω νερό. Ένας ηλικιωμένος, που είχε βρει ένα τενεκεδένιο δοχείο, κατάφερε να μου φέρει λίγο νερό να πω κι εγώ. Το μάτι μου εξακολουθούσε να αιμορραγεί και ένας άλλος ηλικιωμένος άντρας προσπάθησε να με βοηθήσει και μου είπε να βάλω λίγη κοπριά στο μάτι μου, γιατί θα κάνει καλό και θα σταματήσει το αίμα. Έτσι έκανα και κάπως έτσι τα χόρτα και η κοπριά κόλλησαν πάνω στην πληγή και η αιμορραγία σταμάτησε. Μείναμε μέσα σε αυτή τη μάντρα για οκτώ περίπου μέρες, με μόνο φαγητό ένα μικρό κομμάτι ψωμί και δύο ελιές. Θυμάμαι χαρακτηριστικά, πως μας είχαν βάλει το πανέρι με το ψωμί μπροστά μας κι εμείς παλεύαμε και προσπαθούσαμε να φάμε μέχρι και τα τελευταία ψίχουλα, ενώ αυτοί μας έβλεπαν και μας χλεύαζαν. Τα κουκούτσια από τις ελιές που μας έδιναν τα τρίβαμε στις πέτρες για να τα ανοίξουμε και να φάμε μέχρι και τον σπόρο που είχε μέσα. Μέσα σε αυτή τη μάντρα έγιναν πολλά. Αρκετοί που μεταφέρθηκαν εκεί, πριν από εμάς, δεν είχαν τη δική μας τύχη. Δεν είναι τυχαίο που σ' εκείνη την περιοχή, στη μάντρα της Αγύρτας και τον αστυνομικό σταθμό απέναντι, έχουν βρεθεί πολλοί ομαδικοί τάφοι αγνοουμένων. Εκεί δεν είχαν γίνει μάχες, άρα καταλαβαίνουμε ότι πρέπει να τους μετέφεραν εκεί, όπως εμάς, και αργότερα τους εκτέλεσαν.

Αφού φύγαμε από τη μάντρα, μετά από οκτώ μέρες, μας πήγαν πίσω στο Πέλλαπαϊς, όπου μας κρατούσαν κλεισμένους μέσα στο χωριό και μας είπαν πως τώρα ο πόλεμος έχει τελειώσει και να μην φοβόμαστε τίποτα, αλλά να ξέρουμε πως αν συμβεί οτιδήποτε και σκοτωθεί έστω και ένας Τούρκος στρατιώτης θα εκτελούνταν δέκα Κύπριοι. Μας είχαν υπό περιορισμό μέσα στα σπίτια μας και μας αφήναν να βγούμε μια φορά το πρωί και μια το απόγευμα. Τις νύχτες, οι στρατιώτες κυκλοφορούσαν μέσα στο χωριό, κλωτσούσαν τις πόρτες,

Έργο της Μαρίας Νικολαΐδου Γ61

Αυγούστου. Στο μεταξύ, οι Τούρκοι ήταν έξω από το χωριό και συχνά με δικαιολογία ότι «έχαναν τον δρόμο», έμπαιναν μέσα με σκοπό να δουν αν υπήρχε οποιαδήποτε στρατιωτική αντίσταση. Αφού το έκαναν αυτό αρκετές φορές, από τα τέλη του Ιούλη μέχρι και τις 2 του Αυγούστου, πρότειναν κάποιους να πάμε έξω από το χωριό, με συνοδεία 6 Φινλανδών στρατιωτών, απεσταλμένων των Ηνωμένων Εθνών, για να βάλουμε βαρέλια και σάκους με άμμο, για να τους κόψουμε τον δρόμο, ούτως ώστε να μην επαναληφθεί. Εκεί, λοιπόν, επιλέχθηκαν μερικοί νεαροί, μεταξύ τους και εγώ, για να πάμε να κάνουμε αυτή τη δουλειά. Οι Τούρκοι ήταν περίπου στα 100 μέτρα από το σημείο που

του Τουρκικού στρατού. Μετά προχώρησαν μαζί μας μέσα στο χωριό, συλλαμβάνοντας όποιον άλλο άντρα έβρισκαν. Μάζεψαν όλα τα γυναικόπαιδα σε ένα κέντρο στην πλατεία του χωριού και εμάς που μας αιχμαλώτισαν, μας πήγαν στο Αββαείο. Από αυτό το σημείο ξεκινά η αιχμαλωσία μου.

Περιγράψτε μας τις συνθήκες της αιχμαλωσίας σας και της μεταφοράς σας στην Τουρκία.

Στο Αββαείο ήμασταν 84 άτομα. Μας κράτησαν εκεί για έξι έως επτά ώρες και το απόγευμα, μπροστά από τα γυναικόπαιδα, μας έδεσαν τα χέρια και ξεκινήσαμε φάλαγγα κατ' άνδρα προς το άγνωστο. Όταν μας έβγαλαν έξω από το χωριό άρχισε ξανά η βιαιοπραγία εναντίον μας.

18 Αϊφυλιώτης

χτυπούσαν τα παράθυρα και προσπαθούσαν να μας εκφοβίσουν. Φτάνουμε, έτσι, μέχρι τις 22 Αυγούστου, όταν μας συνέλαβαν ξανά και μας πήγαν στο Γκαράζ Παυλίδη. Εκεί βρήκαμε πάρα πολλούς αιχμάλωτους, στρατιώτες και πολίτες, καθώς, όσο ήμασταν εμείς στο χωριό, είχε μεσολαβήσει η δεύτερη εισβολή, στις 14 Αυγούστου. Αιχμάλωτοι από 14 μέχρι και 80 χρονών, των οποίων η συντριπτική πλειοψηφία δεν ήταν στρατιώτες, αλλά άμαχοι πολίτες. Εκεί ήταν που μας κατέγραψε για πρώτη φορά ο Ερυθρός Σταυρός και έτσι κάπως νιώσαμε ασφαλείς, καθώς προηγουμένως στη μάντρα δεν θα ήξερε κανείς που ήμασταν. Μείναμε στο γκαράζ για δέκα μέρες και στη συνέχεια μάς μετέφεραν με λεωφορεία στο Πέντε Μίλι. Η μεταφορά μας με τα λεωφορεία ήταν επεισοδιακή. Λίγο πριν μας κατεβάσουν στην Κερύνεια, μπήκαν μέσα στα λεωφορεία Τούρκοι στρατιώτες και ακολούθησε ένα λυσσαλέο άνευ προηγουμένου ξυλοκόπημα. Από το πρωί που ξεκινήσαμε φτάσαμε βράδυ στην Κερύνεια, αλλά επειδή δεν υπήρχε πλοίο όταν φτάσαμε, μας είχαν να περιμένουμε όλη νύχτα στο Γυμνάσιο της πόλης. Θυμάμαι, ήταν η ίδια αίθουσα στην οποία ήμουν μαθητής στη Β' τάξη του Γυμνασίου. Την επόμενη μέρα το πρωί, μας πήγαν στο Πέντε Μίλι και επιβιβαστήκαμε στα πλοία για την Τουρκία. Η μεταφορά προς την Τουρκία για εμένα ήταν ό,τι πιο οδυνηρό. Αρχικά, δεν ξέραμε καν που μας πηγαίνανε. Δεν μας είχαν πει. Νομίζαμε ότι θα μας σκότωναν και θα μας έριχναν στη θάλασσα. Ήμασταν δεμένοι, διψασμένοι, πεινασμένοι. Όταν φτάσαμε στα Άδανα, μας μετέφεραν με στρατιωτικά αυτοκίνητα στις φυλακές. Εκεί άρχισε πάλι η απάνθρωπη βιαιοπραγία. Καθώς περνούσαμε από έναν διάδρομο για τα κελιά, μας χτυπούσαν με γροθιές, κλωτσιές, ζώνες, γκλοπς και ό,τι άλλο φανταστείς. Εκεί, στις φυλακές, εμείς ήμασταν η τελευταία αποστολή που έφτασε και ίσως γι' αυτό να μην έχουμε περάσει τόσα βασανιστήρια όσα είχαν περάσει οι άλλοι, που έφτασαν πιο πριν. Είχαμε πάει τέλος Αυγούστου και στο μεταξύ είχαν αρχίσει και οι συνομιλίες για απελευθέρωση αιχμαλώτων. Σε δέκα μέρες, γύρω στις 9 του Σεπτεμβρίου, όσοι από εμάς ήμασταν μαθητές, φοιτητές, δάσκαλοι, ιερωμένοι και άνθρωποι με προβλήματα υγείας, μας μετέφεραν πίσω στην Κύπρο. Μια εβδομάδα μετά, στις 16 του

Σεπτεμβρίου, άρχισε η ανταλλαγή αιχμαλώτων, πρώτα με την απελευθέρωση των τραυματιών και γενικά των ατόμων με προβλήματα υγείας. Εγώ απολύθηκα στις 25 του Σεπτεμβρίου και την επόμενη μέρα η ανταλλαγή αιχμαλώτων σταμάτησε, λόγω συγκεκριμένων απαιτήσεων που είχε η Τουρκία, για απελευθέρωση κάποιων Τούρκων αξιωματικών που είχαν συλληφθεί. Η ανταλλαγή αιχμαλώτων άρχισε ξανά στις 18 του Οκτώβρη μέχρι τις 28. Για τον λόγο αυτό η 29η Οκτωβρίου έχει καθοριστεί ως Ημέρα Μνήμης Αγνοουμένων.

Πώς νιώσατε όταν απελευθερωθήκατε;

Η απόλυσή μου έγινε στο Λήδρα Πάλας. Ένιωθα λες και είχα ξαναγεννηθεί. Όπως συνηθίζω να λέω, ο κάθε άνθρωπος γιορτάζει τα γενέθλια του μία φορά. Εμείς οι αιχμάλωτοι πολέμου γιορτάζουμε και τα δεύτερα μας γενέθλια, τη μέρα της απελευθέρωσής μας. Την μέρα που επιστρέψαμε πίσω στη ζωή. Δεν μπορούσαμε να πιστέψουμε ότι ήμασταν ζωντανοί!

Τι κατάλοιπα έχει αφήσει στην ψυχή σας η αιχμαλωσία σας και, γενικά, πώς σας έχει στιγματίσει η εισβολή;

Κάτι που λέω συχνά είναι πως όσα χρόνια ζήσουμε μετά την εισβολή είναι κέρδος. Δεν μπορεί ένας άνθρωπος που έχει ζήσει όλα αυτά, με τέτοια βιώματα να ζει μια φυσιολογική ζωή. Όλα όσα έχουμε περάσει έχουν στιγματίσει τη ζωή μας. Έρχονται στον ύπνο μας τις νύχτες και μας κρατούν ξύπνιους. Δεν μπορούμε να ησυχάσουμε. Μόνο ο θάνατος θα μπορέσει να λυτρώσει τις ψυχές μας, από όσα περάσαμε το καλοκαίρι του 1974. Κι ακόμη αν υπάρχει μετά θάνατον ζωή θα τα κουβαλάμε και σε εκείνη. Είναι τόσο τραγικά, που μόνο εμείς που τα έχουμε ζήσει μπορούμε να τα καταλάβουμε.

Ποια ήταν η γενικότερη κατάσταση στο νησί όταν αφεθήκατε ελεύθερος, πώς σας χειρίστηκε η Κυβέρνηση, ποιες ήταν οι πρώτες σας εντυπώσεις της μεταπολεμικής Κύπρου και ποια τα συναισθήματά σας;

Όταν μας ελευθέρωσαν η Κυπριακή Κυβέρνηση μας έδωσε 2 λίρες, νομίζοντας ότι με αυτές θα μπορούσαμε να πορευθούμε προς την επιβίωση. Κανείς δεν μας ρώτησε ούτε που θα πάμε ούτε που θα μείνουμε, αν είχαμε κάποιο μέρος να

μείνουμε ή κάπου να φάμε. Η μάνα μου ήταν εγκλωβισμένη και η αδερφή μου δεν ήξερα πού ήταν. Εγώ ήρθα πίσω μόνος μου. Δεν ήξερα τι είχε γίνει, δεν ήξερα ποιοι τόποι ήταν υπό κατοχή. Όταν, όμως, βγήκαμε από την Ξενοδοχειακή Σχολή και είδαμε όλες εκείνες τις μάνες των αγνοουμένων, όλον εκείνο τον κόσμο, τους μαυροφορεμένους ανθρώπους που ήταν εκεί, μόνο τότε καταλάβαμε τι είχε γίνει. Φεύγοντας, λοιπόν, από την Ξενοδοχειακή, βρήκα έναν θείο μου, ο οποίος με μετέφερε σε μια θεία μου που έμενε στον Άγιο Παύλο. Το πρώτο πράγμα που έκανα ήταν να πάω σκυφτός να προσκυνήσω στην εκκλησία, της οποίας ο θόλος θυμάμαι είχε μια μεγάλη τρύπα από τους βομβαρδισμούς. Στο σπίτι της θείας μου έμεινα για 10-15 μέρες κάτω από αντίξοες συνθήκες, καθώς είχε 4 παιδιά και η κατάσταση ήταν αρκετά δύσκολη, έτσι αποφάσισα να καταταγώ στον στρατό. Ήδη μας καλούσαν να πάμε στρατό, αν και αιχμάλωτοι πολέμου, έπρεπε να πάμε. Ήμουν από τους πρώτους που κάλεσαν. Τους είπα, κι εγώ και πολλοί άλλοι, ότι ήμασταν αιχμάλωτοι και μας είπαν πως δεν υπήρχε καμιά εξαίρεση και πως αν δεν καταταγόμασταν θα πηγαίναμε στρατοδικείο. Μη έχοντας άλλη επιλογή πήγα, σκεπτόμενος ότι τουλάχιστον εκεί θα είχα ένα πιάτο φαΐ και ένα μέρος να κοιμηθώ. Έτσι κατατάγηκα στο ΚΕΝ Λεμεσού στις 14 του Νοέμβρη, 40 μόλις μέρες μετά την απόλυσή μου από την αιχμαλωσία. Ακόμη και έτσι δεν υπήρξε καμιά επιείκεια, κανείς δεν σκέφτηκε να μας βοηθήσει επειδή ήμασταν αιχμάλωτοι πολέμου. Μας οδήγησαν στην πρώτη γραμμή, στο 212 τάγμα πεζικού, βάζοντάς μας να δουλέψουμε εκεί όπου προσπαθούσαν ακόμη να χτίσουν αμυντική γραμμή με χαρακώματα σκάβοντας, χτίζοντας φυλάκια και πολυβολεία. Οι συνθήκες ήταν αντίξοες, αφού τότε όλα αυτά γίνονταν με τα χέρια, χωρίς μηχανήματα. Το φυλάκίό μας ήταν μέσα σε ένα εργοστάσιο που έφτιαχνε μάρμαρα και εγώ είχα την τύχη να πάω να δουλέψω εκεί. Μετά τη βάρδια των εργατών στις 4, πηγαίναμε δεύτερη βάρδια εγώ και άλλα 3 άτομα, που δεν είχαμε την οικονομική ευχέρεια και εργαζόμασταν εκεί μέχρι τις 12, οχτάωρο, και αφού τέλειωνε η βάρδια μας πηγαίναμε να βγάλουμε και σκοπιά. Την επόμενη μέρα ξανά στα ορύγματα με τις αξίνες μέχρι τις 4 και πάλι από την αρχή. Έτσι, πέρασαν σχεδόν 17 μήνες. Τότε ήταν που ήρθε η απόφαση, μετά από ψήφισμα της Βουλής, τον Αύγουστο του 1976, να απολυθούν από τον στρατό όλοι οι αιχμάλωτοι πολέμου, κι έτσι τέλειωσα τη θητεία μου στους 18 μήνες. Η θητεία εκείνο τον καιρό ήταν αρχικά 2 χρόνια, αλλά μετά την εισβολή αυξήθηκε σε 26 μήνες, μέχρι πρόσφατα που έγινε 14. Η θητεία τότε ήταν σε αντίξοες και απάνθρωπες συνθήκες. Τώρα είναι πιο αξιοπρεπής η θητεία στον στρατό και συμφωνώ με το πως είναι τώρα σε σύγκριση με εμάς τότε. Θυμάμαι, όταν είχα πάει να ρωτήσω τον Λοχαγό μου, για να μου δώσει άδεια να πάω να δω τη μάνα μου και να τη βοηθήσω να μεταφέρει τα πράγματά της, αφού την είχαν

διώξει με απειλές κι αυτήν μαζί με άλλους από τα κατεχόμενα, η αντιμετώπισή του ήταν τόσο απαίσια που ξέσπασε σε λυγμούς. Εκεί μπορώ να πω ότι με λυπήθηκε και μου έδωσε άδεια να πάω να δω τη μητέρα μου, την οποία δεν είχα δει για ενάμιση χρόνο, καθώς ήταν εγκλωβισμένη.

Μια ιστορία που δεν σας έχω πει για τη μητέρα μου είναι ότι τη δεύτερη μέρα που ήμασταν περικυκλωμένοι στο Πέλλαπαϊς, πριν την κατάληψή του, βρήκα έναν στρατιώτη ο οποίος περιπλανιόταν στην περιοχή και τον ρώτησα ποιος ήταν. Ήταν ένας από εκείνους τους στρατιώτες που η ηγεσία τους εγκατέλειψε, ήταν άοπλος και αναρωτιόταν τι να κάνει. Μου είπε τότε ότι οι άλλοι έφυγαν προς το βουνό και να φύγουμε κι εμείς. Υπήρχε, λοιπόν, εκεί ένα αυτοκίνητο που είχαν κλέψει οι πραξικοπηματίες, γεμάτο σφαίρες και χειροβομβίδες, το οποίο εγκατέλειψαν βιαστικά, λόγω του ότι είχε τρυπήσει το λάστιχό του. Ελέγξαμε και είδαμε ότι είχε καύσιμα. Τα καλώδια ήταν ήδη ενωμένα και το αυτοκίνητο έτοιμο να ξεκινήσει. Μου λέει, λοιπόν, ο στρατιώτης «έλα να αλλάξουμε το λάστιχο και να φύγουμε». Βρήκαμε τη ρεζέρβα, αλλά δεν είχαμε γρύλλο ή κάποιο κλειδί. Πήγα, λοιπόν, στο σπίτι και ζήτησα έναν γρύλλο από τη μητέρα μου. Εκείνη μου είπε «Χτες σε εμπόδισα να φύγεις. Σήμερα θες να επαναλάβεις αυτό που πήγες να κάνεις χτες, θες να πας να σκοτωθείς, να με αφήσεις εμένα πίσω;» Έφυγα από το σπίτι και πήγα στην πλατεία του χωριού, στα καφενεία, με τον στρατιώτη και μας έδωσαν ένα κλειδί. Μιλάμε για μια απόσταση από το αυτοκίνητο περίπου 150 μέτρα. Όταν γυρίσαμε πίσω να αλλάξουμε το λάστιχο, η ρεζέρβα είχε εξαφανιστεί. Μέχρι να πάω να πάρω πίσω το κλειδί στο καφενείο, είχε φύγει και ο στρατιώτης. Αναγκαστικά έμεινα ξανά στο χωριό. Όταν, λοιπόν, έφυγα από το στρατόπεδο και πήγα να δω τη μάνα μου, που είχε έρθει στον Άγιο Παύλο με τα πράγματά της και βοηθούσα τον οδηγό του φορτηγού να τα κατεβάσει, ανάμεσα σε αυτά κάποια στιγμή βρήκα ένα λάστιχο αυτοκινήτου. Ο οδηγός μου είπε ότι ήταν στα πράγματα που φόρτωσε η μάνα μου. Ήταν το λάστιχο του αυτοκινήτου με το οποίο προσπάθησα να εγκαταλείψω το χωριό. Αυτή το είχε κλέψει και το κράτησε στο σπίτι, για να μην μπορώ να φύγω. Και με έσωσε για δεύτερη φορά. Δεν με άφησε να φύγω. Ο άλλος που ήταν μαζί μου, όμως; Πού πήγε; Έζησε ή δεν τα κατάφερε; Δεν θα μάθω ποτέ.

Η αιχμαλωσία και ο πόλεμος άλλαξαν την άποψή και τη στάση σας για τη ζωή;

Βεβαίως. Ήμασταν κι εμείς σαν εσάς τότε, νεαροί δεκαοκτάχρονοι. Αφήσαμε πάνω στον Πενταδάχτυλο και την Κερύνεια την εφηβική ζωή μας, φίλους, έρωτες. Όλα αυτά τα έχουμε αφήσει εκεί, στις παραλίες της Κερύνειας και δεν ξεχνάμε τις ξέγνοιαστες μέρες που ζήσαμε στον τόπο μας. Οι φίλοι μας χάθηκαν και σήμερα βρίσκουμε τα οστά τους και τους κηδεύουμε. Και πολλές φορές στις κηδείες τους εγώ σκέφτομαι, άραγε θα ήμουν κι εγώ σε αυτή τη

θέση υπό άλλες συνθήκες; Είμαι τυχερός που είμαι ζωντανός. Όταν η μητέρα μου με εμπόδισε να φύγω και τις δύο φορές, με έσωσε. Πιάστηκε αιχμάλωτος, αλλά παρέμεινα ζωντανός. Με έσωσε η μάνα μου. Όλους τους άλλους που δεν ήταν εκεί η μάνα τους; Οι 30 που θα έφευγα μαζί τους, πώς βρέθηκαν νεκροί; Ο στρατιώτης; Όλα αυτά τα ερωτήματα, οι σκέψεις, έρχονται ως εφιάλτες στον ύπνο μου και με κρατάνε ξύπνιο.

Μπορείτε να μας πείτε μερικά λόγια για τον Παγκύπριο Σύνδεσμο Αιχμαλώτων Πολέμου 1974, του οποίου είστε Πρόεδρος;

Στη συνέχεια, η ζωή μου πέρασε από χίλια κύματα. Παντρεύτηκα το 1978, έκανα οικογένεια, έχω τρία παιδιά και δύο εγγόνια και είμαι πλέον στην ηλικία των 66 χρονών. Έχω αναλάβει την ηγεσία του Παγκύπριου Συνδέσμου Αιχμαλώτων Πολέμου 1974 εδώ και 5 χρόνια και προσπαθώ και αγωνίζομαι, για να δουν οι αιχμάλωτοι πολέμου καλύτερες μέρες.

Ο Σύνδεσμος δημιουργήθηκε το 1990 στη Λεμεσό, από κάποιους ανθρώπους, οι οποίοι ξεκίνησαν αυτό το έργο. Δυστυχώς, ίσως δεν έπραξαν τα δέοντα, για να κερδίσουμε πρώτα από όλα τον σεβασμό της Πολιτείας απέναντί μας. Έκαναν, ωστόσο, ό,τι μπορούσαν. Το δεύτερο Διοικητικό Συμβούλιο, κατάφερε ώστε να ψηφίσει η Βουλή νόμο για τους αιχμαλώτους πολέμου, τον οποίο όμως οι δημόσιες υπηρεσίες του κράτους κράτησαν στα συρτάρια τους και δεν εφάρμοσαν ποτέ! Ο νόμος συμπεριλάμβανε μητρώα αιχμαλώτων, έδινε κάποια ωφελήματα, όπως δωρεάν ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, το οποίο ήταν το μόνο που όντως πήραμε, μέχρι που το αναίρεσαν ξανά, την κατ' οίκον φροντίδα των αιχμαλώτων, προνοούσε να γίνουν μνημεία για τους αιχμαλώτους που απεβίωσαν στην αιχμαλωσία, να συμμετέχουμε σε παρελάσεις και άλλα, τα οποία το δεύτερο Συμβούλιο δεν φρόντισε να εφαρμοστούν ποτέ! Το 2017 όταν θα γινόταν Γενική Συνέλευση για εκλογή του νέου συμβουλίου, έκανα μια κριτική προς το τότε ΔΣ, επικαλούμενος πάντοτε τη νομοθεσία. Μιλούσα, θυμάμαι, για 40 λεπτά, τότε ήταν που κατάλαβαν οι προηγούμενοι πως έπρεπε να σταματήσουν και να αποχωρήσουν, για να μπορέσουν κάποιοι άλλοι να προχωρήσουν και να κάνουν όσα δεν μπόρεσαν οι ίδιοι να κάνουν. Έτσι, παραιτήθηκαν και προτάθηκα να γίνω ο νέος Πρόεδρος του Συνδέσμου. Στο σημείο αυτό ήταν που δέχτηκα μια ανελέητη κριτική απέναντί μου, επειδή και καλά ήμουν νεαρός όταν πιάστηκε αιχμάλωτος και γι' αυτό έλεγαν πως δεν είχα το δικαίωμα να πάρω την ηγεσία. Το Καταστατικό, ωστόσο, του Συνδέσμου δηλώνει πως όλοι είμαστε ίσοι. Εγώ, όμως, δέχτηκα πόλεμο ενάντια στο πρόσωπο μου, με έβριζαν, με προκαλούσαν και έφτασα μέχρι στο σημείο να σκέφτομαι να παραιτηθώ, πάνω που είχα αρχίσει να κάνω έργο και άρχισα να πραγματοποιώ τους στόχους που είχα θέσει για τον Σύνδεσμο. Αν και το σκέφτηκα, κάποιοι με συμβούλευσαν να παραμείνω στην ηγεσία και να μην δώσω στους υπόλοιπους την

ευχαρίστηση να φύγω. Με τη στήριξη κάποιων μελών του ΔΣ, όταν έγιναν εκλογές για τη δεύτερη τριετή θητεία, όπως καταγράφεται στο Καταστατικό του Συνδέσμου, κατάφερα και επανεκλέγηκα, λόγω των έργων που είχα κάνει. Καταφέραμε να κάνουμε ένα ντοκιμαντέρ και να πάρουμε αναγνώριση, να πάρουμε ένα έστω μικρό τιμητικό επίδομα, να διασφαλίσουμε τη δωρεάν ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και την κατ' οίκον φροντίδα, που προνοούσε κανονικά ο νόμος. Έτρεχα καθημερινά και δούλεψα σκληρά, για να τα καταφέρουμε όλα αυτά. Τη δεύτερη τριετία καταφέραμε ακόμη περισσότερα, με αποκορύφωμα ένα νέο επίδομα. Εδώ ήταν που όλοι οι αιχμάλωτοι κατάλαβαν ότι ήμουν άξιος να συνεχίσω το έργο μου και κατάφερα να επανεκλεγώ για τρίτη φορά πριν έναν μήνα, για μία ακόμη τριετία, με την υπόσχεση πάντα ότι θα συνεχίσω να «ενοχλώ» την εξουσία έως ότου εφαρμοστούν πράγματι οι νόμοι περί των αιχμαλώτων. Έχουμε, επίσης, σχεδιάσει μνημείο στο Λήδρας Πάλας, εκεί όπου αναπνεύσαμε για πρώτη φορά αέρα ελευθερίας, καθώς και έχουμε συγκεντρώσει συνεντεύξεις από τους αιχμαλώτους, που θα καταγραφούν σε βιβλία. Όλα αυτά, για να τα αφήσουμε ως παρακαταθήκη σε εσάς τους νέους.

Θα θέλατε να προσθέσετε οτιδήποτε άλλο, κάποιο μήνυμα στους αναγνώστες μας;

Εύχομαι ως άνθρωπος που έχω βιώσει τον πόλεμο και την αιχμαλωσία να μην ξανασυμβούν τέτοια γεγονότα. Ο πόλεμος μόνο πόνο και δυστυχία φέρνει στους ανθρώπους. Δεν υπάρχουν νικητές και ηττημένοι. Δεν υπάρχει χειρότερο από τον πόλεμο. Έχοντας ζήσει, επαναλαμβάνω, τον πόλεμο, στην πρώτη γραμμή, βλέποντας τραυματίες, τις συνέπειες του πολέμου, την αιχμαλωσία, ελπίζω και εύχομαι να μην ξαναγίνει κάτι τέτοιο. Αυτοί που επιδιώκουν τον πόλεμο δεν είναι φυσιολογικοί άνθρωποι. Αλλά, πέρα από όλα αυτά πρέπει να έχουμε στο μυαλό μας ότι αν η Τουρκία πραγματοποιήσει τις απειλές της, πρέπει να σταθούμε και να πολεμήσουμε. Να αντισταθούμε. Να μην παραδοθούμε. Εύχομαι, ξαναλέω, να μην ξαναγίνουν, αλλά πρέπει πάντα να είμαστε έτοιμοι και προετοιμασμένοι.

Συνέντευξη με τον κ. Γιώργο Ηλία Μέλος Παγκύπριου Συνδέσμου Αιχμαλώτων Πολέμου 1974

από Ανδρέα Παναγιώτου B61

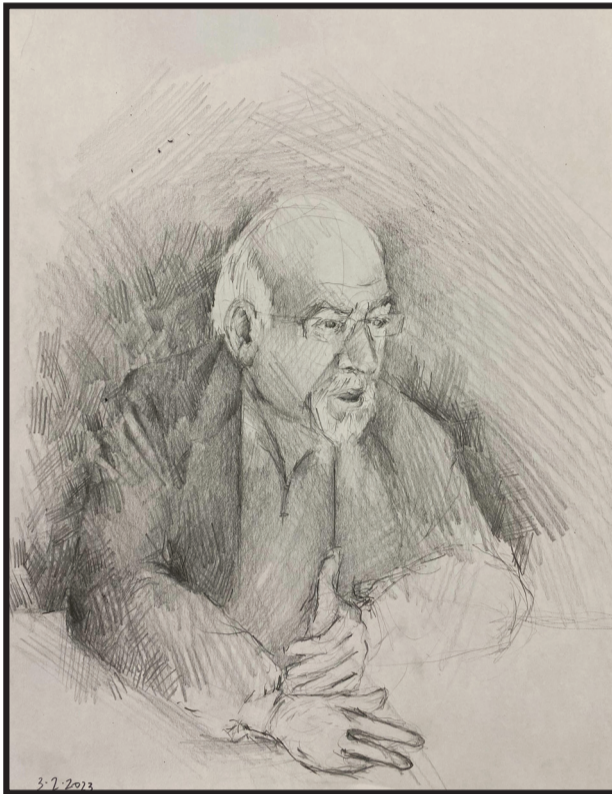
κ. Ηλία, μιλήστε μας για σας και για την αιχμαλωσία σας κατά τη διάρκεια της τουρκικής εισβολής, στις 20 Ιουλίου 1974.

Καλημέρα, όπως αναφέρατε ήδη, ονομάζομαι Γιώργος Ηλία και κατάγομαι από την Αγία Φύλαξη Λεμεσού. Γεννήθηκα το 1955 και στα δεκαοκτώ μου χρόνια, τον Ιούλιο του 1973, κατατάγηκα στην Εθνική Φρουρά, στο ΚΕΝ Πάφου. Μετά από τρεις μήνες εκπαίδευση μετατέθηκα στο 281 τάγμα πεζικού, που είχε την έδρα του στη Μύρτου, στην επαρχία Κερύνειας. Στο εν λόγω στρατόπεδο έκανα την εξαμηνή μου εκπαίδευση και εκεί παρέμεινα μέχρι και την εισβολή. Το 281 ήταν προκεχωρημένο τάγμα, με αποστολή να αμυνθεί δυτικά της Κερύνειας, μέχρι το Ακρωτήρι του Κορμακίτη. Υπήρχαν τα απαιτούμενα φυλάκια, τα οχυρωματικά έργα και εμείς εκπαιδευόμασταν για αυτό τον σκοπό, σε εκείνη την περιοχή.

Εσείς πώς βιώσατε εκείνες τις μέρες του πραξικοπήματος και της τουρκικής εισβολής ως στρατιώτης;

Όταν έγινε το πραξικόπημα, τη Δευτέρα, στις 15 Ιουλίου 1974, το τάγμα μου μετακινήθηκε από την περιοχή του προς τη Λευκωσία, για ενίσχυσή της κατά των πραξικοπηματιών. Την επομένη, την Τρίτη το πρωί, μας έστειλαν μέσω Τροόδους στην Πάφο, όπου υπήρχε ακόμη αντίσταση. Μέχρι το απόγευμα είχαν σταματήσει οι εχθροπραξίες και μας μετέφεραν στην Πόλη Χρυσοχούς, κατά μήκος της περιοχής, περιμένοντας, φαίνεται, εισβολή από εκεί, πράγμα το οποίο οποιοσδήποτε στρατιωτικός ξέρει πως δεν θα γινόταν, καθώς η περιοχή είναι απομονωμένη. Την Παρασκευή το πρωί, μας έστειλαν ξανά, μέσω Λεμεσού, στο στρατόπεδο της Αθαλάσσης. Ενώ οι πραξικοπηματίες είχαν όλες τις πληροφορίες ότι θα γινόταν η εισβολή, ενώ όλα τα ξένα ραδιόφωνα ανακοίνωναν πως είχε ξεκινήσει ο στόλος από τα τουρκικά παράλια από το βράδυ της Παρασκευής, εντούτοις δεν μας μετέφεραν στις θέσεις μας στην Κερύνεια για άμυνα, μέχρι και το επόμενο πρωί.

Το πρωί του Σαββάτου ξεκίνησε μια φάλαγγα με γύρω στα 150 τροχοφόρα τεθωρακισμένα οχήματα με στρατό, η οποία καθώς ήταν μέρα και η περιοχή δεν είχε βλάστηση, ξεχώριζε φανερά και γινόταν εύκολος και σίγουρος στόχος της τουρκικής αεροπορίας. Στον Κοντεμένο μάς χτύπησε η αεροπορία των Τούρκων, ενώ προηγουμένως είχαν ήδη περάσει τα μεταγωγικά αεροπλάνα που μετέφεραν τους αλεξιπτωτιστές. Οι εντολές ήταν να μην χτυπήσουμε τίποτα, να μην ρίξουμε ούτε σφαίρα! Μας είπαν πως έκαναν άσκηση! Μετά τα μεταγωγικά ακολούθησαν τα βομβαρδιστικά. Εκεί έγινε μια κόλαση πυρός. Αφού χτυπήθηκε το πρώτο όχημα της φάλαγγας

Προσωπογραφία κ. Γιώργου Ηλία
Έργο της Δέσποινας Φυσέντζου

μας, ακολούθησε δεύτερο κύμα βομβαρδισμών. Εμείς κρυφθήκαμε σε ένα αυλάκι, για να προστατευτούμε. Εκείνη την ώρα βέβαια το κατά πόσο είσαι προστατευμένος και αν θα ζήσεις είναι θέμα τύχης. Ένας συμπολεμιστής μου, δίπλα μου, στην προσπάθειά του να φέρει το πολυβόλο από το όχημα έχασε το πόδι του. Εκεί σκοτώθηκε και ο Ανθυπολοχαγός μας και 13 στρατιώτες. Καταλαβαίνεις πραγματικά πώς είναι η κόλαση, όταν ζήσεις τέτοιο μακελειό.

Το τάγμα μου ανασυντάχθηκε και προχώρησε στο Πέντε Μίλι της Κερύνειας, όπου έγινε η απόβαση των Τούρκων, για επίθεση εναντίον τους, αλλά για κάποιο λόγο μας έστειλαν πίσω, χωρίς να μας αφήσουν να προχωρήσουμε. Σε μια άλλη μάχη, αμυνθήκαμε στο Αγριδάκι κοντά στη Λάπηθο, στην πρώτη γραμμή. Πριν φτάσουμε στο χωριό, ο Λοχαγός ζήτησε εθελοντές, για να πάνε να ελέγξουν τη γραμμή μπροστά, για το αν προχώρησαν οι Τούρκοι. Προσφερθήκαμε 7 άτομα, μαζί και εγώ. Ακόμη και μετά από ό,τι είχε συμβεί προηγουμένως στον Κοντεμένο, εμείς προσφερθήκαμε να βοηθήσουμε. Όταν αντιμετωπίζεις μια τέτοια κατάσταση δεν υπολογίζεις τη ζωή σου, δεν σε νοιάζει. Εγώ και ένας άλλος συμπολεμιστής μου, ο Γιώργος Ιωάννου, κρατούσαμε τα οπλοπολυβόλα. Ο λοχαγός, όμως, μας είπε να πάρουμε μόνο ένα, και μου είπε να αφήσω το δικό μου και να το δώσω σε κάποιο άλλο στρατιώτη, τον γεμιστή μου. Στη μάχη που ακολούθησε, εκεί όπου βρισκόταν το οπλοπολυβόλο αυτού του συμπολεμιστή μου, οι Τούρκοι έριξαν εκρηκτικά, σκοτώνοντάς τον.

Κάτω από ποιες συνθήκες βρεθήκατε αιχμάλωτος στην Τουρκία; Μπορείτε να μας περιγράψετε τα γεγονότα που οδήγησαν στην αιχμαλωσία σας. Ποια ήταν τα συναισθήματά σας τη στιγμή της σύλληψής σας;

Στις 14 του Αυγούστου ξεκίνησε η δεύτερη φάση της εισβολής. Εμείς ήμασταν στην περιοχή και ανταλλάζαμε πυρά με τους Τούρκους απέναντι. Κάποια στιγμή, στις 15 του μήνα, στάλθηκε μια εντολή, να αποχωρήσουμε και να πάμε σε ένα ύψωμα στον Διόριο, για να ενωθεί όλος ο λόχος και να κινηθούμε προς το Τρόδος, όπου υπήρχε μια άλλη γραμμή για να αμυνθούμε πιο πίσω. Να οπισθοχωρήσουμε δηλαδή. Περιμέναμε να νυχτώσει και πήγαμε στο προκαθορισμένο σημείο. Εκεί δεν βρήκαμε κανέναν. Ο λοχαγός μάς εγκατέλειψε. Η διοίκηση του Τάγματος μάς εγκατέλειψε. Χάσαμε όλο το βράδυ και έτσι οι Τούρκοι, όταν αφήσαμε τη γραμμή στον Γερόλακκο, βρήκαν ευκαιρία να προχωρήσουν μέχρι τη Μόρφου, όπου εκεί ενώθηκαν με τα υπόλοιπα στρατεύματά τους, με αποτέλεσμα να εγκλωβιστούμε στα κατεχόμενα. Εμείς, ωστόσο, εκείνη την στιγμή δεν το ξέραμε. Ήμασταν ένα τάγμα χωρίς διοίκηση. Σύμφωνα με τις στρατιωτικές οδηγίες, σε τέτοια περίπτωση ο λόχος αυτοδιαλύεται σε μικρές ομάδες των 6 με 7 ατόμων, οι οποίες πηγαίνουν σε διαφορετικές κατευθύνσεις, με σκοπό να συναντηθούν σε προκαθορισμένο χώρο. Εμείς καθορίσαμε να συναντηθούμε στην Κακοπετριά και χωριστήκαμε. Ξεκινήσαμε την πορεία μας με μόνη καθοδήγηση το ραντάρ του Τροόδους. Δεν είχαμε τίποτα άλλο. Ούτε καν φαγητό. Από την Πέμπτη, 15 του μήνα, μέχρι και τη Δευτέρα το πρωί περπατούσαμε. Από το Αγριδάκι φτάσαμε μέχρι τη Μόρφου και λίγο πιο κάτω μας εντόπισαν οι Τούρκοι, που είχαν φτάσει στην περιοχή πριν από εμάς. Όταν φτάσαμε έξω από τη Μόρφου σε μια πεδιάδα, είδαμε τους Τούρκους και αλλάξαμε πορεία, μπαίνοντας μέσα στα περιβόλια για να μας χάσουν, καθώς η περιοχή ήταν ανοιχτή, χωρίς άλλα δέντρα. Το Σάββατο τη νύχτα, περιμέναμε να νυχτώσει και ξεκινήσαμε την ίδια διαδρομή. Κάποια στιγμή ακούσαμε φωνές και πυροβολισμούς και πέσαμε κάτω. Τότε καταλάβαμε ότι ήταν Τούρκοι και μάλιστα όχι λίγοι. Είχαμε να αντιμετωπίσουμε ολόκληρο τάγμα. Εμείς ήμασταν μόλις 7 άτομα. Ακούσαμε φωνές από όλες τις κατευθύνσεις και αντιληφθήκαμε ότι ήμασταν περικυκλωμένοι. Τους μιλήσαμε στα αγγλικά, αφού όπως είχαμε ενημερωθεί οι εχθροπραξίες είχαν σταματήσει και γινόταν εκεχειρία. Τους είπαμε πως είμαστε στρατιώτες και ότι χάσαμε τον δρόμο. Μας είπαν να αφήσουμε τα όπλα μας και να σταθούμε. Το τι ακολούθησε ήταν κάτι βάνουσο. Δεν έχω ξαναδεί τόση μανία στη ζωή μου και ούτε νομίζω

να δω ποτέ. Λες και μας εκδικούνταν για κάτι που είχαμε κάνει. Μας χτυπούσαν με τόσο μίσος που διερωτώμαι πώς είμαστε ακόμη ζωντανοί. Όταν μας συνέλαβαν, νομίζαμε ότι θα πηγαίναμε για εκτέλεση. Ένας στρατιώτης μού έβαλε το όπλο στον κρόταφο και μάλιστα το όπλισε. Εκείνη τη στιγμή παγώνεις. Όπως είπε ένας συμπολεμιστής μου: «εκείνη τη στιγμή σκέφτεσαι πως θα πεθάνεις και ούτε καν οι γονείς σου δεν θα ξέρουν πού είσαι». Δεν μπορείς να κάνεις κάτι, απλά παγώνεις. Σκέφτεσαι την οικογένειά σου. Μετά μας έδεσαν δύο-δύο πισθάγκωνα και μας ανάγκασαν να περπατάμε πλάγια τραβώντας μας μέσα από θάμνους, από βάλτους με αγκάθια, μας έριχναν κάτω, μέχρι που μας πήγαν στον διοικητή τους. Μας ρώτησε ποιοι είμαστε, πού πάμε κι εμείς του εξηγήσαμε. Τελικά, μας πήγαν στο σχολείο στα Καζιβερά και μας άφησαν εκεί δεμένους έναν έναν μέχρι το επόμενο πρωί.

Η οικογένειά σας γνώριζε για τη σύλληψή σας; Ποιες ήταν οι συνθήκες της κράτησής σας και πώς μεταφερθήκατε στην Τουρκία;

Την οικογένειά μου είχα να τη δω από πριν την έναρξη της δεύτερης φάσης της εισβολής, όταν είχαν έρθει να με δουν. Την επόμενη μέρα, Κυριακή πρωί, μας έφεραν ένα τσαμπί σταφύλι, ενώ ήμασταν δεμένοι πισθάγκωνα και μας έβαλαν στο στόμα μια δυο ρώγες για να ξεδιψάσουμε. Μέχρι το μεσημέρι ήρθε ένα αυτοκίνητο και μας μετέφερε στο Γκαράζ Παυλίδη στη Λευκωσία. Εκεί υπήρχε συνωστισμός. Το Γκαράζ χωρούσε χίλια άτομα κι εμείς ήμασταν τρεις χιλιάδες και ίσως περισσότεροι. Για να κοιμηθείς έπρεπε να είσαι όρθιος. Τη Δευτέρα το πρωί ήρθαν εκπρόσωποι του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού και μας κατέγραψαν. Εκεί νιώσαμε μια ανακούφιση. Τώρα θα ήξεραν τουλάχιστον οι δικοί μας πού ήμασταν. Φαΐ δεν είχαμε, μέχρι τη Δευτέρα το απόγευμα, που μας έδωσαν μισό κομμάτι ψωμί και τέσσερις ελιές. Μερικές μέρες μετά, γύρω στο τέλος του Αυγούστου, μας φώναξαν τα ονόματά μας, μας έπαιρναν στη γωνιά του γκαράζ, μας έδεσαν τα μάτια και τα χέρια και μας έβαζαν σε λεωφορεία. Τα λεωφορεία ήταν τόσο γεμάτα που μερικοί αναγκαστήκαμε να καθίσουμε στο πάτωμα, στον διάδρομο του λεωφορείου. Δεν είχαμε ιδέα πού πηγαίναμε. Σε κάποιο σημείο στη διαδρομή, κάπου κοντά στην Κερύνεια, τα λεωφορεία σταμάτησαν και ακούστηκαν μερικοί πυροβολισμοί. Εκεί πάλι παγώσαμε. Σκεφτήκαμε ότι θα μας σκοτώσουν. Μέσα στο λεωφορείο ακούγαμε φωνές και βογγητά. Δεν ακούγαμε πια πυροβολισμούς, αλλά ακούγαμε ουρλιαχτά και αναρωτιόμασταν τι να συμβαίνει. Τελικά, ένωσα και εγώ στο κεφάλι μου ένα χτύπημα από γκλοπ. Μας ξυλοκόπησαν και μας μετέφεραν πίσω στο Γκαράζ. Κατά τη διάρκεια της επιστροφής είδα κάτω από το ρούχο, αυτό με το οποίο μου είχαν δέσει τα μάτια, αίμα στο πάτωμα του λεωφορείου εκεί που καθόμουν. Ρώτησα αυτόν που καθόταν στη θέση από πάνω και μου είπε πως ήταν το κεφάλι μου που αιμορραγούσε. Το ακούμπησα στη θέση

του λεωφορείου δίπλα μου και το πίεσα για να σταματήσω, όσο μπορούσα, την αιμορραγία. Μια βδομάδα μετά, φώναξαν ξανά τα ονόματά μας και μας ξαναφόρτωσαν στα λεωφορεία. Από το βράδυ μάς πήγαν στα σχολεία της Κερύνειας, όπου μας άφησαν στις αίθουσες με λίγο φαγητό. Το απόγευμα μάς έβαλαν στα καράβια για την Τουρκία, μέσα στο αμπάρι, με στρατιώτες γύρω να μας προσέχουν.

Σε ποια περιοχή της Τουρκίας μεταφερθήκατε ως αιχμάλωτος; Πώς σας αντιμετώπισαν εκεί; Φτάνοντας στο λιμάνι της Μερσίνης, άνοιξε η πόρτα του πλοίου και εκεί αντικρύσαμε έναν όχλο, από κατοίκους της πόλης, με άγριες διαθέσεις, να μας περιμένουν. Έδειχναν μίσος και μόνος, σε βαθμό που σε κάνει να αναρωτηθείς, τι απώλειες μπορεί να είχαν στην Κερύνεια, για να αντιδρούν με τόση αγριότητα; Υπήρχαν συρματοπλέγματα και οι στρατιώτες προσπαθούσαν να μην τους αφήσουν να μας πλησιάσουν. Ακολούθως, μας φόρτωσαν σε φορτηγά με καλύμματα, για να μην βλέπουμε έξω. Πάρα πολλοί αιχμάλωτοι από άλλες αποστολές, όπως μάθαμε αργότερα, τους πήγαν στην Αμάσεια, η οποία είναι βόρεια προς τη Μαύρη θάλασσα. Κάποια στιγμή, το τρένο τους έπαθε ζημιά και οι αιχμάλωτοι θα μεταφέρονταν με λεωφορεία. Και εκεί, παραλίγο να γίνουν βιαιοπραγίες από τους Τούρκους που μαζεύτηκαν, αν δεν τους σταματούσαν οι στρατιώτες. Για να καταλάβετε το μένος και την αγριότητα αυτών των πολιτών, ένα λεωφορείο το γύρισαν ανάποδα, το έσπασαν και το έκαψαν. Εμείς πήγαμε από τη Μερσίνη στις φυλακές, στα Άδανα. Έξω από τις φυλακές υπήρχε ένα κιγκλίδωμα, από όπου έπρεπε να περάσουμε για να μπούμε μέσα. Και εκεί ήρθαμε αντιμέτωποι με τη βίαιη συμπεριφορά των κατοίκων της πόλης που μας περίμεναν. Καθώς διασχίζαμε την πόλη, μας κτυπούσαν αλύπητα, βάνουσα, με μίσος, χωρίς να σκέφτονται πού και τι μπορεί να χτυπήσουν. Από τη στιγμή που μπήκαμε μέσα στον θάλαμο των φυλακών, για μένα και όσους ήταν μαζί μου τουλάχιστον, σταμάτησαν τα χτυπήματα και οι βιαιότητες. Δεν συναντήσαμε ξανά τέτοια αντιμετώπιση.

Στις φυλακές πώς ήταν η κατάσταση; Αντιμετωπίσατε παρόμοιες συνθήκες βίας ή τα πράγματα ήταν καλύτερα για σας;

Στις φυλακές, βέβαια, όταν βρίσκεται κανείς σε μια τέτοια κατάσταση δεν ξέρει τι πρόκειται να γίνει το επόμενο λεπτό. Υπάρχει πάντα ο φόβος και η αβεβαιότητα. Ακούγαμε την πόρτα να ανοίγει και δεν ξέραμε τι επρόκειτο να συμβεί. Ο θάλαμός μας στις φυλακές ήταν ένα μακρόστενο δωμάτιο με 50 κρεβάτια πάνω κάτω, ξύλινα, με στρώμα από σανό. Σε αυτά τα 50 κρεβάτια έπρεπε να κοιμόμαστε 90 περίπου άτομα. Ο υποσιτισμός μας ήταν φανερός σωματικά. Ήμασταν τόσο ζαλισμένοι και κουρασμένοι από την πείνα, που όταν περπατούσαμε στις φυλακές έπρεπε να πηγαίνομε κοντά στους τοίχους, για να μπορούμε να κρατηθούμε από

κάπου. Θυμάμαι μια μέρα που μας φώναξαν να βγούμε όλοι έξω στην αυλή και να καθίσουμε στον ήλιο. Ήταν Αύγουστος και μπορείτε να φανταστείτε, όπως και στην Κύπρο, πόσο ανυπόφορος είναι ο ήλιος το καλοκαίρι. Όταν έπιανε σκιά, μάλιστα, μας μετακινούσαν πάλι εκεί που ήταν ο ήλιος. Ο λόγος ήταν ότι είχε έρθει ο επιθεωρητής το πρωί και παρατήρησε πως οι θάλαμοί μας «δεν ήταν καθαροί», ενώ βέβαια κανείς δεν μας είχε πει ή μας είχε δώσει κάτι για να καθαρίσουμε. Όπως είπα και πριν, όμως, δεν συναντήσαμε άλλες βιαιοπραγίες ή άλλη σωματική κακοποίηση. Λίγες μέρες αφού φτάσαμε, μας μετέφεραν σε μια κοντινή περιοχή για ανάκριση. Κατά την επιστροφή, όταν κάποιος επιχείρησε να με χτυπήσει, ο στρατιώτης που με μετέφερε, τον εμπόδισε και τον απομάκρυνε. Παρόλο που υπήρχε ο πόλεμος υπήρχαν και αρκετοί που σκέφτονταν έστω τον συνάνθρωπό τους. Δεν είναι όλοι εχθροί μας. Τους έβαλαν να κάνουν ό,τι έκαναν. Να σκεφτούμε, επίσης, πως πολλές βιαιότητες και δολοφονίες που έγιναν από τους Τούρκους, ήταν και αντίποινα. Γιατί ας μην ξεχνάμε πως και η ΕΟΚΑ Β', τρία Τουρκοκυπριακά χωριά στην κοιλάδα της Μεσαορίας, τα εξολόθρευσαν. 128 γυναικόπαιδα δολοφονήθηκαν. Από 3 μηνών μέχρι 80 χρονών, βρέθηκαν σε μαζικούς τάφους. Δεν δικαιολογώ κανέναν, δεν σημαίνει πως επειδή έκανε κάτι ο ένας πρέπει να κάνει και ο άλλος, απλά αναφέρω ως γεγονός πως πολλές πράξεις για εκείνους ήταν για εκδίκηση.

Κατά την κράτησή σας από τους Τούρκους ποια θα λέγατε ότι ήταν η στιγμή που σας στιγματίσει περισσότερο, είτε ψυχικά είτε σωματικά;

Δεν υπάρχει κάποια συγκεκριμένη στιγμή. Όλες οι εμπειρίες που ζήσαμε είναι τραυματικές. Υπήρχε η εξαθλίωση, σωματική και ψυχική, που σε κάνει να νιώθεις ότι είσαι κατώτερος άνθρωπος. Έτσι μας αντιμετώπιζαν. Έβαζαν μουσική δική τους στη διαπασών, για να μας σπάσουν τα νεύρα, μας έφεραν το φαγητό, μέχρι και το ψωμί, πάρα πολύ αλμυρό.

Πότε και πώς ελευθερωθήκατε, ποια ήταν τα συναισθήματά σας όταν έγινε αυτό και όταν είδατε την οικογένειά σας;

Έμεινα στις φυλακές μέχρι τις 23 του Σεπτεμβρίου. Ο λόγος ήταν ότι είχα εγγραφεί στο Πανεπιστήμιο στην Αθήνα και είχαν συμφωνία οι τότε ηγεσίες να αφεθούν ελεύθεροι πρώτα όσοι θα πηγαίναμε να σπουδάσουμε, για να μην χάσουν τις σπουδές τους. Ερχόμενος πίσω, εγώ τουλάχιστον ήξερα την τύχη των γονιών μου, ήξερα ότι ήταν στην Αγία Φύλα. Μπορούσαμε να στείλουμε, μέσω του Ερυθρού Σταυρού, κάρτες με μερικές λέξεις και έτσι ήξερα πού ήταν οι δικοί μου, κι αυτοί ήξεραν ότι ήμουν καλά. Υπήρχαν κάποιοι, ωστόσο, που δεν γνώριζαν πού να πάνε, καθώς δεν είχαν συγγενείς στις ελεύθερες περιοχές και δεν ήξεραν την τύχη των δικών τους. Όταν ελευθερώνασαι, ξαναγεννιέσαι. Όπως είχε πει και ο Πρόεδρος του Συνδέσμου

22 Αϊφυλιώτης

μας σε μια ομιλία, «οι αιχμάλωτοι έχουμε δύο φορές γενέθλια». Μια τη μέρα που γεννηθήκαμε και μια τη μέρα που ελευθερωθήκαμε.

Όταν φτάσαμε στην Ξενοδοχειακή Σχολή Λευκωσίας, μας έδωσαν ρούχα, ένα γεύμα και 2 λίρες. Με αυτές πήρα ένα ταξί και ήρθα στην Αγία Φύλαξη, στους δικούς μου. Δεν με περίμενε κάποιος στη Λευκωσία, αφού δεν ήξεραν ότι είχα έρθει πίσω. Εκείνη τη μέρα, ωστόσο, καθώς ήμασταν από τους πρώτους που φτάσανε πίσω, μας υποδέχτηκε ο Προεδρεύων της Δημοκρατίας τότε, ο κ. Γλαύκος Κληρίδης. Είχαν έρθει, λοιπόν, τα κανάλια να βιντεοσκοπήσουν την άφιξη και υποδοχή μας. Με είχε δει μια θεία μου από τη Λεμεσό στην τηλεόραση και ειδοποίησε την οικογένειά μου. Όταν έφτασα, λοιπόν, στην Εκκλησία του Αγίου Ιωάννη, μπροστά στο σπίτι μου, ήταν όλο το χωριό εκεί και με περίμενε. Άρχισαν οι ερωτήσεις και οι ιστορίες. Κάποιοι με ρωτούσαν για τους δικούς τους που ήταν αιχμάλωτοι. Το δύσκολο είναι όταν σε ρωτάνε και δεν έχεις δει, δεν έχεις ακούσει κάτι, για να δώσεις μια απάντηση.

Ποια ήταν η γενικότερη κατάσταση στο νησί όταν αφεθήκατε ελεύθερος, ποιες ήταν οι πρώτες σας εντυπώσεις της μεταπολεμικής Κύπρου;

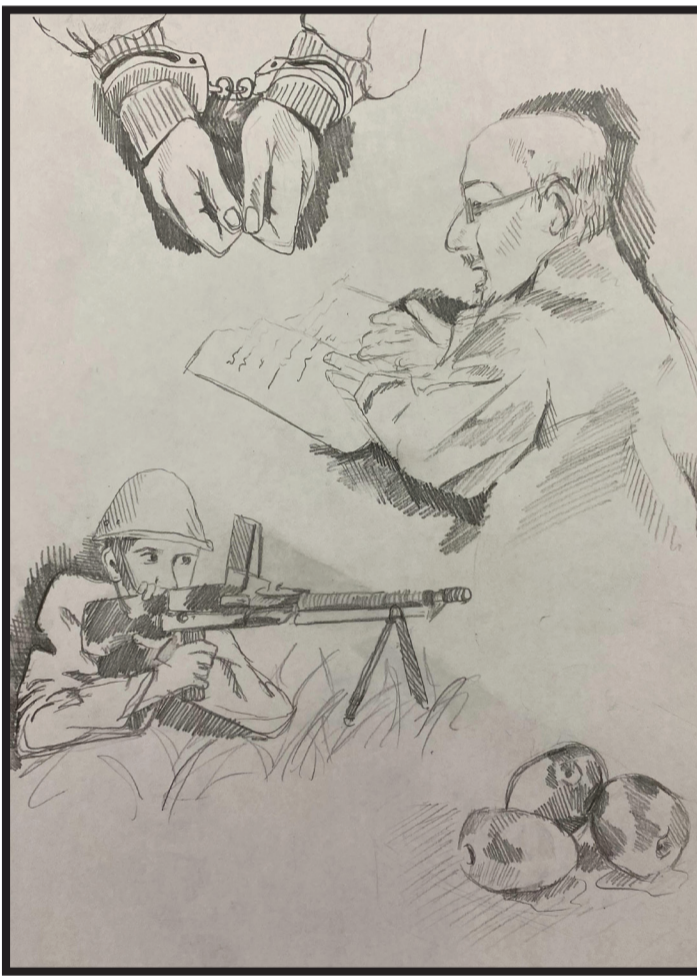
Η πρώτη μου εντύπωση και μεγαλύτερη έκπληξη ήταν η κατεχόμενη Αμμόχωστος. Ξέραμε ότι είχαν πάρει την περιοχή του Ριζοκαρπάσου, της Κερύνειας και της Μόρφου, αλλά δεν υπολογίζαμε ότι θα είχε καταχτηθεί η Αμμόχωστος. Ενώ εκεί έπρεπε να υπάρχει στρατός, οι Τούρκοι την πήραν αμαχητί. Σύμφωνα με μαρτυρίες, μάλιστα, όταν μπήκε στην πόλη ο τουρκικός στρατός, ζήτησαν τις Αρχές της πόλης, για να οριοθετήσουν τη γραμμή παύσης του πυρός και δεν βρήκαν κανέναν. Η πόλη είχε εγκαταλειφθεί. Δεν υπήρχαν ούτε δημοτικές ούτε καν στρατιωτικές αρχές, για να οριοθετηθεί η πράσινη γραμμή. Γι' αυτό και την Αμμόχωστο την κράτησαν περικλειστη μέχρι και σήμερα. Τη λεηλάτησαν, αλλά δεν την εποίκησαν. Η πολιτική αδυναμία μετά, άφησε τα πράγματα να φτάσουν εδώ που είναι μέχρι και σήμερα.

Ποια είναι η γνώμη σας για την τότε διοίκηση και την πολιτική γενικότερα μέχρι και σήμερα;

Αρχικά, τότε στην Ελλάδα δεν υπήρχε Κυβέρνηση, αλλά Χούντα, δηλαδή Δικτατορία. Στην Κύπρο επενέβη ο στρατός και κατέλαβε την εξουσία, καταλύοντας τη νομοθεσία και το Σύνταγμα. Όταν γίνεσαι στρατιώτης ορκίζεσαι πίστη και σεβασμό στο Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας και τους νόμους του. Όταν, λοιπόν, ο ίδιος ο στρατός καταπατά αυτό τον όρκο και καταλύει τη δημοκρατία, εγώ δεν δικαιούμαι να φύγω και να λιποτακτήσω, αφού εγώ ορκίστηκα να προστατεύσω τη Δημοκρατία και όχι να την καταστρέψω.

Δεν είχα κάτι το οποίο να είχα μυθοποιήσει πολιτικά, για να το απομυθοποιήσω με την εισβολή και τη διαχείρισή της από την

Κυβέρνηση. Είμαι και ήμουν πολιτικοποιημένος, αλλά έβλεπα τα πράγματα αντικειμενικά, από τη σωστή πλευρά. Ο Μακάριος στο διάγγελμά του από την Πάφο, μετά το πραξικόπημα, είπε ότι η Χούντα θέλει να διχοτομήσει την Κύπρο. Ήταν συμφωνημένο, γι' αυτό μιλάμε για προδοσία. Γι' αυτό δόθηκαν οι εντολές που δόθηκαν, να μην χτυπήσουμε τα μεταγωγικά ή τους αλεξιπτωτιστές, γι' αυτό μας έστειλαν να πάμε σε συγκεκριμένες τοποθεσίες με το φως της μέρας, έτσι ώστε να γίνουμε εύκολος στόχος, γι' αυτό το τάγμα μας που έπρεπε να αμυνθεί στις ακτές της Κερύνειας ήταν στην Πάφο! Αν ήμασταν στις θέσεις μας, αν όλο αυτό δεν ήταν σκόπιμα σαμποταρισμένο εκ των έσω, όχι μόνο δεν θα γινόταν απόβαση, αλλά η Τουρκία θα πάθαινε μια από τις μεγαλύτερες ήττες στην ιστορία

Έργο της Ελένης Στυλιανού Β61

της. Πρέπει να καταλάβετε ότι δεν είναι εύκολο να γίνει μια απόβαση από τη θάλασσα. Ακόμη και με πέτρες να αμυνόμασταν δεν θα γινόταν εισβολή! Τα όπλα στα φυλάκια του Πέντε Μίλι και του Πενταδακτύλου ήταν κυριολεκτικά στημένα, για να αποτρέψουν την εισβολή και οι αξιωματικοί έδωσαν διαταγές να μην γίνει τίποτα! Δεν ενημέρωσαν κανέναν. Ήθελαν να γίνει η απόβαση, ήθελαν να γίνει η εισβολή. Ήταν στημένο. Το πραξικόπημα, η εισβολή, όλα, με σκοπό να διαμελιστεί η Κύπρος.

Η αιχμαλωσία και ο πόλεμος άλλαξαν την άποψη και στάση σας προς τη ζωή;

Μετά την αιχμαλωσία, βέβαια, βλέπεις τη ζωή διαφορετικά. Όπως είπα και πριν, ξαναγεννήθηκα. Συγκρίνοντας όσα ζήσαμε εν καιρώ πολέμου και αιχμαλωσίας με αυτά

που έχουμε σήμερα, καταλαβαίνουμε πως σήμερα δεν έχουμε κανένα πραγματικά σοβαρό πρόβλημα. Σε κάνει αυτή η κατάσταση να εκτιμήσεις περισσότερο άλλα πράγματα. Δεν λογαριάζεις άλλες δυσκολίες της ζωής, «αφού περάσαμε και χειρότερα» σκεφτόμαστε, «θα τα βγάλουμε πέρα».

Θα θέλατε να μας πείτε μερικά λόγια για τον Σύνδεσμο Αιχμαλώτων;

Σκοπός του Συνδέσμου, πέρα από την ευημερία των αιχμαλώτων και τη φροντίδα τους από το Κράτος, τα οποία αν και αυτονότηα χρειάστηκε να παλέψουμε για να τα πάρουμε και ακόμη και τότε δεν τα πήραμε όπως θα έπρεπε και αργότερα εν μέρει μας τα πήραν πίσω, είναι επίσης να αφήσουμε μια κληρονομιά. Να ακουστούν και να μείνουν οι ιστορίες μας. Τα γεγονότα, όπως τα ζήσαμε εμείς. Η πραγματική αλήθεια! Να ακουστούν οι αιχμάλωτοι! Μέχρι το 1990, που ιδρύθηκε ο Σύνδεσμος, κανείς δεν νοιαζόταν για εμάς. Ούτε καν για να μας δώσουν ένα τιμητικό χαρτί. Μέχρι και σήμερα, το μόνο που έχουμε πάρει είναι το Απολυτήριο του στρατού, το οποίο γράφει: «Απολύεται ως συλληφθείς αιχμάλωτος των Τούρκων και δεν εξακριβώθηκαν οι συνθήκες αιχμαλωσίας του, ούτε η συμπεριφορά του κατά την αιχμαλωσία.» Αυτό το λεκτικό για εμάς είναι προσβλητικό. Εμείς, ως στρατιώτες, δεν παραδοθήκαμε την ώρα της μάχης, για να πιαστούμε αιχμάλωτοι. Συνεχίσαμε να πολεμάμε για την πατρίδα μας και μείναμε στη θέση μας μέχρι τέλους, σε αντίθεση με άλλους. Αιχμαλωτιστήκαμε, διότι εγκλωβιστήκαμε στα κατεχόμενα. Όταν πήγαμε, όμως, στη Βουλή ζητώντας αναγνώριση, δυστυχώς, κάποιος Ταξίαρχος της Εθνικής Φρουράς γύρισε και είπε: «Εμείς δεν συμφωνούμε να δώσουμε τιμές στους αιχμαλώτους, επειδή είναι κακό παράδειγμα για τους άλλους, καθώς παραδόθηκαν για να ζήσουν». Μα εμείς θέλαμε να πιαστούμε αιχμάλωτοι; Εμείς θέλαμε να πάμε στην Τουρκία και να περάσουμε όλες αυτές τις κακουχίες; Οι διοικητές και αυτή η Κυβέρνηση ήταν που μας εγκατέλειψαν και μας οδήγησαν στην αιχμαλωσία. Εμείς μείναμε να πολεμήσουμε και το ότι αιχμαλωτιστήκαμε αντί να πεθάνουμε, ήταν θέμα τύχης, όχι επιλογής.

Θα θέλατε να μας δώσετε ένα μήνυμα, για να κλείσουμε τη συνέντευξη;

Το μήνυμα που θέλω να δώσω είναι πως πρέπει να προστατεύσουμε την Κυπριακή Δημοκρατία μέχρι τέλους, για να μην χαθεί το γένος των Ελληνοκυπρίων από τη χώρα και πως πρέπει να βρούμε μία λύση για να ζήσουμε επιτέλους όλοι μαζί, ειρηνικά και αρμονικά, όπως σε όλες τις υπόλοιπες χώρες του κόσμου. Κάποια στιγμή οι διαμάχες πρέπει να σταματήσουν και να βρεθεί μια ειρηνική λύση στο Κυπριακό Πρόβλημα, πάντα στο πλαίσιο αρχών και αξιών.

1922: Η αλληλεγγύη του λαού της Κύπρου στους πρόσφυγες της Μικρασιατικής Καταστροφής

από τη Νεφέλη Κούμνα και τον Ιάσονα Ηλιόπουλο του Γ31

Η καταστροφή της Μ. Ασίας τον Αύγουστο του 1922 από τους Τούρκους, ως αποτέλεσμα των κακών χειρισμών των Ελλήνων πολιτικών και στρατιωτικών, της αδιαλλαξίας του Κεμάλ, αλλά και της μεταστροφής της στάσης των Μεγάλων Δυνάμεων απέναντι στην Ελλάδα, προκάλεσε, μετά από χιλιάδες χρόνια παρουσίας Ελλήνων στην περιοχή, τον ξεριζωμό τους. Αυτό είχε αντίκτυπο στην Κύπρο, που βρισκόταν υπό βρετανική κατοχή για περίοδο πέραν των 40 ετών, τόσο σε πολιτικό όσο και σε κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο. Οι Έλληνες Κύπριοι παρά τις δυσκολίες τους, στήριξαν με όλες τους τις δυνάμεις την μπόρα προσφύγων που έφθασαν στο νησί, αφενός υλικά κι αφετέρου ηθικά.

Πρώτιστα, η απαγόρευση στρατολόγησης οδήγησε τους Έλληνες Κυπρίους σε μια άλλη μορφή προσφοράς προς τη μαχόμενη Ελλάδα, τη συγκέντρωση χρημάτων μέσω εράνων και την αποστολή τους στην Αθήνα. Η προσπάθεια αυτή είχε μεγάλη επιτυχία, αφού καθ' όλη τη διάρκεια του χειμώνα μεγάλες ποσότητες μάλλινων ειδών και χρημάτων αποστάλησαν μέσω του Ελληνικού Προξενείου προς τη Γενική Διοίκηση «του έν Μικρά Άσία Έλληνικού Στρατού». Το έργο των Επιτροπών υποβοήθησε και ο Τύπος της εποχής, που με άρθρα καλούσε τον κόσμο να βοηθήσει την «από δεκαετίας πολεμούσα» Ελλάδα.

Η επανέναρξη των εχθροπραξιών, την άνοιξη του 1922, σε συνάρτηση με την πολιτική κατάσταση στην Κύπρο, οδήγησε το Εθνικό Συμβούλιο, σε μια από τις συνεδρίες του, να ασχοληθεί με το θέμα της ενίσχυσης του μικρασιατικού αγώνα. Στις 8/21 Απριλίου 1922 ανακοίνωσε ότι σημειωνόταν η ανάγκη για την αποστολή εθελοντών στο μέτωπο και πως θα έπρεπε να διενεργηθούν εθνικοί έρανοι. Ταυτόχρονα, η Ιερά Αρχιεπισκοπή Κύπρου, με δική της εγκύκλιο, στις 13 Απριλίου 1922, καθόριζε τον τρόπο οργάνωσης και συλλογής των εράνων. Την ευθύνη για τη διενέργεια των εράνων είχαν η Εκκλησιαστική και η Σχολική Επιτροπή κάθε ενορίας, σε συνεργασία με τον δάσκαλο.

Ήδη από τα μέσα του Αυγούστου του 1922, ο κυπριακός λαός άρχισε να συνειδητοποιεί την τραγικότητα της κατάστασης και έθεσαν σε εγρήγορση τόσο τον Τύπο όσο και τις Επαρχιακές Ερανικές Επιτροπές. Μαζεύτηκαν πέραν των 43 λιρών σε χρήματα και αντικείμενα αξίας 300 λιρών. Με τη βοήθεια των ιερέων και των δασκάλων, μαζεύτηκε ένα ποσό περίπου 200 λιρών και διάφορα είδη αξίας 130 λιρών. Παρόμοιες εξορμήσεις γίνονταν και από άλλες υποεπιτροπές στις υπόλοιπες επαρχίες, όπως η επίσκεψη δύο Επιτροπών στα κρασοχώρια της Λεμεσού, σε διάφορα χωριά της Κερύνειας, ενώ στη Λευκωσία, μόνο από δωρεές της Μονής Κύκκου και των κατοίκων της πρωτεύουσας, μαζεύτηκαν 400 λίρες. Ώθηση στη συλλογή χρημάτων έδωσαν τα μνημόσυνα, τόσο υπέρ της μνήμης του Μητροπολίτη Σμύρνης Χρυσοστόμου όσο και υπέρ των πεσόντων στις πολεμικές αναμετρήσεις της Μικράς Ασίας. Ο Αρχιεπίσκοπος Κύριλλος, στα τέλη Σεπτεμβρίου 1922, με εγκύκλιό του προς τις Επαρχιακές Επιτροπές, κάλεσε τον λαό σε πάνδημα μνημόσυνα και αναφερόταν, επίσης, στην ανάγκη διενέργειας εράνου στις εκκλησίες, για την προσφορά χρηματικών εισφορών υπέρ των «εκατοντάδων χιλιάδων Μικρασιατών».

Η Φιλόπτωχος μάζεψε έως τον Οκτώβριο 1922 περίπου 100 λίρες, από τις οποίες 60 στάλθηκαν στο Οικουμενικό Πατριαρχείο, 15 στην Κυπριακή Αδελφότητα της Αθήνας, για τη συντήρηση των εκεί προσφύγων και ένα αρκετά σημαντικό ποσόν θα χρησιμοποιούνταν για τους Κύπριους πρόσφυγες.

Παράλληλα με τη δράση των ερανικών επιτροπών, σημαντικό ρόλο διαδραμάτισαν και τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, κυρίως τα παρθενγωγεία. Με πρωτοβουλία της διευθύντριας του Παρθενγωγείου Φανερωμένης, μαζεύτηκαν από τις μαθήτριες και στάλθηκαν διάφορα ενδύματα για τους πρόσφυγες στο λοιμοκαθατήριο. Οι δασκάλες του Παρθενγωγείου Λεμεσού διοργάνωσαν κινηματογραφική παράσταση, από τα καθαρά έσοδα της οποίας, ένα ποσό δόθηκε σε οικογένεια προσφύγων, που διέμενε στη Λεμεσό, ενώ τα υπόλοιπα κατατέθηκαν στο ταμείο της Επιτροπής. Επιπρόσθετα, παραμονές Χριστουγέννων οργανώθηκε στη Λάρνακα «Έσπερις υπέρ των Άπόρων Προσφύγων», με ερανικό ποσό 55 λίρες.

Πέραν των εκδηλώσεων αυτών, σημαντική πηγή εισφορών ήταν οι προσωπικές δωρεές ευκατάστατων ατόμων ή σωματείων της κυπριακής κοινωνίας. Εκτός από τα εκκλησιαστικά ιδρύματα, τα οποία εισέφεραν μεγάλο ποσοστό του συνολικού ποσού των εράνων, υπήρξαν και συγκεκριμένα άτομα που πρόσφεραν τεράστια ποσά για την εποχή, όπως ήταν ο γνωστός βιομήχανος Χριστόδουλος Χατζηπαύλου, που απέστειλε 80 λίρες υπέρ των προσφύγων.

Η προσφορά προς τους πρόσφυγες δεν ήταν μόνο χρηματική. Συχνές ήταν οι προμήθειες τροφίμων προς τους πρόσφυγες που προσέγγιζαν τα λιμάνια της Κύπρου και στους οποίους οι Βρετανοί απαγόρευαν την παραμονή, όπως και η αποστολή τροφίμων και ενδυμάτων προς τους πρόσφυγες που βρίσκονταν στο λοιμοκαθατήριο. Επιπλέον, ο Ηγούμενος Κύκκου Κλεόπας παρέθεσε γεύμα σε ομάδες προσφύγων στα Λοιμοκαθατήρια Λάρνακας και Δεκέλειας, κάτι που θα αναθάρρησε σε κάποιο βαθμό τους λαβωμένους ψυχολογικά από τον πόλεμο πρόσφυγες.

Καταληκτικά, μια σημαντική παράμετρος προσφοράς προς τους πρόσφυγες ήταν και η ενσωμάτωσή τους στην κυπριακή κοινωνία. Οι ίδιες οι Επιτροπές Προσφύγων με αγγελίες τους στον Τύπο ζητούσαν εργασία για τους πρόσφυγες, αναφέροντας και τα προσόντα των υποψηφίων. Επιπλέον, εντοπίζονται αγγελίες για παροχή κυρίως υπηρεσιών τόσο από Έλληνες όσο και από ξένους. Σε κάποιες περιπτώσεις, οι εμπειρότεροι των προσφύγων κατάφερναν να επαναδραστηριοποιηθούν στους τομείς που δρούσαν και στη Μικρά Ασία.

Οι δυσχερείς οικονομικές συνθήκες που επικρατούσαν στο νησί κατά τη μεταπολεμική περίοδο, σε συνδυασμό με τη μειωμένη γεωργική παραγωγή, όπως και η άκαμπτη βρετανική διοίκηση, καθιστούσαν τη συνεχή βοήθεια προς τους πρόσφυγες εξαιρετικά δύσκολη. Παρόλα τα προβλήματα, οι Έλληνες της Κύπρου επέδειξαν την αλληλεγγύη και συμπαραστάσή τους προς τους Μικρασιάτες πρόσφυγες. Οι Έλληνες της Κύπρου, στο πλαίσιο του ενωτικού φρονήματος, βρίσκονταν πάντοτε στο πλευρό των Αγώνων των Ελλήνων.

Η Νεολαία της Κύπρου στον Αγώνα του '55-'59

από τις Γεωργία Παναγή, Αναστασία Πήλασα, Ελπίδα Αντωνίου Γ31

Συζητώντας για τον Απελευθερωτικό Αγώνα του 1955-1959, είναι σημαντικό να διευκρινιστεί ότι η αγωνιστική δράση της νεολαίας διαδραμάτισε πολύ σημαντικό ρόλο στη διεξαγωγή του Αγώνα. Στην πραγματικότητα, οι αγωνιστές της ΕΟΚΑ, στη συντριπτική τους πλειοψηφία ήταν νέοι, ηλικίας κάτω των 25 χρόνων. Νέοι στελέχωναν τους διάφορους τομείς δράσης της ΕΟΚΑ, τις ομάδες δολιοφθορών, τις ομάδες εκτελέσεων, το αντάρτικο, τους συνδέσμους, ακόμη και τα κλιμάκια της ΠΕΚΑ (Πολιτική Επιτροπή Κυπριακού Αγώνα), της πολιτικής πτέρυγας της ΕΟΚΑ. Έτσι, κατά τη διάρκεια του Αγώνα, με εντολή του Αρχηγού ιδρύθηκε η ANE (Άλκιμος Νεολαία ΕΟΚΑ), με μέλη νέους και νέες, μαθητές των Γυμνασίων του νησιού. Η ANE, διοργάνωνε εκδηλώσεις και ομιλίες, ώστε να διατηρείται υψηλό το ηθικό των πολιτών και έκαναν εράνους με σκοπό την οικονομική υποστήριξη των οικογενειών των φονευθέντων αγωνιστών. Στην πραγματικότητα, το εκπαιδευτικό πρόγραμμα από κάποιο χρονικό σημείο και μετά είχε καταργηθεί. Η μαθητιώσα νεολαία βρισκόταν συνέχεια στον δρόμο, με μαχητικότητα και παλμό, καθημερινά επί ποδός πολέμου, αντιμετωπίζοντας τον Βρετανικό στρατό με όσα μέσα διέθεταν.

Οι Βρετανοί μηχανεύτηκαν κάθε τρόπο και μέθοδο εναντίον της Ελληνικής Παιδείας, για να πατάξουν τη δράση της ΕΟΚΑ. Το κλείσιμο των σχολείων δεν ήταν η μόνη ενέργεια για να κτυπηθεί η Ελληνική Παιδεία στην Κύπρο και για να πληγεί η ΕΟΚΑ. Γιατί, παράλληλα προς το φασιστικό αυτό μέτρο, διατάχθηκε και η απέλαση των καθηγητών από την Ελλάδα, όπως και η υποχρεωτική διδασκαλία των Αγγλικών στα παιδιά των δύο τελευταίων τάξεων των δημοτικών σχολείων. Υπήρξε, ακόμη, η στέρηση της άδειας εργασίας αρκετών καθηγητών, με την κατηγορία ότι

η διδασκαλία τους ήταν επαναστατική και παράνομη, ότι χρησιμοποίησαν τα σχολεία για την ανατροπή της Κυβερνήσεως και της κοινωνικής τάξεως στην Κύπρο και ότι με τη συμπεριφορά τους ενθάρρυναν τους μαθητές να πάρουν μέρος σε πολιτικές δραστηριότητες. Το μέτρο τούτο έδωσε την ευκαιρία στο Διγενή να διατάξει μεταξύ άλλων τη λειτουργία του «κρυφού σχολείου», κυρίως σε εκκλησίες, όπως και άλλους χώρους, με εξαιρετικά αποτελέσματα.

Στην ανάγκη αυτή συνηγορούσε και η καταζήτηση πολλών μαθητών/μαθητριών γυμνασίων, μετά από μαχητικές διαδηλώσεις ή και δυναμιτιστικές ενέργειες στις πόλεις, όπως ρίψεις βομβών και εκτελέσεις στελεχών και πρακτόρων του εχθρού. Τρεις ξεχωριστές τέτοιες μορφές ήταν οι ήρωες Μιχαήλ Γιωργάλλας, Παναγιώτης Τουμάζος και Ευαγόρας Παλληκαρίδης.

Τα σχολεία της Κύπρου υπήρξαν οι ναοί, όπου η αιώνια Ελλάδα υμνείτο καθημερινά. Οι εθνικές γιορτές της 28ης Οκτωβρίου και της 25ης Μαρτίου πρόσφεραν στιγμές αληθινής εθνικής έξαρσης και ελπίδας. Ιδιαίτερα συγκινητική ήταν η γιορτή της ελληνικής σημαίας, κατά την οποία όλοι οι μαθητές του Γυμνασίου, με χέρι ανυψωμένο και με φωνή παλλόμενη από πίστη και αφοσίωση, έδιναν κάθε χρόνο τον όρκο ότι με αυτοθυσία θα διαφύλατταν το εθνικό μας σύμβολο και με όλες τους τις δυνάμεις θα αγωνίζονταν για την τιμή και το μεγαλείο του Έθνους και για την Ένωση της Κύπρου με τη μητέρα Ελλάδα. Κι όταν το πλήρωμα του χρόνου φτάνει, τα ελληνικά Γυμνάσια αποδείχτηκαν εκκολαπήρια απaráμιλλων εθνικών αγωνιστών της ΕΟΚΑ, που ανέβαιναν το ικρίωμα της αγχόνης ψάλλοντας τον Ύμνο της Ελευθερίας.

Αρχηγός της νεολαίας ΕΟΚΑ στα πρώτα βήματα του Αγώνα ήταν ο Χριστόφορος Σεραφείμ, με βοηθό τον Ανδρέα Μαλέκο, ενώ αρχηγοί νεολαίας κατά τομέα διετέλεσαν οι ακόλουθοι:

Λευκωσία: Θάσος Σοφοκλέους, Λουκής Παιονίδης, Αντώνης Σωτηριάδης και Ρένος Λυσιώτης, ενώ το γυναικείο τμήμα διεύθυναν κατά σειράν η Αλίκη Στρογγυλού, η Λούλλα Κόκκινου και η Λυγία Γαλάζη.

Λεμεσός: Μανώλης Σαββίδης, Άριστος Χρυσοστόμου και Ανδρέας Αγγελόπουλος, με υπεύθυνη του γυναικείου τμήματος τη Διάνα Μαύρου. Πάφος: Ανδρέας Λαμπριανίδης, Δημήτρης Σμυρλής, Κώστας Στεφάνου, Ευστάθιος Χριστοδουλίδης, Ιωάννης Λοϊζίδης και για το γυναικείο τμήμα η Αγγελική Σμυρλή και η Μαρούλα Παπαδημητρίου.

Λάρνακα: Γεώργιος Δρουσιώτης, Ανδρέας Πετρίδης, Πιερής Πιερή, Προκοπής Γαβριηλίδης και για το γυναικείο τμήμα η Τούλα Χαραλάμπους,

Αρθρογραφία

η Ήβη Πετρίδου και η Φωτούλα Μορφάκη.

Στους τομείς Κερύνειας, Βαρωσιού και Καρπασίας η νεολαία διοικείται από τους εκάστοτε τομεάρχες, μέσω τοπικών υπευθύνων.

Στο αρχικό στάδιο του Αγώνα, η νεολαία ασχολούνταν με την αναγραφή συνθημάτων στους τοίχους και την ανάρτηση πανό, τη διανομή φυλλαδίων, την οργάνωση διαδηλώσεων και επεισοδίων, τα οποία στόχευαν στην απασχόληση των στρατιωτικών δυνάμεων, ως αντιπερισπασμό στην πίεση που αυτές ασκούσαν εναντίον των ανταρτικών ομάδων. Η δράση της νεολαίας ήταν πολύ σημαντική, για την εξέλιξη του Αγώνα.

Συγκεκριμένα, οι μορφές δράσης της Νεολαίας ήταν οι εξής:

-Ρίψη φυλλαδίων

Η ρίψη φυλλαδίων στους δρόμους, στα καφενεία, στους κινηματογράφους, στα γήπεδα, είχε σκοπό να πληροφορήσει τον κόσμο, να διαφωτίσει, να ενθαρρύνει, να εξυψώσει το εθνικό φρόνημα, να προειδοποιήσει και να απειλήσει τους αντιδραστικούς και τους Άγγλους. Ο αγωνιστής έριχνε τα φυλλάδια σε δεσμίδες των 20-100 ενώ ποδηλατούσε. Στην τελευταία περίπτωση, είχε συνήθως μαζί του και άλλους αγωνιστές, για να μην μπορούν να ξεχωρίσουν ποιος τα έριξε. Τα φυλλάδια δακτυλογραφούνταν σε στένσιλ (στα ελληνικά διάτρητο, το οποίο χρησιμοποιείται για να δημιουργηθούν συγκεκριμένα σχέδια π.χ. γράμματα, σύμβολα ή σχέδια) και πολυγραφούνταν σε χειροκίνητο πολυγράφο εγκατεστημένο σε κάποιο σπίτι, που άλλαζε συχνά. Στη συνέχεια, παραδίνονταν στον υπεύθυνο, που με τη σειρά του τα μοίραζε στους ομαδάρχες, συνήθως στο σπίτι του, κι εκείνοι με τη σειρά τους στα μέλη των ομάδων, που τα κουβαλούσαν συνήθως μέσα στο πουκάμισό τους, όταν πήγαιναν για να τα ρίξουν τη νύχτα ή και τη μέρα. Καταβαλλόταν προσπάθεια να τα ρίχνουν όλοι την ίδια ώρα, για λόγους ασφάλειας.

-Αναγραφή Συνθημάτων

Η αναγραφή συνθημάτων, γινόταν συνήθως με μπλε μπογιά, ιδιαίτερα κατά τις εθνικές επετείους, στους τοίχους των σχολείων και άλλων κτηρίων και στους κεντρικούς δρόμους, από τους οποίους τότε αργά το βράδυ δεν περνούσαν πολλά αυτοκίνητα. Είχε σκοπό κυρίως την εξύψωση του ηθικού και τη γνωστοποίηση στόχων. Σε κάθε περιοχή την αναγραφή έκανε μια ομάδα, τα μέλη της οποίας μοιράζονταν τους ρόλους: άλλοι ήταν παρατηρητές στις γωνιές, για να ειδοποιήσουν σε περίπτωση προσέγγισης στρατιωτών ή αστυνομικών, άλλοι μετέφεραν τις μπογιές

και τις σκάλες και άλλοι έγραφαν τα συνθήματα. Τα συνθήματα δίνονταν από την Οργάνωση, αλλά πολλοί αυτοσχεδίαζαν.

-Ρίψη βομβών Μολότωφ

Σε κάποιο στάδιο χρησιμοποιήθηκαν συστηματικά από τη Νεολαία οι βόμβες Μολότωφ, δηλαδή μπουκάλες γεμάτες βενζίνη, βουλωμένες με ρούχο. Το ρούχο προεξείχε και όπως ήταν εμβαπτισμένο με βενζίνη άναβε εύκολα. Οι βόμβες Μολότωφ ρίχνονταν, για να προκαλέσουν μικρές ζημιές στις εισόδους σπιτιών, όπου κατοικούσαν Άγγλοι, με σκοπό τον εκφοβισμό. Χρησιμοποιήθηκαν βέβαια και για άλλους σκοπούς.

-Άλλες μορφές δράσης της Νεολαίας

Άλλες δράσεις ήταν η μεταφορά εμπιστευτικών μηνυμάτων σε φακελάκια, η μεταφορά τροφίμων και οπλισμού, η δακτυλογράφηση, πολυγράφηση και μεταφορά φυλλαδίων, όπως και η εκφώνηση συνθημάτων με τηλεβόα. Ενωμένος ο Κυπριακός Ελληνισμός, με φρόνημα αδούλωτο, αποφασισμένος να ζήσει ελεύθερος στα ιερά του χώματα, έγραψε τη δική του ιστορία με το αίμα του, που έρρευσε άφθονο από τα κορμιά των παιδιών του. Ο Έλληνας της Κύπρου πίστεψε στη νίκη, όπως πίστεψε πως θα νικούσε ο αρχαίος Έλληνας τους Πέρσες κι ο Έλληνας της Τουρκοκρατίας τους Τούρκους. Κι αυτή η πίστη έφερε το θαύμα. Έβλεπε η ψυχή του ζωντανή μπροστά της την Ελευθερία και την κέρδισε. Ήταν γεμάτη η ψυχή του ελληνικότητα, που βγήκε γνήσια μέσα από τα δεινά και τις θυσίες του πολέμου. Με αυτή την ψυχή ανέβηκε την αγχόνη, με αυτή την ψυχή κάηκε ζωντανός ο αγωνιστής, με αυτή την ψυχή πολέμησε στα βουνά και τις πόλεις, με αυτή την ψυχή έζησε κάθε δύσκολη ώρα του πολέμου. Το μαρτυρούν τα Φυλακισμένα Μνήματα, τα κρησφύγετα του Αγώνα και της θυσίας, τα πεδία των μαχών, το μαρτυρεί ο γραπτός λόγος, που καταγράφει την εποχή και είναι ο φορέας του πνεύματος και του πολιτισμού της.

Αν είναι, λοιπόν, να λεχθεί κάτι ως κατακλείδα, είναι να αναβιώσει και σήμερα στις ψυχές των νέων μας το πνεύμα του έπους του '55-'59, για να κρατήσει τις Θερμοπύλες στους πολύ δύσκολους καιρούς που διάγουμε. Χρειάζεται, βέβαια, απαραίτητα αυτού του είδους η νεολαία, η οποία προσδοκούμε ότι θα βρεθεί. Και πρέπει να βρεθεί, γιατί ό,τι και να γίνει η Κύπρος δεν πρόκειται να χαθεί, αφού «η Ρωμιόσυνη εν φυλή συνόττσιαρη του κόσμου, κανένας δεν ευρέθηκεν για να την ιξηλείψει, κανένας, γιατί σιέπει την που τάψη ο Θεός μου», όπως έγραψε ο Βασίλης Μιχαηλίδης.

Το Μνημείο Αγωνιζόμενης Μαθητιώσας Νεολαίας βρίσκεται στη Λεμεσό, στην είσοδο του Λανιτείου Λυκείου. Το Μνημείο φιλοτέχνησε ο γλύπτης Θεόδουλος Θεοδούλου, το 2005, με δαπάνη της Εφορείας Ελληνικών Εκπαιδευτηρίων Λεμεσού.

Η σημασία της γεωπολιτικής θέσης της Κύπρου από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα

από την Καλλιόπη Ηρακλέους Γ32

Η γεωγραφική θέση της Κύπρου είχε καθοριστικό ρόλο στην ιστορική εξέλιξη του νησιού. Η Κύπρος είχε πάντα πολύ καλή στρατηγική θέση και μπορούσε να εξυπηρετήσει σε κάθε εποχή τα αντίστοιχα οικονομικά, πολιτικά και στρατιωτικά συμφέροντα των ισχυρών. Τα συμφέροντα αυτά είναι για κάθε εποχή διαφορετικά και εξαρτώνται από τις οικονομικές και στρατιωτικές εξελίξεις της παγκόσμιας κοινωνίας. Έτσι, η Κύπρος ήταν πάντοτε στόχος κατάκτησης των μεγάλων αυτοκρατοριών και γενικότερα των ισχυρών ηγεμόνων της εποχής.

Η Κύπρος είναι μια από τις αρχαιότερες γεωγραφικές παρουσίες στον Μεσογειακό κόσμο, αφού μερικά από τα πρώτα αρχαία ιστορικά μνημεία που βρέθηκαν στον χώρο της Κύπρου χρονολογούνται κατά τη λίθινη εποχή. Πολλοί λαοί από τα μικρασιατικά παράλια, όπως και από περιοχές της Ελλάδας, είχαν εγκατασταθεί στην Κύπρο, με κύριο παράδειγμα να είναι αυτό των Μυκηναίων εμπόρων, οι οποίοι είχαν εγκατασταθεί στην Κύπρο με σκοπό να αναπτύξουν εμπορικές σχέσεις με τα παράλια της Μικράς Ασίας και να εκμεταλλευτούν τα κοιτάσματα χαλκού που υπήρχαν στο νησί. Γενικότερα, διάφοροι λαοί συνυπήρχαν στην Κύπρο, με αποτέλεσμα τη μεταξύ τους αφομοίωση πολιτισμικών στοιχείων, όπως και υλικών αγαθών.

Οι πρώτοι «κατακτητές» της Κύπρου ήταν οι Φοίνικες, οι οποίοι ήταν αποικιοκράτες. Οι Φοίνικες αντιλαμβανόμενοι τους περιορισμούς στο εμπόριό τους, λόγω της ενδοχώρας τους, κατέφυγαν στη Μεσόγειο και έστρεψαν την προσοχή τους στην Κύπρο. Αποβιβάστηκαν τον 9ο αιώνα δημιουργώντας αποικίες, με πιο γνωστή εκείνη του Κιτίου. Η θέση της Κύπρου είχε σημαντικό ρόλο για τη δημιουργία αποικιών από τους Φοίνικες, αφού ως λαός των ανατολικών Μικρασιατικών παραλίων είχαν εύκολη πρόσβαση στην Κύπρο και την οποία χρησιμοποιούσαν ανέκαθεν ως εμπορικό λιμάνι. Σε αυτή την περίπτωση, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι οι κάτοικοι της Κύπρου ωφελήθηκαν από τη γεωγραφική τους θέση, καθώς απέκτησαν ουσιαστικά έναν σύμμαχο, που θα τους βοηθούσε μετέπειτα στις εκστρατείες κατά των Περσών.

Τον 7ο αιώνα π.Χ. ακολούθησαν τους Φοίνικες δύο άλλοι κατακτητές, οι οποίοι δελεάστηκαν - όπως και οι Φοίνικες - από τη ξεχωριστή γεωγραφική θέση του νησιού. Πρώτοι ήταν οι Ασσύριοι και ακολούθως οι Αιγύπτιοι. Και οι δύο αυτοί λαοί κυριάρχησαν για αρκετά μικρό χρονικό διάστημα, ακολουθώντας, όμως, μια πιο επώδυνη τακτική από αυτή των Φοινίκων, επειδή δεν δημιούργησαν αποικίες, αλλά κατέκτησαν με τη βία ολόκληρη την Κύπρο, επιβάλλοντας φόρο υποτέλειας στους κατοίκους της.

Όταν η Αίγυπτος κατακτήθηκε από τους Πέρσες, κατά τις επεκτατικές εκστρατείες τους, η εξουσία της Κύπρου πέρασε στα χέρια τους. Οι Πέρσες έθεσαν και αυτοί φόρο υποτέλειας, όπως και οι προηγούμενοι κατακτητές, αλλά διατήρησαν τους ήδη υπάρχοντες βασιλιάδες στο νησί και δεν έστειλαν για τη διοίκησή του κάποιον Πέρση Σατράπη. Οι Πέρσες θεωρούσαν την Κύπρο σύμμαχη χώρα, από όπου θα μπορούσαν εύκολα να καταστείλουν διάφορες εξεγέρσεις των υπόδουλων λαών των Μικρασιατικών παραλίων, όπως και των Αιγυπτίων. Φυσικά, σε περιπτώσεις όπως ήταν η επανάσταση του Ονήσιλου στους Σόλους, οι Πέρσες αναγκάστηκαν να επιβάλουν την τάξη με την κατάλληλη Περσική διοίκηση. Ακολούθησαν και άλλες εξεγέρσεις εναντίον των Περσών με τη συμμετοχή των Κυπρίων, των Φοινίκων και των Αιγυπτίων, οι οποίες καταπνίγηκαν. Την περίοδο εκείνη είχαν προσπαθήσει και οι Έλληνες να απελευθερώσουν την Κύπρο από τους Πέρσες, για δύο λόγους. Ο πρώτος ήταν πως ήθελαν να χρησιμοποιήσουν την Κύπρο ως στρατιωτική βάση προς την Ανατολή και, επίσης, διότι έτσι θα τόνωναν το εθνικό τους φρόνημα. Υπήρξαν κάποιες επιτυχίες των Ελλήνων, αλλά οι Πέρσες έφυγαν από το νησί μόλις τον 4ο αιώνα π.Χ., χάρη στην εκστρατεία του Μεγάλου Αλεξάνδρου και με τη βοήθεια αρκετών Κυπρίων βασιλιάδων.

Η Κύπρος γνώρισε τα επόμενα χρόνια μια περίοδο ειρήνης μέχρι να περάσει στη Ρωμαϊκή επικράτεια το 58 π.Χ. Οι Ρωμαίοι γοητευμένοι από τον άφθονο χαλκό και τον φυσικό πλούτο της Κύπρου, καθώς και από τη στρατηγική της θέση, αποφάσισαν να την κατακτήσουν. Την

περίοδο, όμως, της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, οι κάτοικοι της Κύπρου δεν δέχθηκαν κάποια ιδιαίτερη καταπίεση, με αποτέλεσμα να αναπτυχθούν στο νησί διάφοροι πνευματικοί και τεχνικοί τομείς, όπως είναι ο τομέας της οινοποιίας. Επίσης, αναπτύχθηκε πολύ το εμπόριο, λόγω τόσο της γεωγραφικής θέσης του νησιού όσο και της σωστής διαχείρισης από τους Ρωμαίους και τους Κυπρίους.

Αυτό συνεχιζόταν, μέχρι που οι Βυζαντινοί έχασαν το νησί από τον Ριχάρδο Λεοντόκαρδο, βασιλιά της Αγγλίας, το 1191, κατά τη διάρκεια της Γ΄ Σταυροφορίας. Η Κύπρος πουλήθηκε από τον Ριχάρδο στη στρατιωτική οργάνωση των Ναϊτών. Αυτό έγινε, διότι ο Ριχάρδος δεν μπορούσε να διαθέσει αρκετό στρατό για τον έλεγχο της Κύπρου και επίσης χρειαζόταν χρήματα για να πληρώσει τους στρατιώτες του και τα έξοδα της Σταυροφορίας. Τα χρήματα αυτά διέθεσαν οι Ναϊτες, οι οποίοι συμπεριφέρθηκαν απάνθρωπα στον κυπριακό λαό, προκαλώντας την εξέγερσή του το 1192. Την αναταραχή αυτή εκμεταλλεύτηκε ο Γκυ ντε Λουζινιάν, ο οποίος ανέλαβε την ίδια χρονία τη διακυβέρνηση της Κύπρου από τους Ναϊτες. Ο Γκυ ντε Λουζινιάν ίδρυσε τη δυναστεία των Λουζινιανών στην Κύπρο, διότι η Κύπρος ήταν κοντά στο Βασίλειο της Ιερουσαλήμ, που είχε χάσει και επιθυμούσε να ανακτήσει. Η ενσωμάτωση του νησιού στη δυτική Ευρώπη το προστάτευσε από τις αραβικές επιδρομές και πρόσφερε στον πολιτισμό του τόπου πολύτιμα στοιχεία.

Ο Ιάκωβος, ο τελευταίος Φράγκος βασιλιάς της Κύπρου, αφού το 1460 ήρθε σε δύσκολη θέση με την απειλή της εισβολής των Οθωμανών να παραδοθεί, σύναψε συμμαχία με τη Βενετία, μέσω του γάμου του με την Αικατερίνη Κορνάρο. Μετά τον θάνατο του Ιακώβου και την ανάδειξη της Αικατερίνης στον θρόνο, οι Βενετοί βρήκαν την τέλεια ευκαιρία να πάρουν την εξουσία της Κύπρου που ήθελαν για διάφορους λόγους. Αρχικά, έβλεπαν την προοπτική ανάπτυξης του εμπορίου στην Κύπρο και τη χρήση του νησιού ως μέσο διείσδυσης στο εμπόριο των μπαχαρικών της Ασίας. Η Κύπρος θα ήταν, επίσης, μια πολύ καλή βάση ανεφοδιασμού των βενετσιάνικων πλοίων που μετέφεραν εμπορεύματα στα παράλια της Μικράς Ασίας. Τέλος, οι Βενετοί ήθελαν να εκμεταλλευτούν στο μέγιστο τους πλουτοπαραγωγικούς πόρους του νησιού και κυρίως την παραγωγή αλατιού και ζάχαρης. Έτσι, το 1489 εξανάγκασαν τη βασίλισσα της Κύπρου Αικατερίνη Κορνάρο να τους παραχωρήσει τη διοίκηση του νησιού και να αποχωρήσει για τη Βενετία.

Το 1453 οι Οθωμανοί έχοντας κατακτήσει την Κωνσταντινούπολη, ένιωθαν ισχυροί και αποφάσισαν να επεκταθούν και σε άλλες περιοχές. Κατάφεραν να προσαρτήσουν στην αυτοκρατορία τους την Αίγυπτο, τη Συρία και την Παλαιστίνη, την περίοδο 1512-1520. Έχοντας, πλέον, τους Οθωμανούς να περικυκλώνουν την Κύπρο από τις πιο πάνω χώρες, αλλά και από περιοχές της Ελλάδας που είχαν κατακτήσει μερικά χρόνια αργότερα, οι Βενετοί αναγκάστηκαν να πληρώνουν φόρο υποτέλειας στους Οθωμανούς. Όταν, όμως, ορίστηκε ως σουλτάνος ο Σελίμ Β΄, αποφάσισε να εισβάλλει στο νησί και να το κατακτήσει, επειδή τα λιμάνια του θα διασφάλιζαν μια καλύτερη οδό για εμπόριο προς τη Συρία και την Αίγυπτο, αλλά και διότι τον ενοχλούσε η ιδέα της παρουσίας των δυτικών

στη μέση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Έτσι, το 1570 οι Οθωμανοί εισέβαλλαν στην Κύπρο και την κατέλαβαν χωρίς ιδιαίτερη δυσκολία.

Η οθωμανική κατάκτηση διήρκησε 307 χρόνια, από το 1571 που κατέλαβαν την Κύπρο από τους Βενετούς, μέχρι το 1878 που η κυριαρχία της Κύπρου μεταβιβάστηκε στους Άγγλους. Το 1869 με το άνοιγμα της διώρυγας του Σουέζ, η Κύπρος προσέλκυσε το ενδιαφέρον των Άγγλων, οι οποίοι έβρισκαν τη στρατηγική θέση του νησιού εξαιρετικά σημαντική. Πιο συγκεκριμένα, από την Κύπρο θα μπορούσαν πολύ εύκολα να ελέγχουν τις αποικίες τους στη δυτική Ασία και τη Μέση Ανατολή. Έτσι, το 1878 Οθωμανοί και Άγγλοι υπέγραψαν στο Βερολίνο μυστική συμφωνία, κατά την οποία οι Οθωμανοί θα ενοικίαζαν την Κύπρο στους Άγγλους, με αντάλλαγμα τη βοήθεια της Αγγλίας στον ρωσοτουρκικό πόλεμο.

Οι Κύπριοι δέχθηκαν με χαρά την Αγγλική διοίκηση του νησιού, αφού πίστευαν πως θα ήταν πιο εύκολη η Ένωση με την Ελλάδα, κάτι που φυσικά δεν έγινε ποτέ. Όταν οι Άγγλοι κατέκτησαν την Αίγυπτο, η Κύπρος έχασε τη στρατηγική της σημασία και έτσι οι Άγγλοι πρόσφεραν στην Ελλάδα την Κύπρο, ως αντάλλαγμα για τη συμμετοχή της στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο με το μέρος της ANTANT. Δυστυχώς, η Ελλάδα στο πλαίσιο του εθνικού διχασμού δεν αποδέχθηκε την προσφορά. Οι Κύπριοι, αργότερα, βλέποντας πως πλέον έχει χαθεί κάθε ελπίδα για Ένωση με την Ελλάδα υπό το αγγλικό καθεστώς, άρχισαν να διαμαρτύρονται. Το 1950 πραγματοποιήθηκε το Ενωτικό Δημοψήφισμα, στο οποίο το 96% του πληθυσμού ψήφισε Ένωση με την Ελλάδα. Οι Άγγλοι αγνόησαν το αίτημα για Ένωση, γεγονός που οδήγησε στον Απελευθερωτικό Αγώνα της ΕΟΚΑ, από το 1955 έως το 1959. Ο Αγώνας θα οδηγήσει στις Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου, που είχαν ως αποτέλεσμα την Ανεξαρτησία της Κύπρου το 1960.

Τα επόμενα 14 χρόνια από την ίδρυση της ανεξάρτητης Κυπριακής Δημοκρατίας, ακολούθησαν πολιτικές εξελίξεις τόσο στην Κύπρο όσο και στην Ελλάδα, που οδήγησαν δυστυχώς στην τούρκικη εισβολή το 1974. Αφορμή της εισβολής ήταν το πραξικόπημα εναντίον του τότε Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας, Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄, τον Ιούλιο του 1974. Οι Τούρκοι δηλώνουν πως η εισβολή ήταν μια ειρηνευτική αποστολή, με σκοπό την προστασία των Τουρκοκύπριων του νησιού. Αυτό ήταν, όμως, μόνο μια πρόφαση, αφού οι πραγματικοί λόγοι πίσω από την εισβολή ήταν η ενίσχυση της εξουσίας της Τουρκίας στο νησί και η επέκταση των Τούρκων προς την ανατολική Μεσόγειο. Οι συνέπειες τις εισβολής είναι αμέτρητες, με πιο εμφανή την κατοχή μεγάλου μέρους της Κύπρου, ενώ δημιούργησε πολλά ανθρωπιστικά ζητήματα, όπως είναι οι πρόσφυγες, οι αγνοούμενοι και οι εγκλωβισμένοι.

Συμπερασματικά, ένα αισιόδοξο μήνυμα που θα μπορούσαμε να κρατήσουμε από την πολύπαθη ιστορία του νησιού μας είναι ότι παρ' όλους τους κατακτητές που πέρασαν από το νησί, οι Κύπριοι κατάφεραν να διατηρήσουν τον πολιτισμό τους, την ελληνική τους ταυτότητα, τη θρησκεία και τη γλώσσα τους. Πρέπει, λοιπόν, να έχουμε ως παράδειγμα τους προγόνους μας και να σεβόμαστε και να διατηρούμε την πολιτιστική κληρονομιά μας.

«Ο ποιητής που ήθελε να τραγουδήσει την Επανάσταση»

συνέχεια από τη σελ. 1 ▶

από τις Μαρίνα Κυπριανού Γ42
και Δέσποινα Αγαθοκλέους Γ51

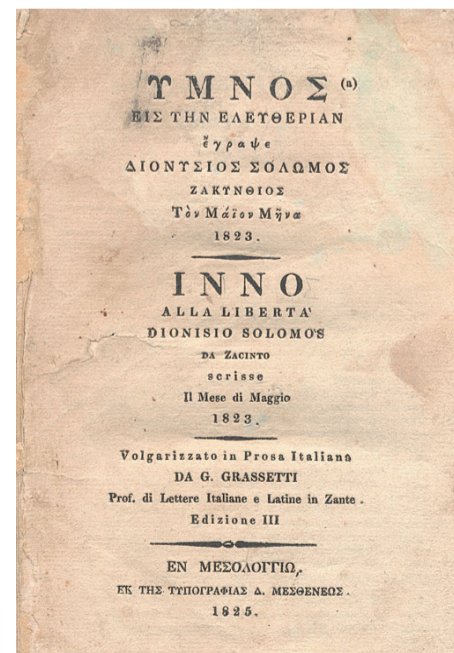
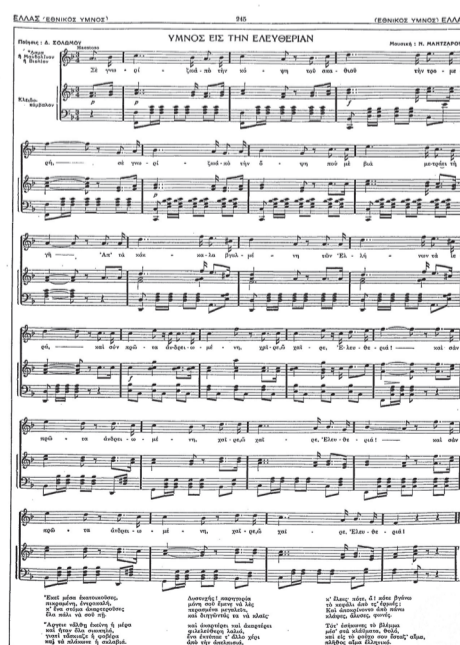
Τον 19ο αιώνα, περίοδο του Διαφωτισμού, μετά την κατάρρευση των μοναρχικών και ολιγαρχικών καθεστώτων, στην Ελλάδα ανακύπτει η ανάγκη συγκρότησης πολιτικής εξουσίας και δημιουργίας εθνικής ταυτότητας και κατ' επέκταση εθνικής συνείδησης. Η γλώσσα και η ιστορία αποτελούν σημαντικά εργαλεία οικοδόμησης της έννοιας του Έθνους. Σε αντίθεση με τον Αδαμάντιο Κοραή, ο οποίος υπέδειξε μια τεχνητή γλώσσα, έχοντας ως πρότυπο την αρχαία ελληνική, ο Διονύσιος Σολωμός, επηρεασμένος από τα μηνύματα του Ρομαντισμού, πίστευε ότι η γλώσσα και τα τραγούδια του λαού εκφράζουν τα βαθύτερα συναισθήματα των Αγωνιστών της Επανάστασης και αποτελούν την ψυχή του Έθνους. «Εγώ χαίρω να ξεκινά κανείς από τα δημοτικά τραγούδια· αλλά θα ήθελα όποιος χρησιμοποιεί την κλέφτικη γλώσσα, να το κάνει δυναμικά, όχι τυπικά, με καταλαβαίνεις; Και ως προς την ποίηση, πρόσεξε, Γιώργη μου· είναι βέβαια καλό να βασιζέται κανείς σ' αυτά τα χνάρια, αλλά δεν είναι καλό να σταματά εκεί: πρέπει να υψώνεται κατακόρυφα... το Έθνος θέλει από μας τον θησαυρό της δικής μας ατομικής διανόησης ντυμένον εθνικά», θα γράψει σε επιστολή του προς τον Γεώργιο Τερτσέτη, το 1833, όπως αναφέρει ο Στυλιανός Αλεξίου (1994). Ο Διονύσιος Σολωμός εμπνευσμένος από τον Αγώνα για την Ελευθερία, από την αυτοθυσία των Μεσολογγιτών και από την απλότητα της δημοτικής γλώσσας, μέσω της οποίας εκφραζόταν με αμεσότητα η λαϊκή ψυχή, θα μετασηματιστεί σταδιακά ως ο Εθνικός Ποιητής του νέου Ελληνικού Κράτους.

Ο Διονύσιος Σολωμός γεννήθηκε στη Ζάκυνθο, στις 8 Απριλίου 1798. Ο πατέρας του, κόντε Νικόλαος Σολωμός, καταγόταν από οικογένεια κρητικών προσφύγων και η μητέρα του, Αγγελική Νίκη, εργαζόταν ως υπηρέτρια στο σπίτι του κόντε Σολωμού. Αν και στο πατρικό του σπίτι μεγάλωσε σαν αρχοντόπουλο, παίρνοντας ιταλική μόρφωση, η λαϊκή καταγωγή της μητέρας του, σύμφωνα με τον Λίνο Πολίτη (1993), είναι αυτή που τον έδενε συναισθηματικά με τη λαϊκή γλώσσα και παράδοση, που έμελλε να επηρεάσει το έργο του. Σε ηλικία 10 ετών, το 1808, πήγε στην Ιταλία για να σπουδάσει, συνοδευόμενος από τον Ιταλό δάσκαλό του, Don Santo Rossi. Αρχικά, φοίτησε στο Λύκειο της Κρεμόνας και έπειτα στο Πανεπιστήμιο της Παβίας (1815-1818). Το 1818, έπειτα από δέκα χρόνια σπουδών στην Ιταλία, επιστρέφει στη Ζάκυνθο. Στο νησί του βρήκε μερικούς ανθρώπους σπουδασμένους στο εξωτερικό, που τον δέχτηκαν με ενθουσιασμό στη συντροφιά τους, όπως τον Αντώνιο Μάτεση (λογοτέχνη) και τον Γεώργιο Τερτσέτη (συγγραφέα και πολιτικό).

Το ξέσπασμα της Ελληνικής Επανάστασης του 1821 βρίσκει τον Διονύσιο Σολωμό στο νησί του, τη Ζάκυνθο. Εκεί θα ζήσει από κοντά το δράμα των προσφύγων που φτάνουν από το Μεσολόγγι και, αργότερα, θα αποτελέσουν πηγή έμπνευσης για δύο πολύ σημαντικά έργα του ποιητή, το ποίημα «Ελεύθεροι Πολιορκημένοι» και το πεζό «Η γυναίκα της Ζάκυνθος». Στη Ζάκυνθο, όπως αναφέρει η Κωνσταντίνα Ζάνου (2022), θα γνωρίσει τον Σπυρίδωνα Τρικούπη, ο οποίος θα τον μνησει στην εθνική υπόθεση, μελετώντας μαζί του τις ελληνικές ποιητικές παραδόσεις. Ο Τρικούπης, αναγνωρίζοντας το ταλέντο του ποιητή, φαίνεται να του είπε: «Το ποιητικόν σας τάλαντο, σας επιφυλάσσει ωραίαν θέσιν εις τον ιταλικό Παρνασσόν, αλλ' αι πρώται είναι ήδη κατειλημμένα. Ο ελληνικός Παρνασσός δεν έχει ακόμη τον Δάντε του», αφήνοντας του να νοηθεί πως το νέο ελληνικό κράτος χρειάζεται τον ποιητή που θα μνησει τους Αγώνες του. Η «στρατολόγησή» του στην ελληνική εθνική υπόθεση από τον Τρικούπη, κατά τη Ζάνου, έδωσε τον πρώτο και τον πιο ανθεκτικό καρπό της, τον «Ύμνο εις την Ελευθερίαν», ένα ελληνικό, πατριωτικό και φιλελληνικό ποίημα 158 στροφών, που ο Σολωμός έγραψε το 1823 και εκτυπώθηκε πρώτη φορά στο Μεσολόγγι το 1824, ανάμεσα στις δύο πολιορκίες από τους Οθωμανούς.

Ο «Ύμνος εις την Ελευθερίαν» είναι ποίημα πηγαίο και νεανικό, που καθιερώνει αμέσως τον ποιητή. Η ποιητική, αλληγορική μορφή της Ελευθερίας, που ταυτίζεται με την Ελλάδα, αστράφτει από την πρώτη στιγμή γνώριμη στα μάτια του ποιητή: «Σε γνωρίζω από την κόψη του σπαθιού την τρομερή». Στη συνέχεια, αφού αναφερθεί στα περασμένα βάσανα της σκλαβιάς, η δύναμη της ηρωικής μορφής της Ελευθερίας θα συνδεθεί με τα σημαντικότερα κατορθώματα της Ελληνικής Επανάστασης του 1821, όπως είναι η άλωση της Τριπολιτσάς (1821), η καταστροφή της μεγάλης στρατιάς του Δράμαλη (1822), η πρώτη πολιορκία του Μεσολογγίου (1822) και η καταστροφή των Τούρκων στον Αχελώο. Ακολούθως, ο ποιητής δίνει συμβουλές στους αγωνιστές δια στόματος της Ελευθερίας και απευθύνει έκκληση στους ξένους μονάρχες για την ελευθερία των Ελλήνων. Ο Λίνος Πολίτης (1993) αναφέρει πως ο «Ύμνος εις την Ελευθερίαν» είχε μεγάλη απήχηση και με επίμονες προσπάθειες του ίδιου του ποιητή μεταφράστηκε και σε άλλες γλώσσες, ενισχύοντας το κίνημα του Φιλελληνισμού. Το 1828 μελοποιήθηκε από τον Κερκυραίο Νικόλαο Μάντζαρο, πάνω σε λαϊκά μοτίβα, για τετράφωνη ανδρική χορωδία. Το 1865 καθιερώθηκε ως ο Εθνικός Ύμνος της Ελλάδας και το 1966 της Κύπρου.

Ο Νίκος Ορφανίδης, στην έκδοση των Πολιτιστικών Υπηρεσιών του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού, «Διονύσιος Σολωμός, Διακόσια χρόνια από τη γέννηση του 1798-1998, Επιλογή από το έργο του» (Λευκωσία, 1998), γράφει για τον Διονύσιο Σολωμό ότι στην ποιητική του διαδρομή αναζητά το φως. Πρόκειται, όπως υποστηρίζει ο Ορφανίδης, για μια πορεία που ψηλαφεί, κατά τρόπο δραματικό, τα θεμελιώδη ερωτήματα του ανθρώπου και ότι πέρα από την ανάδειξη και ανάπτυξη μιας ποιητικής αρτιότητας, αναδεικνύει και αποκαλύπτει έναν κυρίαρχο σπαραγμό, γιατί φτάνει ως τα όρια της ύπαρξης. Ο αγώνας του ποιητή για την κατάκτηση της ελληνικής γλώσσας παραλληλίζεται από τον ίδιο τον ποιητή με τον αγώνα για την κατάκτηση της Ελευθερίας, όπως αναφέρει στο έργο του «Διάλογος», το οποίο γράφει το 1824, μετά την ολοκλήρωση του «Ύμνου εις την Ελευθερίαν», αλλά δημοσιεύτηκε μετά τον θάνατό του: «Μήγαρις έχω άλλο στο νου μου πάρεξ ελευθερία και γλώσσα; Εκείνη άρχισε να πατεί τα κεφάλια τα τούρκικα, τούτη θέλει πατήσει ογλήγορα τα σοφολογιοτατιστικά, και έπειτα αγκαλιασμένες και οι δύο θέλει προχωρήσουν εις τον δρόμο της δόξας».

Αριστερά: Στίχοι και μελοποίηση του Ύμνου εις την Ελευθερίαν
Δεξιά: Εξώφυλλο της πρώτης ελληνικής έκδοσης του 1825